EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

În ceea ce mă privește, cred că lăsînd să se bănuiască o autenticitate insezisabilă, relevînd acel neîncetat du-te vino de la particular la general, inclinînd să zugrăvească lumea liniștitoare și dezolată a neautenticului, Nathalie Sarraute a pus la punct o tehnică care-i îngăduie să surprindă, dincolo de psihologie, realitatea umană în însăși *existența* ei.

(*Jean-Paul Sartre*, din prefața la *Portretul unui necunoscut*, Gallimard, 1947).

Lei 4,75

26

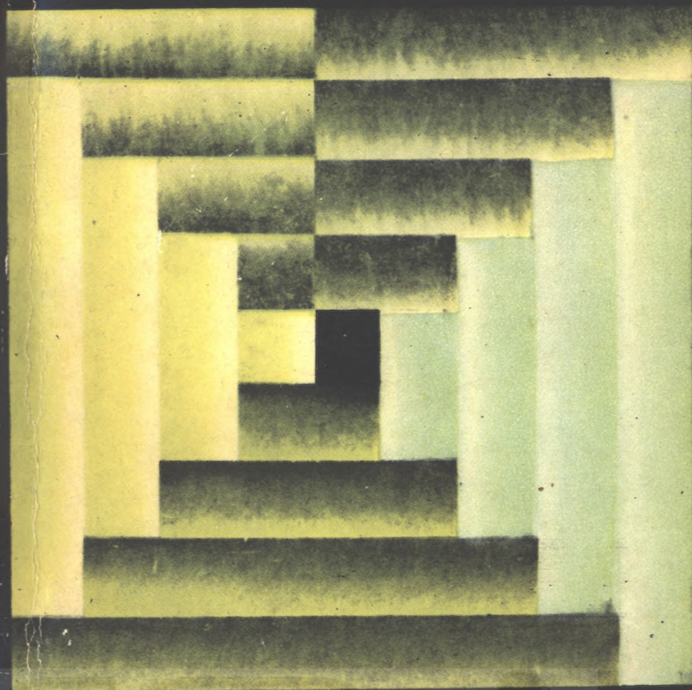
1967

NATHALIE SARRAUTE • PORTRETUL UNUI NECUNOSCUT

CM

NATHALIE SARRAUTE

PORTRETUL UNUI NECUNOSCUT



COLECȚIA MERIDIANE

CM

Desenul copertei: *Ion Bănulescu*

Nathalie Sarraute
PORTRAIT D'UN INCONNU

Nathalie Sarraute

Portretul unui necunoscut

În româneşte de *Paul G. Dinopol*
Prefaţă de *Romul Munteanu*

Editura pentru Literatură Universală

Bucureşti — 1967

PREFAȚA

NATHALIE SARRAUTE face parte din categoria scriitorilor dificili. Actul lecturii romanelor sale pune în lumină o anumită rezistență a operei, rezultată, pe de o parte, din ambiguitatea situațiilor și a personajelor, pe de altă parte, din renunțarea totală la anecdotica cu efecte de relaxare.

Scriitoarea franceză se integrează astfel într-un amplu proces de metamorfozare a romanului contemporan, început în primele decenii ale secolului al XX-lea, o dată cu Proust, Joyce, W. Woolf și Kafka și continuat astăzi în diverse țări în manierele cele mai diferite.

În însemnările sale despre *Omul fără calități*, Robert Musil nota în 1932 că *„istoria acestui roman rezultă din faptul că narațiunea, care urmează să fie relatată în cadrul lui, nu va fi povestită"*.

Zece ani mai tîrziu, făcînd anumite reflecții asupra romanului contemporan, Thomas Mann preciza într-o conferință despre *Iosif și frații lui* că *„astăzi lucrurile se prezintă în așa fel încît în sfera romanului intră doar ceea ce nu mai e roman"*.

În 1947, cunoscutul filozof și scriitor francez J. P. Sartre considera și el în prefața la *Portretul unui necunoscut* de Nathalie Sarraute că *„una din cele mai singulare trăsături*

ale epocii noastre literare este apariția sporadică a unor opere vii și total negative, care pot fi numite antiromane".

Într-adevăr, ceea ce caracterizează școala *noului roman francez*, din care fac parte scriitori foarte diferiți, ca Nathalie Sarraute, Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, este în primul rînd *spiritul antitradițional*. Distanțarea deliberată față de structura clasică a prozei se produce fie prin renunțarea, fie prin modificarea anumitor concepte, care au constituit coloana vertebrală a poeticii romanului tradițional, cum sînt personajele, acțiunea, epilogul, distanța epică etc.

Metamorfoza prin care trec aceste concepte în cadrul operei Nathaliei Sarraute este atît de profundă încît cititorul, familiarizat cu arta lui Proust, Kafka sau Joyce, rămîne totuși într-o anumită stare de perplexitate. Făcînd din cititorul operei sale un partener de creație, investit cu o imensă putere de reconstituire a realității, scriitoarea franceză, atît de severă cu ea însăși, îl solicită pe acesta pînă la epuizare.

De aceea *Tropismele*, primul său volum de proză de mici dimensiuni, respins de mai multe edituri și publicat în cele din urmă în 1939, n-a avut nici un ecou mai larg.

Un prim răspuns al lui Max Jacob, o scrisoare a lui Charles Mauron, un cuvînt de simpatie din partea lui Sartre, constituie doar unele reacții izolate. Nathalie Sarraute rămîne încă o scriitoare necunoscută, ale cărei opere sînt refuzate de reviste și respinse de cele mai multe edituri.

Cu toate acestea, *Tropismele* marchează o nouă viziune despre ființa umană în creația literară, susținută de procedee artistice inedite, pe care scriitoarea le folosește cu o mare capacitate de invenție, adecvată unui univers miniatural.

Caracterul inedit al acestui gen de proză, care poate provoca o justificată stare de perplexitate din partea cititorului, are implicații multiple. Oricare dintre aceste scrieri scurte, însumate în volum, este ilustrativă pentru arta scriitoarei franceze. Pentru exemplificare, alegem textul care ni se pare a fi cel mai elocvent.

Un grup de femei face o vizită duminicală unei prezumtive prietene. Strînse în jurul unei mese, ele conversează despre lecturile făcute, filme. În corul acesta vorbit sînt repetate mereu numele lui Michel Simon, Jouvet, distingîndu-se o anumită agitație subterană. *Eul epic* al povestirii este amfitrioana cu care se identifică naratorul. Astfel este reconstituită atmosfera acestei vizite în care se dezbat cele mai anoste lucruri și se fac cele mai banale constatări.

Povestirea are un flux continuu. Monologul interior se interferează cu descrierea, și aceasta cu polidialogul. Cititorul se izbește subit de-o anumită varietate de forme pronominale care indică schimbarea partenerului de conversație. *„Erau urîte, erau plate, fără personalitate... Descrierea lor (ea) a găsit-o adeseori și peste tot, la Balzac, Maupassant, în Doamna Bovary. Erau șabloane, copii, copie a unei copii, gîndea ea..."*

După acest monolog ambiguu, din care cititorul poate reține doar un amestec de repulsie și atracție, forma de relatare se schimbă, accentul căzînd pe totalitate: *Ah, în sfîrșit, sîntem cu toate împreună..."*

Personajele rămîn astfel nenominalizate. Într-un tot inform se aud doar voci care trădează o existență neautentică, cum ar spune Heidegger, consumată într-un verbiaj încărcat doar de locuri comune.

Cititorul are sentimentul că se găsește în fața unui acvariu în care există doar un gen de agitație viermiculară.

Criptică, povestirea se deschide astfel din interior printr-un notabil efort de aproximare. Arta scriitoarei se dezvăluie în *Tropisme* prin cîteva trăsături care vor deveni coordonate constante ale operei sale. Dintre acestea, semnalăm tendinţa de detectare a neautenticului ca element definitoriu de comportare, drama faptului mărunt, transgresiunea aparenţelor pentru a surprinde starea embrionară a unor manifestări, corelată cu preferinţa pentru fluxul elementar de conştiinţă. Evitînd psihologia abisală, faţă de care nu manifestă nici un fel de încredere, Nathalie Sarraute face din tropisme o artă poetică prin care-şi propune dezvăluirea unor impulsuri elementare, caracteristice pentru o lume condamnată ontologic la anonimat. Prezente sporadic şi la Proust, W. Woolf, K. Mansfield sau Joyce, stările de preconştiinţă constituie universul enigmatic pe care prozatoarea franceză îşi propune să-l exploreze.

Toate operele de această natură au beneficiat însă de o anumită *critică de susţinere*, scriitorii devenind în mod inevitabil apologeţii şi exegeţii propriei lor creaţii artistice.

Ca şi Alain Robbe-Grillet sau Michel Butor, Nathalie Sarraute demonstrează calităţi excepţionale de eseist, operele literare analizate de ea constituind în general puncte de sprijin pentru formularea convingătoare a propriei concepţii despre literatură.

Mai fascinantă şi uneori mai convingătoare prin ideile despre artă decît propria sa operă literară, Nathalie Sarraute este tipul scriitorului erudit pentru care procesul de creaţie însuşi constituie un act profund intelectual. Un singur episod din biografia sa intelectuală ni se pare suficient de ilustrativ. Scriitoarea a făcut studii de engleză la Sorbona, s-a specializat în istorie la Oxford, a

ascultat între anii 1921—1922 cursurile de sociologie ţinute de Sombart la Berlin, familiarizîndu-se cu acest prilej cu dificila operă a lui Thomas Mann.

Înainte de-a se dedica carierei literare, Nathalie Sarraute realizează o multilaterală iniţiere în istoria culturii. Dar atunci cînd scriitoarea franceză s-a dedicat scrisului, opera ei literară nu ilustra nici un fel de concepte filozofice sau estetice predominante în epocă. Deschizătoare de drumuri pentru *romanul experimental* francez, Nathalie Sarraute va ajunge la formularea unor opinii sistematice despre arta prozei după ce publicase cîteva din operele sale definitorii pentru personalitatea sa artistică. Estetica romanului rezultă, în acest caz, din comentarea indirectă a propriei opere, care se cristalizează într-o profesiune de credinţă după o notabilă experienţă literară.

Convorbirea pe care scriitoarea a avut-o cu François Bondy nu constituie astfel numai expresia unei concepţii despre roman, ci şi precizarea unor puncte de plecare şi a unor modele literare care i-au incitat propria gîndire creatoare. Autoarea preciza cu acest prilej că *„marea revoluţie literară"* s-a săvîrşit o dată cu Joyce şi Proust. Faptul este cu atît mai semnificativ cu cît Nathalie Sarraute mărturiseşte fără nici o rezervă că, *„dacă nu i-ar fi citit niciodată pe Proust, Joyce şi Dostoievski, ar fi scris altfel"*. Cunoscătoare profundă a literaturii ruse, scriitoarea franceză reţine din opera lui Dostoievski *„cantitatea de sentimente şi acţiuni care deconcertează, care par anormale"*, iar din Cehov ideea că se poate scrie *„o povestire din nimic"*, pe care va încerca s-o experimenteze mult mai tîrziu.

Lecţiile literare oferite de aceşti mari scriitori, la care se vor adăuga mai tîrziu alţii, ca Hemingway, Steinbeck, Kafka, Céline, Rilke, constituie pentru Nathalie Sarraute

prilejuri de confruntare, mijloace de incitare spre căutarea unor noi modalități creatoare sau uneori momente de recepție a unor soluții artistice adecvate universului său literar.

În convorbirea cu François Bondy, prozatoarea franceză pleacă de la premiza că inovațiile în roman vizează atît forma cît și substanța operei. Libertatea creatorului de roman e nelimitată, de aceea conceptul de *antiroman*, pus în circulație de J. P. Sartre, i se pare lipsit de sens. Ca și Camil Petrescu, care afirmase în fundamentalul său eseu *Noua structură și Marcel Proust* că literatura se dezvoltă prin achiziția de idei din alte domenii de cercetare, și Nathalie Sarraute, pornind de la aceleași surse oferite de scrierile lui Proust și Freud, demonstrează, mult mai tîrziu, necesitatea renunțării la conceptul clasic de caracter și personaj balzacian. Dar concluziile la care ajunge scriitoarea franceză sînt mult mai tranșante. După părerea sa, *„astăzi omul tinde spre anonimat"*. Diferențele exterioare atît de semnificative în opera lui Balzac își pierd semnificația în epoca noastră. La un anume nivel, oamenii devin asemănători, constituind un fel de plasmă anonimă.

Considerațiile acestea, de factură teoretică mai generală, se încheie prin formularea unor principii personale de artă poetică. Pe scriitoarea franceză n-o interesează doar *suprafața* personajului, care reprezintă zona *neautentică*, ci mai ales dedesubturile *aparenței*, stratul anonim, pe care *subconversația* îl exteriorizează, convertindu-l într-o nouă *aparență*.

Suita aceasta de observații însumează la modul lapidar o profesiune literară de credință. Ea este explicitată și susținută cu o mare bogăție de argumente în subtilele

eseuri ale scriitoarei, dintre care menționăm în mod deosebit *De la Dostoievski la Kafka* (1947), *Epoca suspiciunii* (1950) și *Conversație și subconversație* (1956).

Analiza modalităților literare, întîlnite în proza din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ca și în romanul din epoca noastră, e realizată de data aceasta din perspectiva unui scriitor cu o estetică proprie, care-și caută puncte de sprijin în operele altor romancieri. Incursiunile pe care autoarea le face în istoria artei romanești îi permit să-și mărturisească cu mai multă ușurință rezervele față de literatura psihologică, ce dezvăluie și ea o anumită suprafață a ființei umane. Fără să-și piardă caracterul revoluționar pentru epoca în care au fost create, operele lui Proust, Joyce și W. Woolf reprezintă pentru generația de astăzi un trecut îndepărtat, căpătînd caracterul unor *monumente istorice* pe care le admirăm cu o *liniște respectuoasă.*

În epoca noastră, precizează Nathalie Sarraute, romanul american și teatrul absurd au demonstrat că se poate face literatură fără psihologie abisală. Minimalizînd anumite rezultate, înregistrate totuși de romanul psihologic, autoarea forțează evident adevărul, atunci cînd afirmă că acesta n-a realizat decît niște *„păpuși frumoase, destinate să amuze copiii"*. Reticențele manifestate față de literatura psihologică se conjugă cu altele și mai pronunțate față de romanul balzacian.

Trăind într-o *epocă a suspiciunii*, nici autorul, nici cititorii nu mai cred în mitul unui personaj apt să facă concurență stării civile. Scriitoarea consideră că tipul scriitorului care crede că poate reda anumite *tranșe de viață* prin decuparea unor tipuri dintr-un tot, asemenea unui joc de statui, nu mai e solicitat de specificul epocii noastre. Cititorii cuprinși de *bănuială* față de ficțiunea li-

terară de tip clasic preferă documentul trăit, *le petit fait vrai*, care posedă incontestabile avantaje faţă de o povestire artificial inventată.

Locul personajului pietrificat este astfel luat de un *eu anonim*, care de cele mai multe ori e doar un reflex al autorului. Astfel, creatorul de vaste construcţii epice este respins în favoarea scriitorului care exprimă o experienţă trăită, romanul la persoana întîi fiind preferat naraţiunii aparent obiective.

Ca şi Alain Robbe-Grillet, dar din alte considerente, Nathalie Sarraute devine şi ea un adversar al romanului, conceput ca *histoire*, şi o adeptă devotată a *romanului-recherche*. Explorînd însă o *„materie anonimă ca sîngele"*, autorul se apropie de un fond uman etern. În acest caz, nominalizarea personajelor este superfluă, datoria cititorului fiind aceea de a le recunoaşte dinăuntru, prin renunţarea la orice confort. Recreînd realitatea prin viziunea propriului său eu, romancierul din arta poetică a Nathaliei Sarraute nu mai este nevoit să dea o anumită autonomie personajelor secundare, acestea fiind doar nişte excrescenţe ale *eului epic* cu care autorul se identifică.

Dacă literatura pentru care pledează Nathalie Sarraute trebuie să reprezinte *„un tot compact şi dur, imposibil de descompus"*, atunci şi limbajul din roman urmează să fie adaptat acestui univers romanesc.

Micile drame interioare, surprinderea momentului de conturare a unor gînduri şi sentimente, necesită o nouă manieră de comunicare, care depăşeşte specificul dialogului de factură clasică sau analiza proustiană. Se impune, după părerea Nathaliei Sarraute, realizarea unui gen de dialog asemănător cu cel din romanul behaviorist american sau din teatru, unde sînt suprimate anumite elemente convenţionale de relaţie. Prin intermediul acestei *subconversaţii*, cititorul poate fi introdus cu mai multă uşurinţă în fluxul unor drame interioare. Avantajul *subconversaţiei*, care nu trebuie sincopată de aliniate sau alte artificii gramaticale şi grafice, rezultă din forţa sa de transgresiune a aparenţelor, de surprindere a acelei *infralumi* a tropismelor, gata să se volatilizeze.

Plină de tentaţii, poetica romanului pe care scriitoarea franceză o propune unor cititori care trăiesc în *epoca suspiciunii* stîrneşte cel puţin tot atîtea semne de întrebare ca şi alte concepţii anterioare despre roman, pe care autoarea le aneantizează uneori cu o *suspectă* facilitate. Ni se pare astfel greu de susţinut ideea că cititorul contemporan, îndrăgostit de autenticitate, de faptul trăit, se va arăta mai interesat de cunoaşterea infraomului anonim, care reprezintă doar o ficţiune imuabilă şi anistorică, decît de fiinţa umană cu universul său interior finit. Pe de altă parte, dacă romancierii care au făcut uz de psihologia abisală s-au izbit de dificultăţi de netrecut în sondarea zonelor obscure ale conştiinţei, prozatorul imaginat de Nathalie Sarraute nu dispune nici el de un dar miraculos al divinaţiei pentru a detecta acele efluvii rapide de conştiinţă şi a le face comunicabile în starea lor nudă, necontrafăcută de inteligenţa sistematizatoare. În acest caz, literatura propagată de Nathalie Sarraute rămîne şi ea doar o tentativă notabilă de aproximare asupra *infraconştiinţei*, fiind pîndită de acelaşi pericol al *descrierii aparenţei* ca şi alte opere pe care autoarea le consideră depăşite.

De altfel, în pofida declaraţiilor repetate ale prozatoarei franceze, privitoare la faptul că nici ea, nici ceilalţi

scriitori din școala *noului roman francez „nu mai cred în caractere, personaje și intrigă"*, operele lor literare trădează în ultimă instanță imposibilitatea renunțării totale la unele elemente de structură, prezente în proza clasică. Ceea ce se produce în operele Nathaliei Sarraute, ca și în acelea ale lui Alain Robbe-Grillet sau Michel Butor, e doar o diminuare sau o metamorfozare a acestor trăsături definitorii pentru narațiunea clasică.

Portretul unui necunoscut, roman la care autoarea începe să lucreze în 1941, cînd intrase în contact cu J. P. Sartre și Simone de Beauvoir, dar care ajunge să fie publicat abia în 1948, deși fusese terminat de multă vreme, are un izbitor caracter programatic. Prin structura lui dominantă, el constituie o ilustrare a artei poetice profesate de Nathalie Sarraute, dar în același timp și o dovadă a neputinței de a respecta unele canoane mult prea rigide, pe care scriitoarea le formulase în etapa de finisare a romanului.

Necesitatea de a sugera în *Portretul unui necunoscut* atît *aparența* cît și *mișcarea interioară*, nu permite abandonarea totală a intrigii sau a personajelor. De altfel, într-o altă manieră decît la Balzac sau Zola, mitul scriitorului omniscient rămîne mereu prezent și în opera Nathaliei Sarraute, uneori căpătînd proporții mult mai mari decît la scriitorii din secolul al XIX-lea.

Prezentat dintr-o altă perspectivă și prin mijloace literare care țin de o tehnică proprie scriitoarei, universul balzacian de viață poate fi detectat cu o relativă ușurință în cele mai multe opere ale Nathaliei Sarraute. Romanele scriitoarei sînt și ele populate cu bătrîni maniaci, zgîrciți, avari, fete bătrîne etc. Mai mult, Olivier Magny distinge pe bună dreptate în opera prozatoarei franceze o lume

de opresori și oprimați [1], de ființe puternice și slabe, care în diferite posturi traversează cele mai multe opere ale sale.

Universul de viață din *Portretul unui necunoscut* se situează între *Etre* și *Neant*. Structura compozițională nouă a romanului e susținută de un fundal de idei întîlnit în filozofia lui Heidegger și Sartre. Și dacă doctrinarul cel mai cunoscut al existențialismului francez prefațează acest roman, avem sentimentul că a făcut acest generos gest de lansare a unei scriitoare talentate care nu putea ieși din anonimat și pentru considerentul că vedea în această operă o nouă ilustrare literară a propriilor idei filozofice.

Păstrînd în permanență acel plan dublu de definire comportamentistă a personajelor prin *aparență* și de sondare a tropismelor din *infraconștiință*, autoarea pune în lumină atitudini existențiale neautentice, minate de angoase, mascate cu multă grijă. Falsă, mișcarea exterioară a personajelor din *Portretul unui necunoscut* e mereu denunțată prin comentarii directe sau prin acea dură confruntare cu micile drame interioare. J. P. Sartre observa cu satisfacție că *Portretul unui necunoscut* este un roman al locurilor comune. Propensiunea universalului, demonstrează scriitorul existențialist francez, se produce prin *„trei sfere concentrice de generalitate"*. Prima vizează caracterul, a doua locul comun de ordin moral și a treia locul comun de natură artistică. Într-adevăr, personajele din *Portretul unui necunoscut* se definesc prin atașarea lor excesivă față de lucruri. Aruncate printre obiecte, aceste ființe umane informe sînt terorizate de prejudecăți

[1] Vezi Nathalie Sarraute, *Portrait d'un inconnu*, suivi de Nathalie Sarraute ou l'astronomie intérieure par Olivier Magny, 1956, p. 234.

comune, supunîndu-se unor convenţii osificate prin conduita lor exterioară şi suferind de anxietăţi care nu depăşesc nici ele media comună.

Universul acesta romanesc e reconstituit din perspectiva unui *narator-anchetator*, ceea ce imprimă romanului aparenţa unei intrigi poliţiste. Ca şi Alain Robbe-Grillet în *Gumele*, Nathalie Sarraute nu se teme nici ea de riscurile unei *intrigi-anchete*, îndreptată spre spaţiul interior şi realizată de *eul epic* al romanului, care e metamorfozat într-un scriitor omniscient.

Într-o lume a locurilor comune, cele mai multe personaje nu sînt nominalizate. Ca şi în *Tropisme*, şi aici personajele sînt *voci* care se înfruntă, ecouri de angoase eterogene, fluxuri elementare de conştiinţă, asupra cărora scriitorul-anchetator face cele mai diverse aproximaţii. Mişcarea din roman e larvară. Relatarea *eului epic*, care unifică cele mai variate modalităţi de comunicare, întreţine în permanenţă ambiguitatea, generatoare de suspiciune. Scriitoarea nu ne introduce în spaţiul interior al acestor personaje printr-o viziune definitivă asupra fizionomiei lor morale. Perspectiva pe care prozatoarea ne-o oferă asupra acestor fiinţe enigmatice este aceea a unei camere de luat vederi care-şi schimbă mereu poziţia faţă de obiectiv. Privite *dinafară* sau *dinăuntru*, personajele din *Portretul unui necunoscut* se configurează diferit, atitudinile aparent definitive fiind mereu modificate sau anulate de o nouă perspectivă.

Rudimentară în mod deliberat, *intriga* romanului este o parabolă balzaciană dintr-un roman domestic. Un bătrîn zgîrcit îşi terorizează fiica prin excesele sale inumane de *cumpătare*. Mutilată sufleteşte, aceasta trăieşte un anumit *complex al tatălui*, compus din atracţie şi repulsie, eliberîndu-se de el printr-o căsătorie din interes, impul-

sionată de tatăl său. Dacă fabula acestui roman ar avea doar semnificaţia implicată antagonismului dintre un bătrîn avar şi fiica sa, care are toate atributele omului slab, cartea n-ar mai întreţine acel sentiment de izbitoare noutate.

Romanul are însă o anumită *structură pointilistă*. Personajele iradiază în permanenţă efluvii elementare şi contradictorii de conştiinţă, pe care naratorul-anchetator încearcă să le capteze prin imagini şi cuvinte, însumate într-un anumit flux verbal continuu. Dinamica spaţiului interior şi aparenţa lui sînt sugerate astfel prin avansuri şi reculuri rapide, pe care doar fluxul de imagini şi expresia ambiguă le pot surprinde şi comunica fără riscul pietrificării.

Omul inform din romanul Nathaliei Sarraute este astfel un emiţător de unde, pe care scriitorul-anchetator le înregistrează atît în starea lor de gestaţie, cît şi în exteriorizarea lor neautentică. În formele ei iniţiale, naraţiunea se compune doar dintr-o aglutinare de referinţe la nişte stări afective ambigue, care pe plan epic permit doar distincţia *eu* (povestirea este la persoana întîi) şi *ei*. *Eul epic* al scriitorului-anchetator e receptacolul care captează impresiile despre *ceilalţi*, trăind în permanenţă riscul fascinării sale de către *aceştia*. *Aceştia* sînt însă în stare de *neant*, nediferenţiaţi, ei nu intră încă în cîmpul optic al cititorului. Scriitorul-anchetator apare acum doar în postura de comentator moralist. Despre *ei* ne informează că sînt *„ciudat de pasivi şi parcă un pic inerţi"*, neputîndu-i cunoaşte decît prin *„ceea ce culegem cînd ascultăm pe la uşi"*.

De la această imagine informă despre *ei*, pe care simţim că scriitorul îşi propune să-i investigheze la nivelul tropismelor, camera de luat vederi se deplasează spre *ea*.

2 — 296

La început cititorul află doar că *ea* are *„ochi de hienă"*, că e stîngace și plină de reticențe și că evită confesiunea. Camera de luat vederi sugerează doar *aparența*, manifestările exterioare.

Intriga polițistă are însă o motivare pur psihologică. Și astfel anchetatorul își schimbă mereu postul de observare. Distanța epică scade, *el* și *ea* apar subit în aceeași lumină egală a reflectorului. Aproximația scriitorului-anchetator fixează o primă situație nelipsită de anumite ambiguități: *„Ea pare că cere ceva, el refuză. Ea insistă. Aproape sigur că e vorba de bani."*

Relațiile de dependență se conturează, scriitoarea precizînd că, în *planul aparențelor*, el *„este mult mai tare ca ea"*. Numai printr-o reducție la ultime esențe, conflictul pare o anumită reeditare a celui din *Eugénie Grandet*. Personajele au însă un gen de complexitate a elementarului, pe care n-o putem întîlni în romanele lui Balzac. Bătrînul avar din romanul Nathaliei Sarraute pare un om puternic doar atunci cînd e privit din exterior. În mulțime, între semenii lui care trăiesc aceeași existență neautentică, *el* este *„bine proptit pe picioarele sale crăcănate"*. Superioritatea lui se manifestă în societate față de femeile timide și delicate și față de copii. În raport cu obiectele, se comportă de asemenea ca un stăpîn, lumea lucrurilor fiind pentru el un spectacol în care *„totul se schimbă după cheful lui"*. Imobil în scaunul lui de stăpîn, cînd rezolvă probleme de aritmetică dintr-un manual de școală elementară, pare un *păianjen* gata de pradă. Dar privit dinăuntru, bătrînul acesta avar și tiran e terorizat de anxietăți. Avînd doar puterea de aneantizare a obiectelor, el nu poate opri timpul cu efectele lui erozive. Sentimentul acut al timpului, rezultat dintr-un elementar instinct de conservare, plasează această

ființă informă în spațiul ineluctabil al morții. Existența inconștientă și iresponsabilă printre *ceilalți* și trăirea demențială sub zodia morții permit scriitoarei această dublă viziune a personajului, care pendulează între imaginea exterioară, construită din *aparențe*, și drama interioară a unui avar pe care-l așteaptă *decesul*.

O anumită convergență de planuri facilitează sugerarea regresiunii biologice, care se interferează cu procesul de dezumanizare, alienarea bătrînului fiind în cele din urmă totală.

Celelalte personaje din *Portretul unui necunoscut* nu au o existență autonomă. Ele sînt doar puncte de reper, elemente de propulsie sau generatoare de reticențe, pentru acest maniac avar. Fiica este *lipitoarea* care-i stoarce banii, bătrîna revăzută după treizeci și cinci de ani e ființa care gîndește ca el, dar i se pare că-i pipăie cu o anumită nedelicatețe rănile, adolescentul cu care se plimbă prin parc reprezintă o *voce* cu care conversează despre timp și despre moarte. Doar Dumontet, viitorul ginere, este nominalizat, dar el reprezintă specia, nu cazul care sugerează unicitatea.

Semnificativ mi se pare în același timp faptul că, în finalul operei, distanța epică dintre naratorul-anchetator și lumea pe care-o reconstituie se estompează pînă la dispariție. Omologarea prin supunerea la convenții devine generală, mișcarea calmă a lumii ca acvariu recăpătîndu-și ritmul ei firesc.

Dacă uneori în *Portretul unui necunoscut* atitudinea polemică a scriitoarei care se distanțează de formele romanului tradițional este prea evidentă, unele comentarii din context fiind superflue, în *Martereau* (1953) structura romanului axat pe aceleași modalități compoziționale este mai echilibrată.

Într-un spaţiu epic vag, distincţia dintre personaje se face şi aici prin *el*, *ei*, şi *ea*. Naraţiunea evoluează în aceeaşi manieră, întîlnită în *Portretul unui necunoscut*, fiind în permanenţă proiectată pe cele două planuri care sugerează dinamica tropismelor şi convertirea lor în aparenţe. *Eul epic* al romanului este şi aici un povestitor care emite efluvii psihice elementare şi le captează de la *ei*, care reprezintă lumea cu care vine în contact, interpretată prin maniera sa proprie.

Dar introducerea unui personaj dinafară în contextul romanului pare a crea o anumită cezură în arta poetică a scriitoarei. Unii critici au interpretat acest fapt ca o concesie făcută romanului clasic. Se pare însă că Martereau, personajul cu structură clasică din această operă, are doar o semnificaţie polemică. Construit din elemente definitorii, care-l decupează din fluxul anonim, Martereau este şi el o *aparenţă*, materializînd viziunea pe care ceilalţi şi-o construiesc despre un anumit individ. Confruntarea acestui personaj, aparent stabil, cu un anume eveniment (cumpărarea unei proprietăţi) îl introduce în zona febrilă şi dizolvantă a suspiciunii. Între masca exterioară a lui Martereau şi esenţa lui se creează un spaţiu vast de semne de întrebare care-l aneantizează.

Romanul lasă impresia unui flux muzical continuu, banal şi ameţitor. Într-un spaţiu interior, proiectat pe un timp heraclitean, ideile, sentimentele şi impresiile se recompun şi se dizolvă, pentru a se aglutina mereu în forme noi. *Autenticul* se converteşte mereu în noi *aparenţe*, simfonia locurilor comune fiind generată de repetarea fascinantă a aceluiaşi laitmotiv.

Capodopera acestui gen de roman atît de dificil la lectură e *Planetarium* (1959). Ea întruneşte elogiile unor

scriitori din aceeaşi şcoală literară, ca Michel Butor, de pildă, dar şi aprecierile deosebit de favorabile ale unor critici de prestigiu ca Gaëtan Picon, Maurice Nadeau, Gerda Zeltner etc. Observaţiile lui Gaëtan Picon privitoare la suprapunerea desăvîrşită a doctrinei peste această stranie construcţie romanescă ni se par deplin întemeiate.

Dacă la Franz Kafka sau Alain Robbe-Grillet universul labirintic este în primul rînd de natură socială, la Nathalie Sarraute labirintul este interior, pe plan extern el reprezentînd doar o aparenţă. Aruncate în existenţă, personajele din *Planetarium* pur şi simplu există. Dar existenţa lor se consumă într-o lume degradată, unde caută valori degradate. De aceea marca atitudinii lor existenţiale este *neautenticitatea*, crisparea în aparenţă. Explicitînd simbolul operei, Nathalie Sarraute precizează că „Planetarium *nu este cerul adevărat, ci cerul artificial*". Ataşarea de mirajul unor valori neautentice este însă diferenţiată. Deoarece în acest univers planetar fiecare are cerul său artificial.

Ca şi bătrînul din *Portretul unui necunoscut*, mătuşa Berthe este o maniacă zgîrcită, cu ticuri accentuate de anxietatea morţii. Ataşată de lucruri, Berthe îşi caută cerul artificial într-un nou apartament în care o deranjează elementele decorative. Raportul ei cu lucrurile nu este creator, maniile comune rămîn dominante. Dar mătuşa Berthe este în acelaşi timp elementul opresor. Şi cum Gisèle şi Alain Guimiez au un alt cer artificial, comunicarea în acest univers labirintic devine din ce în ce mai dificilă. Aruncate în existenţă, personajele din *Planetarium* constituie doar o suită de aparenţe. Ele nu pot crea acţiuni, ci doar le suportă. Suspiciunea este astfel introdusă şi aici cu o ingeniozitate deosebită. Cuplul Gui-

miez, de pildă, este doar o reprezentare, proiectată pe diversele ceruri artificiale ale celorlalţi. O anumită tehnică cu ecouri eterogene sugerează pulverizarea aparenţei într-o infinitate de aproximaţii, celulele labirintului Nathaliei Sarraute fiind pe măsura celor care le-au creat.

Devitalizată prin anecdotica elementară şi prin anonimatul personajului, arta romanescă profesată de Nathalie Sarraute trece printr-o nouă experienţă de laborator, marcată de *Fructele de aur* (1963), operă pentru care scriitoarea franceză a primit, în anul 1964, Premiul internaţional de literatură. Este astfel cel puţin ciudat faptul că Nathalie Sarraute ajunge la o anumită notorietate europeană prin cel mai dificil roman al său. Atît intriga cît şi personajele lipsesc cu desăvîrşire. Ceea ce autoarea îşi propune să realizeze este romanul unui roman. Procedeul este întîlnit şi la Walter Jens în *Herr Meister*, dar maniera Nathaliei Sarraute este întru totul personală. De la procesul de creaţie, cînd scriitoarea fixează într-un cadru narativ dificultăţile tehnice ale artei romaneşti şi ezitările creatorului, pînă la contactul operei cu publicul şi ecourile ei variate, totul e fixat pe banda lirico-epică a acestei ficţiuni literare. Relaţia dintre autentic şi aparent se produce de data aceasta prin vocile care sugerează rezonanţa operei într-o lume de aparenţe. Opera se susţine. Parodia şi pastişa imprimă acestui roman o intenţionalitate satirică incontestabilă. *Fructele de aur* constituie, într-un anume fel, însuşi destinul întregii creaţii literare a Nathaliei Sarraute. Operă de laborator, construită cu o savantă grijă pentru detaliul aparent insignifiant, susţinută de un talent care demonstrează o uluitoare forţă verbală, romanul Nathaliei Sarraute e condamnat la lipsa unei largi popularităţi prin însăşi unicitatea lui.

Universul romanesc creat de Nathalie Sarraute pune însă în lumină fizionomia spirituală a unui scriitor moralist, care denunţă convenţia ucigătoare, clişeul steril al gîndirii comode şi iresponsabile, satisfacţia trăirii somnolente şi neautentice printre ceilalţi.

Spre deosebire de Alain Robbe-Grillet sau Michel Butor, care-şi compun un stil neutral şi transparent, evitînd sistematic metafora cu coloratură afectivă, Nathalie Sarraute evită *stilul de gradul zero*, caracterul oral şi colorat al scrisului său constituind şi el o modalitate de marcare a atitudinii scriitorului moralist. Lecţia de activism creator este astfel implicată în operă.

Romancieră a tropismelor şi a aparenţelor, Nathalie Sarraute realizează prin *subconversaţia* operei sale, în mod indirect, invitaţia spre o trăire autentică şi lucidă.

ROMUL MUNTEANU

ÎNCĂ O DATĂ nu m-am putut reţine, a fost peste puterile mele, am mers puţin prea departe, ispitit, ştiind totuşi că săvîrşesc o imprudenţă şi că risc să fiu bruftuit.

Am încercat mai întîi, aşa cum fac uneori, apropiindu-mă încetinel, să-i surprind.

Am început cu un aer *matter of fact*[1] nevinovat şi natural, ca să nu-i sperii. I-am întrebat dacă nu simt ca mine, dacă nu simţiseră, uneori, ceva straniu, o vagă emanaţie, ceva care ieşea dintr-însa şi se lipea de ei... Iar ei mi-au retezat-o scurt, ca întotdeauna, făcînd pe niznaiul : „O găsesc cam plicticoasă, mi-au spus. O găsesc cam obositoare..." Am insistat : „Nu găsiţi oare...", vocea mea şi începea să slăbească, suna fals — întotdeauna în asemenea cazuri vocea sună fals, şovăie în căutarea unui timbru, ar vrea să găsească, dat fiind că în zăpăceală l-a rătăcit pe al ei, un timbru plauzibil, un timbru curat şi respectabil, încrezător — am încercat să insist cu o voce prea neutră, atonă, şi care

[1] Evident, firesc (lb. engleză).

avea să mă trădeze: „oare ei nu simt, nu simţiseră, uneori, ceva care ieşea din ea, ceva moale, vîscos, care aderă şi aspiră fără să ştim cum şi pe care trebuie să-l dezlipim şi să-l smulgem de pe pielea noastră ca pe-o compresă umedă, cu miros dulceag..." Era primejdios, prea tare, iar ei aveau oroare de aşa ceva, dar nu mă mai puteam stăpîni... „ceva care se lipeşte de noi, se infiltrează, ne trage spre sine, se insinuează, care cerşeşte poate în ascuns, pretinde..." Mă pierdeam. Dar ei se făceau că nu observă. Erau hotărîţi să rămînem normali, decenţi: „Da, pare să ţină mult la afecţiunea oamenilor", îmi răspundeau asta ca să mă potolească, ca s-o isprăvim, voiau să mă pună la punct. Sau poate — cînd e vorba de ei, nu mă pot împiedica să-mi pun întrebarea — sau poate erau ei cu adevărat, aşa cum păreau, cu desăvîrşire inconştienţi?

Un singur cuvînt de-al lor, totuşi, unul din acele cuvinte-reflexe care ţîşnesc din ei direct şi nimeresc exact la locul potrivit ca pumnul unui boxer, un singur cuvînt de-al lor, din acele cum au cîteodată, m-ar fi potolit un timp.

Dar cu mine acest lucru nu li se întîmplă mai niciodată, nu se simt îndeajuns la largul lor.

Doar ca să se apere împotriva a ceva tulbure din mine, la care ei ştiu instinctiv că nu trebuie să participe, doar ca să mă amuze şi să mă ţină deoparte, îmi aruncă ei cu nepăsare aceste aprecieri evazive, care alunecă fără să ucidă, ca nişte bobîrnace uşoare, şi fără să-mi potolească curiozitatea.

Pentru ca acest lucru să se producă, ei trebuie să fie între ei, între oameni de aceleaşi păreri, care se înţeleg de îndată, acceptă asta în mod firesc, trebuie să se simtă liberi şi siguri de mişcările lor, două femei care se întîlnesc pe pragul uşii sau pe scară, cu plasa în mînă, grăbite să iasă, să se întoarcă, preocupate, şi care rîd cu rîsul lor strident, rîsul lor subţire şi tăios, care mă străpunge şi mă pironeşte la etajul de deasupra, oprindu-mi răsuflarea, plin de-o lacomă aşteptare: „E un bătrîn egoist, zic ele, am spus-o întotdeauna, un egoist şi un calic; asemenea oameni n-ar trebui să aibă dreptul să aducă copii pe lume. Cît despre ea, e-o maniacă. E iresponsabilă. Eu spun că e mai curînd de plîns, biata fată."

Atunci ştiu că asta e. Recunosc orbitoarea lor luciditate. Asta se năpusteşte asupra mea, răsunător, convingător, absolut irefutabil, groaznic, cade asupra mea şi mă doboară, cînd ascult, nemişcat pe pragul de sus, sentinţa infailibilă, judecata lor.

Dar manevrele mele subtile pentru a obţine de la ei acest lucru eşuează tot mereu. Nu se lasă amăgiţi. Sau poate că în contact cu mine — şi fără ca ei să ştie de ce — asta nu se produce, pur şi simplu. Fapt e că nu voi primi niciodată de la ei decît ceea ce culegem cînd ascultăm la uşi, decît fărîmiturile picate de pe masa lor.

Nu-mi mai rămînea, ca-ntotdeauna în asemenea cazuri, cînd m-am angajat prea mult, decît să încerc, printr-un efort penibil, să mă descotorosesc de ei, să accept să fiu părăsit de ei, lă-

sat la o parte ; şi să termin asta binişor, cît mai demn cu putinţă, salvînd aparenţele : „Da, ei bine, nu ştiu. Mie, ea-mi produce o impresie ciudată (cu o voce — asta-i fără voia mea — din ce în ce mai atonă, absolut fără timbru), o găsesc cam bizară, nu ştiu de ce." Şi să încerc să ies cu un mic aer degajat, aerul acelui care-şi aduce brusc aminte că e chemat într-altă parte, care n-a observat nimic (aerul acela pe care ei îl au întotdeauna cînd insist, cer : „ba nu, n-am văzut nimic, ce s-a întîmplat oare ?").

Dar ştiam că am să-mi ratez ieşirea. Prea îmi simt spatele în asemenea cazuri. Acest gen de ieşiri îmi dă întotdeauna puţin aerul că „iau uşa în spinare".

Ştiu prea bine că voi putea întotdeauna, cînd am să vreau, să-mi scot pîrleala cu ceilalţi, cu acei cu care te simţi la adăpost, la căldură, cu acei care nu te reped niciodată şi se lasă abordaţi cu docilitate. Aceia probabil că nu ţin niciodată oamenii la distanţă sau nu-i pun la locul lor. Probabil că nu ştiu cum să procedeze.

Sînt ciudat de pasivi şi parcă un pic inerţi. Îmi ies în întîmpinare cu zîmbetul lor totdeauna uşor ironic şi puţin prea afabil : au aerul că mă aşteaptă infinit de modeşti, de răbdători, plini faţă de mine de-o stranie umilinţă.

Cu ei îmi pot da drumul. Nimic n-o să li se pară vreodată contrar convenienţelor, „literar", fabricat. O să înţeleagă numaidecît. Pot să mă apropii de ei şi, fără sondaje subtile, străbătînd dintr-un singur salt toate etapele preliminare, toate comparaţiile cu compresele umede şi cu mirosurile dulcege, cu tot ce se agaţă, aderă de tine, se infiltrează, te trage fără ştiinţa ta (ei simt de îndată acest lucru, îl cunosc prea bine : toate aceste expresii care celorlalţi li se par obscure, vag indecente, reprezintă, între ei şi mine, limbajul curent, termenii tehnici familiari iniţiaţilor), pot, devenind îndrăzneţ, să scot din buzunar şi să le arăt — ei nu se vor mira — hîrtia, plicul, elementul probator pe care l-am păstrat şi pe care se aşterne pecetea lui (ca urma ce-o lasă pe zăpadă gheara unui animal care se ascunde) : *M*-ul imens, trasat mai întîi cu o dezinvoltură molatică, ceva stîngaci, intenţionat vulgar şi parcă lăbărţat, în care o recunosc, şi apoi coada enormă, ţepoasă şi dură, care coboară, cumplit de agresivă, taie adresa, străbate aproape tot plicul ca o intolerabilă provocare, se dă la mine, mă răneşte... Ştiu că pot să le arăt acest lucru şi că-mi vor răspunde exact numai asupra acestui punct special, fără să-mi pună întrebări indiscrete, cu aerul detaşat şi demn al expertului căruia i se supun actele unui dosar care nu-l priveşte personal.

Doresc din răsputeri ca ei să nu observe nimic, să considere că eu greşesc, să le dea celorlalţi dreptate împotriva mea, să-mi restituie plicul după ce-l vor fi cercetat cu un aer nepăsător, mirat şi oarecum dezaprobator : „Nu, nu-mi dau seama. Mi se pare că nimic prea izbitor nu se întîlneşte aci... Mi se pare într-adevăr lipsit de interes."

Ca altă dată în copilăria mea cînd mi-era frică, groaznic de frică (era un sentiment de spaimă, de zăpăceală), cînd nişte străini îmi ţineau partea împotriva părinţilor mei, încercau să mă consoleze de-a fi fost certat pe nedrept, în timp ce eu aş fi preferat de mii de ori ca, împotriva oricărei justiţii, împotriva oricărei evidenţe, să fiu socotit vinovat, pentru ca totul să rămînă normal, decent, pentru ca să pot să am şi eu, ca ceilalţi, părinţi adevăraţi, cărora li te poţi supune, în care poţi avea încredere (ciudat lucru, aceste vechi spaime confuze, aproape uitate, ale copilăriei, de care te credeai vindecat şi care revin deodată, cu exact acelaşi gust, în clipele de slăbiciune, de mai mică rezistenţă... Regresiune la un stadiu infantil, aşa cred că trebuie psihiatrii să le numească), aş vrea ca şi acum ei să mă socotească vinovat, să le dea dreptate, împotriva mea, celorlalţi, acelora care nu înţeleg, care nu mă vor, să nu mă silească să iau atitudine împotriva acestora, ci să mă arunce în braţele lor, să-mi îngăduie să mă supun lor, aşa cum doresc întotdeauna, să mă încred în ei — pentru ca totul să rămînă normal, decent.

Dar, după cum era de aşteptat, ei şi-au dat seama numaidecît : „Aceste *M*-uri... iată un lucru foarte curios. E într-adevăr foarte caracteristic... Totodată agresivă... coada e formidabilă...“, ei zîmbesc : „brutal de agresivă şi lăbărţată. Pînă şi liniile drepte din partea de sus a literelor au, dacă le priveşti de aproape, o anumită moliciune, cam batjocoritoare şi provocatoare.“ Sînt foarte abili. Dar eu încă mai

păstrez, în ciuda tuturor evidenţelor, o vagă speranţă. Insist : „Da, într-adevăr, aşadar şi dumneavoastră găsiţi asta ? De altminteri o cunoaşteţi bine, mi se pare ? Şi pe el ? Sincer vorbind, ce impresie aveţi ?“

Nu par miraţi de insistenţa mea. Consimt cu generozitate, fără ca aceasta să le poată aduce vreun folos — ştiu prea bine că pe ei nu aceasta îi preocupă în clipa prezentă — să facă un mic efort : „Da, îmi amintesc. Mă dusesem să-i văd. E chiar destul de mult de atunci. Mi se pare că locuiau într-un vechi apartament cu mobile stil 1900, perdele galbene, brizbize, foarte micburghez, care da probabil pe o curte întunecoasă. Presimţeai vagi mişunări prin colţuri, lucruri ameninţătoare, ştii... care stăteau la pîndă. Cu capul ei puţin prea mare, te făcea să te gîndeşti la o ciupercă enormă crescută la umbră. Ansamblul avea ca un iz de Julien Green sau de Mauriac.“ Ei zîmbesc... „Ea probabil că iubea asta : refugiul lor mare şi bun din Malempia...“

Am impresia că ei rînjesc oarecum ; par foarte bucuroşi să-mi arate că o ştiu şi pe asta... Simt că, prin acest cuvînt, au făcut un salt brusc care-i apropie de mine. Şi-au dat seama că am înţeles, numaidecît, prea repede... precum şi de foarte uşoara mea dare înapoi. Ei rîd... „Trebuie că se bucurau de asta, ea şi cu bătrînul, ambii ferecaţi acolo fără să vrea să iasă, adulmecîndu-şi propriile lor mirosuri, călduros înfofoliţi în refugiul lor mare şi bun din Malempia.“ Acest cuvînt are aerul că-i gîdilă un pic, că-i excită,

pare că a deschis în ei ceva, că a pus în mişcare un resort, ceva pare să se declanşeze, ochii lor strălucesc — tînărul înalt şi jigărit care seamănă cu Valentin-cel-fără-oase[1] se lasă pe spate, degetele lui lungi şi împreunate strîng genunchiul său ascuţit, picioarele-i slabe se încolăcesc, buza i se ridică dezvelindu-i caninii ieşiţi în afară, care seamănă cu colţii unei fiare, are aerul că foraie. Se apleacă spre mine : „Am auzit chiar spunîndu-se..." îi simt acum aproape de tot, lipiţi de mine, nu înţeleg prea bine ce-mi şoptesc la ureche... am impresia că-mi plimbă ceva pe obraz, încetinel, cît se poate de uşurel ca să nu mă sperii, de-abia atingîndu-mă, luînd în răspăr puful uşor al pielii cu vîrful cărnos al degetelor, cît mai încet cu putinţă, oprindu-şi răsuflarea... „am auzit chiar spunîndu-se... mi s-a spus că bătrînul se scoală noaptea... nu doarme niciodată noaptea... o cheamă la el... o bănuie veşnic..." Ei nu se opresc aci... „numără cu ea noaptea otrepele care se usucă la bucătărie, chibriturile folosite... adună ziarele vechi..." Simt că nu se mai pot reţine, se lasă antrenaţi... „nevastă-sa, de altminteri, a murit din lipsă de îngrijiri. Cică-i punea pe copiii lui să poarte rufe negre... se murdăresc mai greu... Vă daţi seama, cu toţii îmbrăcaţi în negru, culcaţi în paturile lor, în fundul odăilor întunecoase..." Ei rîd, avînd aerul încîntaţi, iau şi-mi azvîrlă, din ce în ce mai su-

---

[1] Un notar din provincie care pe la 1860 a inventat dansul numit „cancan".

rescitaţi, vorbe de clacă stupide, vechi reminiscenţe de fapte diverse, „tranşe groase de viaţă" în culori grele, prea simple, cu totul nedemne de ei, de mine, dar se mulţumesc acum cu orice, iau orice şi-l aştern peste mine, mă înşfacă oricum, ne înşfacă, pe mine, pe ea, pe bătrîn, ne ţin pe toţi grămadă, presaţi unii de alţii, ne strîng pe unii de alţii, se lipesc de noi, ne îmbrăţişează.

Tînărul acela înalt şi jigărit închide ochii şi-şi dă tot mai mult pe spate gîtul său subţire, ca o raţă care bea ; se aude zgomotul acela discret, excitat, ce-l face limba lui care prinde din urmă saliva, în timp ce adaugă noi amănunte. Rîde cu un rîs ca de răzătoare care te agaţă pe dedesubt şi te tîrăşte...

DE ASTĂ DATĂ, aşa cum mi se întîmplă mai totdeauna cînd lucrurile au mers puţin prea departe, am avut impresia că „i-am dat de fund“ — iată o expresie pe care o folosesc destul de des, am un anumit număr de asemenea expresii, puncte de reper, cum au probabil toţi acei care rătăcesc ca mine, temători, prin penumbra a ceea ce se numeşte poetic „peisajul lăuntric“ — „i-am dat de fund“, asta mă linişteşte întotdeauna întrucîtva, pe moment, mă sileşte să mă redresez, mi se pare întotdeauna, cînd mi-am spus asta, că acum resping cu ambele picioare acest fund cu restul de forţe ce mi-au mai rămas şi că mă ridic la suprafaţă...

Am simţit de astă dată că sosise momentul să mă ridic la suprafaţă, să zic „gata“, jocul mersese puţin prea departe. Am recurs din nou la unul din mijloacele mele, pe care-l folosesc în cazurile disperate, care seamănă cu acele trucuri pe care medicii le descoperă în mod empiric şi pe care le recomandă uneori, în disperare de cauză, acelora pe care-i numesc „nevropaţii lor“, ca de pildă să se exerseze să

surîdă în fiecare zi în faţa oglinzii, pînă ce strîmbătura, repetată cu răbdare, face să se nască veselia (mi se pare că-i aud spunînd cu aerul lor de falsă şi dulceagă solidaritate : „Cînd avem nenorocul să nu putem merge înainte, oare nu-i mai bine, ce zici, să mergem de-a-ndăratelea, dacă asta ne poate îngădui să ajungem la ţintă ? Orice s-ar spune, nu-i rău uneori să pui carul înaintea boilor...“), ei bine, am folosit şi eu unul din trucurile mele, oarecum asemănător cu acela, rodul unor penibile tatonări, şi care-mi reuşeşte cîteodată.

Am ieşit în stradă. Ştiu prea bine că nu trebuie să mă încred în impresia pe care mi-o pricinuiesc străzile cartierului meu. Mă tem de liniştea lor cam zaharoasă. Faţadele caselor au un aer ciudat de neînsufleţit. În pieţi, printre marile imobile de la colţuri, se află scuaruri alburii, înconjurate de-o bordură de merişor pe care-o încercuieşte, la înălţimea la care te poţi sprijini, un grilaj negru. Această bordură mă face de fiecare dată să mă gîndesc la colanul de barbă care creşte atît de vîrtos pe obrazul cadavrelor. Ştiu prea bine că acest gen de impresii trebuie să fi fost de mult analizat, catalogat împreună cu alte simptome morbide ; parcă văd asta figurînd într-un tratat de psihiatrie în care pacientul e desemnat, din comoditate, printr-un prenume familiar, uneori cam grotesc, Octav sau Jules. Sau pur şi simplu Oct. b. 35 de ani.

În perioadele sale de „vid“ sau de „rău-rău“, Oct. b. 35 repetă că totul pare mort. Toate casele, străzile i se par moarte, chiar şi aerul : „Se

simt pretutindeni copilării moarte. Nici o amintire din copilărie aci. Nimeni nu are asemenea amintiri. Ele se ofilesc și mor de cum s-au format. Nu izbutesc să se agațe de aceste trotuare, de aceste fațade fără viață. Iar oamenii, femei și bătrîni, nemișcați pe bănci, în scuaruri, au aerul că se descompun." Văd foarte bine acest lucru. E chiar probabil că am citit asta, aproape cu aceleași cuvinte, într-un tratat de psihiatrie. Dar faptul nu mă umilește. Nu urmăresc originalitatea. N-am ieșit ca să-mi cultiv senzațiile personale, ci ca să văd — doresc acest lucru din răsputeri — „celălalt aspect" : acela de care nu se vorbește în cărțile de medicină, căci e prea firesc, anodin, familiar ; acela pe care-l văd și Octav și Jules în clipele lor de luciditate, în timpul perioadelor lor de liniște.

Ca să-l percepi, cînd n-ai norocul să-l vezi spontan, în chip obișnuit, există un truc pe care trebuie să-l prinzi. Un fel de scamatorie ce trebuie executată, destul de asemănătoare cu acele exerciții la care te invită anumite desene-ghicitori, sau acele imagini alcătuite din romburi negre și albe, ingenios combinate, care alcătuiesc două desene geometrice suprapuse ; jocul constă în a face un fel de gimnastică vizuală : împingem foarte ușor îndărăt una din cele două imagini, o deplasăm puțin, o facem să se dea înapoi și o tragem pe cealaltă înainte. Cu un pic de exercițiu, putem ajunge la o oarecare dexteritate, putem ajunge a opera foarte repede trecerea de la o imagine la cealaltă, a vedea, după plac, cînd un desen, cînd celălalt.

Aci, în aceste străduțe, cînd mă plimb de unul singur, cînd mă aflu într-o zi bună, izbutesc uneori, mai ușor decît aiurea, să realizeze un fel de scamatorie destul de asemănătoare ca să fac să apară „celălalt aspect".

Nu trebuie pentru aceasta, așa cum s-ar putea crede, să încerc să mă apropii de lucruri, să mă străduiesc să le îmbunez spre a le face anodine, familiare — asta nu-i reușește niciodată — ci dimpotrivă, să mă depărtez cît mai mult cu putință, să le țin la distanță, să le iau puțin de departe, de sus, și să le tratez ca pe un străin. Un străin care umblă într-un oraș necunoscut. Și, așa cum facem adeseori în orașele necunoscute, să aplicăm pe lucruri, și să menținem în primul plan, imagini extrase din reminiscențe literare sau altele, amintiri de tablouri sau chiar de cărți poștale în genul acelora pe care putem vedea scris pe verso : Paris, Malurile Senei. Un scuar.

Nu există nimic mai bun pentru a aduce în primul plan celălalt aspect. Casele, străzile, scuarurile își pierd aerul lor neînsuflețit, străin, vag amenințător. Întocmai ca fotografiile pe care le-am introdus sub geamul stereoscopului, ele par că se însuflețesc, dobîndesc relief și o tonalitate mai caldă.

În ziua aceea totul mergea bine. Reușeam destul de repede. Eram într-o zi bună. Reluam puteri. Eram foarte hotărît și destul de calm. Începeam deja să simt acea destindere, acea ușurință specială, acea indulgență, acea nepăsare pe

care-o resimt cînd călătoresc. Străzile se însufleţeau. Ele luau din ce în ce mai mult aerul plin de farmec, trist şi duios, al străduţelor lui Utrillo. Imobilele mari de la colţuri păreau că oscilează încetinel în aerul cenuşiu. Ai fi zis că o şuviţă plăpîndă de viaţă curgea de-a lungul muchiilor lor tremurînde.

Împinsei îndrăzneala pînă la a mă duce să mă aşez într-un scuar, într-o piaţetă nu prea departe de casa mea. Într-un colţ, lîngă bariera de merişor, pe un zid întunecos, un pom plin de flori albe se desprindea destul de intens, aproape viu, aşa cum ar fi putut să arate într-un scuar din Haarlem sau din Bruges. Întrebai, cu acea libertate, cu acel gen de naivitate dezinvoltă a străinilor, pe-o bătrînică aşezată lîngă mine, numele acestui pom. O lucire duioasă se zări în ochii ei, ai fi zis că tocmai la asta se gîndise în acea clipă : „Cred într-adevăr, domnule, că e un sorb“, spuse ea. Şi totul deveni cu adevărat foarte liniştit şi paşnic. Mă simţeam bine. Izbutisem pe deplin. Îmi repetam, ca întotdeauna în clipele mele bune, zicătoarele mele favorite : Ajută-te şi Domnul te va ajuta („înţelepciunea populară“) sau cestălalt, pe care-l îndrăgesc cu tot dinadinsul, cred că e tot mereu citat cu prilejul căsniciilor, dar mie îmi place să-l aplic „vieţii“ : ea este ca un han spaniol : nu găseşti în el decît ceea ce aduci. În locul acelor mici şi siniştri bătrîni, a „bătrînei cu condeiul“ care-l obseda, în locuri probabil destul de asemănătoare cu acesta, pe întristatul Malte Laurids

Brigge[1] am reuşit, ştiind exact cum să procedez — trebuie să ştii să arăţi că vezi latura lor cea bună, că ai încredere în ei — să cîştig în această piaţă a lui Utrillo pe această bătrînă aşezată lîngă mine, care şopteşte lucruri foarte duioase şi care priveşte arborele alb.

Nu-i de mirare că în această stare de destindere atît de plăcută în care mă aflam n-am avut nici cea mai vagă presimţire. Nimic nu se găsea în mine din acea uşoară nelinişte, din acea vagă surescitaţie — amestec de teamă şi de lacomă aşteptare — pe care-o încerc întotdeauna chiar mai înainte să-i zăresc. Tocmai aceasta îmi dă, fără îndoială, adeseori impresia că eu sînt acela care-i fac să se ivească, că eu le provoc apariţia. Uneori mi s-a întîmplat, de-a lungul întregii durate a unui spectacol, să simt că sînt prezenţi în sală fără să-i văd. Doar la ieşire zăream deodată, în clipa în care ea dispărea la un cot al scării, linia fugitivă a spatelui lor, sau, prin mulţimea care se scurgea în faţa mea, ceafa lor într-o oglindă. Anumite amănunte, în aparenţă neînsemnate, ale aspectului lor, ale îmbrăcăminţii lor mă agaţă numaidecît, mă înşfacă — o lovitură de harpon care se înfige şi trage.

Acolo n-am simţit mai nimic, un şoc slab foarte amortizat în clipa în care am zărit-o profilîndu-se în poarta cu grilaj a scuarului. Dar era de ajuns. M-am ridicat numaidecît. Am tra-

[1] Personaj creat de Reiner Maria Rilke în romanul său *Les cahiers de Malte Laurids Brigge.*

versat scuarul foarte repede, aproape alergînd, nu trebuia să pierd timpul, trebuia s-o ajung din urmă, s-o văd întorcîndu-se, trebuia să mă asigur cu orice preţ că totul rămîne anodin, firesc, că totul merge bine... Dar iată un lucru care nu-mi reuşeşte niciodată — ştiu prea bine, nu-mi reuşeşte niciodată să încerc să mă apropii de lucruri, de oameni, să încerc să-i îmbunez, trebuie să păstrez distanţele — dar nu mă mai puteam opri, aveam deja de-a face, simţeam asta, cu acea atracţie pe care ei o exercită întotdeauna asupra mea, ca o deplasare de aer care te ia pe sus, cu acea ameţeală, acea cădere în gol...

Ea mă văzuse. Era cu neputinţă să mă îndoiesc. Are şi ea acelaşi fler supranatural al lucrurilor. Ea simte asta : mă simte în spatele ei, şi tot în spatele ei, cu siguranţă, şi privirea mea în oglindă, cînd o urmăresc prin mulţime la ieşirea de la un spectacol. Mă presimţise, observase numaidecît pe bancă capul meu, care se ridica deasupra bordurii de merişor lîngă bătrînii aceia mici şi împietriţi, sau poate, exact printre vergelele grilajului, forma picioarelor mele încrucişate.

Văzuse asta fără măcar să întoarcă capul, cu coada ochiului, fără să se uite spre mine, nu avusese nevoie să facă acest lucru. Iat-o că iuţeşte pasul, dar nu prea mult, îi e frică să-mi atragă atenţia, urcă pe trotuar, recunosc acum foarte bine legănarea caracteristică a braţului ei care ţine ghiozdanul de şcolăriţă pe care-l poartă întotdeauna în chip de geantă. Şi pentru ea este, fără îndoială, contrar regulii jocului, neverosimil,

s-o urmăresc, să îndrăznesc să intru în vorbă cu ea în acest moment. Are şi ea, desigur, în ceea ce mă priveşte, presimţirile ei infailibile, semnele ei. Sînt atît de încordat... atît de emoţionat... o voluptate specială, extrem de dulce şi în acelaşi timp atroce şi suspectă (veşnic acelaşi amestec de atracţie şi de teamă) mă împinge înainte, iute, iute, n-aş putea să mai aştept nici o clipă atunci cînd îi pun mîna pe umăr şi o chem. Mă văzuse : acum sînt sigur. De nu, s-ar fi întors cînd mă simţea atît de aproape în spatele ei, cînd era s-o ating.

Ea face un fel de salt într-o parte — exact de ce mă temeam, acest salt într-o parte, cu crupa suptă ca o hienă — şi se întoarce. Ochii ei, ca ochii de hienă, îmi ocolesc privirea. Zîmbesc cu un aer dulceag, ca şi cum nu s-ar întîmpla nimic, încerc să duc mai departe jocul : „Bună ziua, ce mai faci ? Te-am zărit... stam aci pe-o bancă să mă prăjesc la soare, cînd te-am zărit la intrarea scuarului..." Ea nu spune nimic, ochii ei aleargă într-o parte şi într-alta ca două bile smintite care sînt gata să scape ; atît de mult mă frîng, atît de mult mă căznesc, mă apropii, atît de mult încerc s-o îmbunez, încît mai curînd şoptesc : „E aşa de frumos în clipa asta, nu găseşti ? În fiecare an, primăvara, deşi simţi că îmbătrîneşti, încerci din nou..." Dar ea nu se lasă amăgită. Simte prea bine jocul meu, precum şi ce este aci, între noi, şi vreau să ascund. O încolţesc : ea rămîne în faţa mea fără să se mişte, se răsuceşte doar un pic, mi se pare că tremură foarte uşor şi aprobă ceea ce spun, numai punc-

tînd docil fiecare din frazele mele cu un zgomot şuierător, un dha, dha aspirat, care aminteşte de ultimele sughiţuri ale unei fetiţe care a plîns cu hohote şi care se lasă mîngîiată. Se simte ceva aproape emoţionant în pasivitatea ei, în stîngăcia ei, care-o împiedică să răspundă pe acelaşi ton ; ba se găseşte în ea, dacă o compar cu mine — îmi dau vag seama de acest lucru — ceva care seamănă cu puritatea. Dar nu pot să dau înapoi, încerc să mă mai apropii niţel : „E minunat, nu găseşti ? această nelinişte încîntătoare pe care-o regăsim, în ciuda vîrstei, în anumite seri de primăvară. Aceşti pomi ai Parisului... Aceste scuaruri mici..." Ea încuviinţează, zîmbeşte cu zîmbetul ei crispat... în sfîrşit, se hotărăşte, ochii ei aleargă ca şi cum ar fi fugăriţi, se răsuceşte mai tare, îmi întinde vîrful degetelor ei dure, vocea i se face subţirică de tot, aproape înăbuşită... „Cred că e foarte tîrziu, am cam întîrziat, cred că trebuie s-o şterg" (acest cuvînt „s-o şterg", pe care-l foloseşte tot mereu : un cuvînt care se tîrăşte şi muşcă, dar n-am timpul să mă opresc la aşa ceva, nu, nu acum), simt o strîngere de inimă intolerabilă, un frig, ca o gaură care se cască în mine, trebuie să fac un efort ca să nu fug după ea, s-o chem îndărăt, să-i mai vorbesc, să mă agit, s-o implor : poate că totul încă nu e pierdut, totul mai poate fi îndreptat... Dar a şters-o. Îi văd spatele teşit, parcă împins de vînt, care dispare după colţul străzii : un şiretlic — nu e drumul ei, o să facă un ocol ca să scape cît mai iute de mine, să fugă de privirea mea.

Trebuie că merge foarte repede acum, a pierdut timpul în strîmbături aci cu mine, trebuie să-l recîştige, se grăbeşte, e ceva îndărătnic şi lacom, ceva orb şi necruţător în felul în care înaintează în direcţia cea bună, taie pieziş şoseaua, cu spatele ei tot supt, parcă ameninţat din urmă de-o lovitură de copită şi cu picioarele ei lungi şi slabe proiectate înainte.

Asta ar amuza-o sigur, dacă ar avea timpul să se mai preocupe de mine, asta ar amuza-o cînd se simte liberă, cînd nu se mai teme de mine, să ştie că încă o mai urmăresc, o pîndesc... Urcă scara întunecoasă şi tăcută, cu pereţii tapetaţi cu carton care imită pielea de Cordoba. Scotoceşte în geantă să găsească cheia, repede, n-are timp de pierdut, e tîrziu, şi apoi simte probabil, ca mine adineauri, un fel de tremurătură, de surescitaţie penibilă şi blîndă, care încolţeşte, care creşte... La dreapta intrării porneşte culoarul îngust, acoperit cu tapet cenuşiu-murdar, cu bordură galbenă, care duce la birou. Simţi întotdeauna acolo, venind din odaia de baie, ca un vag miros de praf şi de urină, poate emanaţiile lavaboului... M-ar sfida cu siguranţă acum dacă ar avea timpul : „Aşadar, asta e Bonifas-a ? Adrienne Mesurat ? Asta e ? Locuinţe sinistre care dau pe nişte curţi întunecoase ? Desfăşurările lor de şerpi în umbră ?" Ea ar zîmbi cu siguranţă, ca ceilalţi, cînd îmi răspundeau cu acel uşor zîmbet ciudat, cînd mă tachinau, mă gîdilau, cînd voiau să mă excite niţel cu acel refugiu mare şi bun din Malempia. Pot să viu. Ea e liniştită. Pot să mă

agăţ ca o javră încăpăţînată care a prins cu dinţii şi nu vrea să dea drumul. Tot n-am să reuşesc să smulg decît o foarte mică bucăţică de materie vie...

El e acolo, în biroul său, pitit ca un păianjen mare care stă la pîndă ; greoi, nemişcat ; pare complet zgribulit, aşteaptă. Se ridică numaidecît de cum aude, venind dinspre intrare, vocea ei prea blîndă, vocea pe care o are întotdeauna cînd vorbeşte cu servitoarea, aceeaşi pe care o avea adineauri cu mine, o voce slabă, fără timbru, complet înăbuşită. El străbate repede încăperea şi se duce fuga să se aşeze cu spatele la uşă, în faţa căminului pe care se face că aşază nişte hîrtii. El vădeşte, ca şi ea, acele salturi ascunse, acele pregătiri de ultimă clipă, acele redresări rapide : îl poţi surprinde, uneori, reajustîndu-şi în grabă obrazul în spatele uşii, înainte ca aceasta să se deschidă.

Ea stă în uşă... Şi aproape numaidecît începe comedia între ei... Desfăşurările lor de şerpi... dar simt că nu-i mai urmăresc prea bine, că mă domină, mă pierd pe drum ; abandonez... Ea pare că cere ceva, el refuză, ea insistă. Aproape sigur că e vorba de bani... Îmi amintesc de tînărul jigărit care seamănă cu Valentin-cel-fără-oase, cînd se apleca spre mine : „Julien Green ?... sau Mauriac ?... Se spune că el se scoală noaptea, adună ziare vechi...". Tare s-ar mai distra ei acum pe socoteala mea... Trebuie că se aud zgomote de lovituri, ţipete... Şi apoi tăcerea. Încă vreo cîteva uşi trîntite. Un miros de valeriană în

coridorul cel mic... S-a făcut... Iat-o că şi iese, cu ochii şi obrajii încă roşii. Merge repede, cu paşi mari, cu spinarea umilă şi furişată ca întotdeauna. Doar gîtul întins înainte vădeşte o rigiditate agresivă, iar capul seamănă cu un pumn strîns. „Scîrbos a mai fost", îşi spune ea.

Acum s-a ferecat, zidită din toate părţile, cu mult mai puternică decît adineauri. Nu m-ar putea vedea, nici măcar nu m-ar observa, de astă dată, dacă m-aş piti, aşa cum fac uneori, sub portalul de peste drum, cu ochii ţintă la uşa dublă cu geamuri care luceşte în fundul vestibulului ca o apă neagră, aşteptînd să-i văd ivindu-se. Sau poate că mi-ar azvîrli, exact în treacăt, o privire lăturalnică, o ocheadă complice şi veselă, dacă m-ar zări din întîmplare, pitit la pîndă sub portal.

Nimic nu-i amuză tot atît, în clipele lor bune, cînd se simt destul de tari, ca acest fel de uşoare slăbiciuni ale mele. Uneori ele îi amuză mult. Se joacă. Mă muşcă chiar uşor de tot în treacăt, cît să mă tachineze, iar eu nu mă împotrivesc nicicînd.

Îmi amintesc de el, odată... E cu mult mai tare ca ea la aceste jocuri... Uneori chiar foarte subtil. Îl întîlnisem pe scară. Mă recunoscuse numaidecît, rîsese cu rîsul său sonor de falsă bonomie : „Ia te uită, dumneata eşti ? Mă întrebam dacă nu cumva dumneata eşti acela care urcă atît de repede... Veşnic grăbit, hai ? hai ? unde alergi aşa ? Veşnic preocupat ? hai ? Veşnic neliniştit ?"

Numaidecît mă fîstîcesc cu el, răspund cu sfială, bîlbîindu-mă un pic, cu un zîmbet cam ruşinat, stingherit. Cu flerul său subtil, simte vag ceva în mine, o mică vietate speriată în adîncul fiinţei mele, care tremură şi se ghemuieşte. El caută, aşa cum scormoneşti cu vîrful unei tije de fier ca să scoţi la iveală un crab într-o gaură de stîncă, mai întîi oarecum la întîmplare: „la spune, tot mai faci planuri pentru anul acesta? călătorii? Corsica? Italia? hai? hai?" Simte că ceva se mişcă, mă încolţeşte mai de aproape, apasă. Făptura lui masivă şi puhavă înaintează spre mine, mă lipeşte de zid: „Grecia? Partenonul? hai? hai? Partenonul? Muzeele? Misterele din Eleusis? hai? Ai fost la Eleusis? Arta? Florenţa? Tablourile? Palatul Oficiilor? Ai fost să vezi astea? hai? hai?" Mă dau îndărăt, mă fac una cu peretele, las ochii în jos... el simte acum că a nimerit bine, înfige vîrful de fier, împunge de-a dreptul, rîde: „Dar Sceaux? Ce părere ai? Sceaux-Robinson? hai? Cunoşti asta?" Mica vietate speriată se ghemuieşte în colţul cel mai ascuns, nu mai mişcă — el a prins-o... „Dar Bagneux? Nu te interesează? Dar Suresnes? Nu te ispiteşte, hai? Bagneux, Sceaux-Robinson?" Se distrează de minune. În cele din urmă, îmi dă drumul; poate că-i e milă de mine, sau poate că-l dezgust prea mult, sau poate c-a obţinut ceea ce voia, se simte împăcat, sau poate doreşte să sfîrşească în mod elegant, să nu lase urme — asta-i stă în obicei... Se îndepărtează niţel, se uită în zare, cu un aer brusc serios, aerul său puţintel emoţionat, sincer, care-i

dă atîta farmec: „A, da! pentru mine toate astea reprezintă amintiri plăcute, Suresnes... Podul din Saint-Cloud... Mă mai duc cîteodată pe-acolo. Îmi amintesc, altădată, duminica după-amiază, dumneata nici nu te născuseşi încă, hai, pe atunci..." Rîde cu rîsul acela deschis şi sonor... Mă bate tare cu palma peste umăr... Maimai că încep să mă îndoiesc.. Ce mi-am închipuit oare? Mă las chiar fermecat. Încuviinţez bucuros, iar el mă părăseşte încîntat, după ce m-a bătut pentru ultima oară tare, amical şi protector pe umăr.

Doar după aceea, după ce s-a dus, simt în mine, fără s-o pot situa, o vagă indispoziţie, ca o mîncărime uşoară de care mă scarpin ici şi colo, o arsură ca aceea ce ne-o lasă contactul unor urzici.

Le place astfel din cînd în cînd să petreacă un pic pe socoteala mea, în felul lor, insidios şi subtil. Nu se tem de mine. Rareori se întîmplă să-i surprind, ca pe ea adineauri în faţa scuarului, cînd am prins-o în plină mişcare, într-un moment în care nu se aştepta, cînd a făcut un salt într-o parte şi s-a împleticit sub privirile mele, fragilă şi goală ca crustaceul numit Bernard-l'ermite pe care-l scoţi din scoica lui. Dar n-a durat mult, şi-a revenit foarte repede, de cum a dat colţul străzii; şi-a regăsit foarte repede carapacea, scoica în care stă la adăpost.

E bine apărată, inatacabilă, ferecată, ferită din toate părţile... Nimeni n-o poate măcar zgîria. Nimeni n-o recunoaşte cînd trece, cu capul cris-

pat, cu ochii bulbucaţi şi duri privind ţintă în faţa ei, cu aerul ei îndărătnic şi sigur de insectă.

Nimeni nu le recunoaşte cînd ies şi se duc, ca ea, umblînd pe lîngă ziduri, nesăţioase şi încăpăţînate.

Ele stau după uşă. Sună. Nervosul-familiei, ghemuit la picioarele patului, pitit în fundul odăii sale care dă spre curticica umedă, le aude sunatul. Aştepta această sonerie cu ochii ţintă la deşteptător : un sunet scurt şi precis, care nu va veni niciodată cu întîrziere, ci mai degrabă înainte, întotdeauna mai curînd cu cinci minute înainte. Îl recunoaşte numaidecît : furişat, un pic rugător, şi deja agresiv, necruţător. Un sunet scurt şi rece, care se va repeta la intervale regulate, liniştit distanţate, de atîtea ori cît va fi nevoie ca să se deschidă.

Ele stau după uşă. Aşteaptă. El simte cum se desfăşoară, cum se strecoară insidios spre dînsul. Ele palpează. Îşi întind ventuzele către punctul sensibil, un punct vital înlăuntrul lui, a cărui aşezare o cunosc exact.

Nimeni nu le recunoaşte în afară de el cînd stau pe prag, grele ca acele păpuşi de carton care au plumb la bază şi care se îndreaptă întotdeauna cînd le culcăm la pămînt, cînd le aruncăm jos, le răsturnăm. Ele se ridică întotdeauna. În zadar le zgîriem, le muşcăm, le aruncăm afară urlînd, le scuturăm, le azvîrlim în josul scării — ele se ridică, puţin îndurerate, îşi potrivesc cutele de la fustă, bătîndu-le uşurel de mai multe ori cu palma, şi revin.

Nimeni nu le recunoaşte cînd trec, corecte, cu pălăria aşezată cu grijă şi înmănuşate. Înainte de-a intra, îşi încheie din nou, sub portal, cu băgare de seamă, nasturii de la mănuşi. Portăresele, care, în după-amiezele de vară, iau aer, aşezate în pragul uşii lor, le privesc cum trec : nişte bunici care nu sînt lăsate destul de des să-şi vadă nepoţeii, nişte fete care se duc cel puţin de două ori pe săptămînă să-l vadă pe bătrînul lor tată, sau tot felul de femei părăsite, de femei maltratate care vin să se explice.

Altădată, pe cînd mai erau încă tinere de tot, cu mult mai puţin rezistente, cu mult mai puţin tari, un ochi foarte deprins le-ar fi putut distinge — deja lacome şi greoaie, prevăzute cu un lest de plumb — stînd la pîndă, aşteptînd, pe banchetele de pluş ale cursurilor de dans, sau în sălile de bal, sau în cazinourile plajelor la modă, aşezate la ora ceaiului în jurul unor măsuţe lîngă părinţii lor. Ceva acru şi gros filtra din ele ca o năduşeală, ca un usuc. Tot felul de mici dorinţe tîrîtoare, muşcătoare, se desfăşurau în ele ca nişte şerpi mărunţi, ca nişte cuiburi de vipere, ca nişte viermi : dorinţi tainice şi corosive, niţel în genul acelora ale doamnei Bovary. Se uitau cum trec prin faţa lor, alunecînd pe parchete, tineri eleganţi care semănau şi ei mult cu acei pe care doamna Bovary îi remarcase altădată la bal. Aveau acelaşi aer, aceleaşi mişcări nestingherite şi mlădioase ale gîtului ; lăsau, întocmai ca aceştia, să plutească la întîmplare privirile lor nepăsătoare ; aveau aceeaşi expresie de satisfacţie distantă, cam mărginită. Tentaculele care ieşeau

deja din ele, aceste ventuze mici care sug, care palpează, de-abia îi atingeau. De-abia dacă simţeau un fel de gîdilătură, ca şi cum nişte fire foarte fine de păianjen i-ar atinge uşor, sau s-ar agăţa de hainele lor, dar ei le desprindeau fără măcar să bage de seamă, în timp ce mergeau. Ele îi priveau cum alunecă foarte aproape de ele fără să le vadă, ţintindu-şi în gol ochii, în mod elegant inexpresivi şi reci de crapi, evoluînd fără şovăială, departe de ele, călăuziţi de tainice, imperceptibile curente.

Mai tîrziu, noaptea, în paturile lor, probabil că ele plîngeau, îşi frîngeau braţele cu emfază, încercau să înţeleagă, să implore providenţa...

Dar încetul cu încetul dobîndiseră experienţă, siguranţă. Reuşiseră încetul cu încetul, cu aceste abia perceptibile mişcări, atît de delicate, ale păsărelelor, cu acest infailibil instinct care le face să aleagă exact ceea ce le trebuie ca să-şi clădească cuibul, reuşiseră să prindă, ici şi colo, în tot ce se întîlnea în jurul lor, fărîmituri, crenguţe subţiri, pe care le amalgamaseră ca să-şi construiască un cuib mic şi vătuit, înlăuntrul căruia stăteau, bine apărate, ferite de peste tot, perfect la adăpost.

Era un spectacol extraordinar să vezi cu ce iuţeală, cu ce îndemînare, cu ce lacomă încăpăţînare înşfăcau din zbor, făceau să ţîşnească din orice, din cărţi, din piese de teatru, din filme, din cea mai neînsemnată conversaţie, dintr-un cuvînt rostit la întîmplare, dintr-un proverb, dintr-un cîntec, din tablouri, din cromolitografii — *Copilărie, Maternitate, Scene cîmpeneşti,* sau

Bucuriile căminului, sau chiar din afişele metropolitanului, din reclame, din preceptele edictate de fabricanţii de prafuri de spălat sau de cremă de obraz („Doamnă, dacă vreţi să aflaţi ce-o să-l reţină lîngă dumneavoastră pe soţul dumneavoastră“), de sfaturi de-ale Mătuşii Ana sau de-ale Abatelui Soury[1] — era extraordinar să vezi cum ştiau să apuce din tot ce trecea la îndemîna lor exact ceea ce le trebuia ca să-şi ţese coconul, acest înveliş impermeabil, ca să-şi fabrice această armură în care apoi, sub ochii binevoitori ai portăreselor, înaintau — susţinute de toţi, invincibile, liniştite şi sigure : nişte bunici, nişte fete, nişte femei maltratate, nişte mame — stăteau după uşă, se propteau cu toată greutatea de uşi, ca nişte catapulte grele.

Mi s-a întîmplat uneori, stînd aşezat lîngă ele într-o sală de spectacol, să simt, fără să le privesc, pe cînd ascultau lîngă mine, nemişcate şi parcă împietrite, traiectoria pe care-o desenau prin sala întreagă aceste imagini, ţîşnite de pe scenă, de pe ecran, spre a veni să se fixeze pe ele ca pilitura de oţel pe-o placă magnetică. Aş fi vrut să mă ridic în picioare, să mă interpun, să opresc aceste imagini din zbor, să le abat din drumul lor, dar ele curgeau cu o forţă irezistibilă de-a dreptul de pe ecran asupra lor, aderau de ele, şi simţeam cum foarte aproape de mine, în întunericul din sală, nemişcate, tăcute şi nesăţioase, ele le aglutinau.

---

[1] Rubrici ale unui ziar.

Aveam probabil un aer cam ciudat ; îmi dam seama de asta din privirile puţintel mirate, vesele ale trecătorilor. Mergeam foarte repede, aproape alergam, aşa cum mi se întîmplă în clipele mele de surescitaţie, cînd mă las pradă divagaţiilor de acest gen, „viziunilor" mele, cum îmi place să le numesc în chip pompos. Probabil că zîmbeam de unul singur : cineva, atingîndu-mă uşor, îmi şopti cu o voce ascuţită : „O ! cît pare de mulţumit..."

Eram într-adevăr foarte mulţumit, foarte satisfăcut. Alergam, zburam de-a curmezişul bulevardului drept spre cafeneaua cea mică, unde ştiam că-l voi putea găsi la ora aceea. Aveam un chef teribil să-l văd, să-i spun numaidecît, trebuia să bat fierul cît era cald, să nu pierd timpul... Era într-adevăr acolo, aşezat la locul nostru obişnuit, în una din sălile din fund ; mă aştepta, bătrînul frate, „alter-ul", cum ne numeam reciproc altădată, bătrînul compars.

Am văzut, după lucirea de interes care se prelinse din ochii lui întredeschişi, că înţelesese numaidecît, văzîndu-mă, că o să fie o zi bună, că adusesem ceva de soi. Mă cunoaşte ; l-am învăţat de mult cu jocurile mele. L-am dresat. Complicitatea noastră s-a născut încă de pe vremea cînd, izolîndu-ne de ceilalţi într-un colţ al curţii liceului, ne amuzam să-i tăiem delicat, în bucăţele, pe camarazii, pe profesorii, pe părinţii noştri, chiar şi pe negustoraşii din cartierul nostru la care recurgeam cînd stocul începea să se epuizeze. De atunci, în clipele sale pierdute, îl antrenez. E de altminteri foarte înzestrat. Specialitatea lui, pe vremea jocurilor noastre de şcolari, era imitaţia. Excela în acest domeniu. Îl asiguram că o să fie un mare actor. Ne completam bine ; îmbucătăţirea prealabilă îl ajuta să descopere nişte fineţuri, nişte expresii sau intonaţii de-o mare subtilitate. Acum se mărgineşte să meremetisească, un pic, în momentele sale libere, stîrnit de mine, întotdeauna mulţumit dacă poate la o ocazie să-mi dea cît de cît o mînă de ajutor. Dar ceea ce apreciez mai ales la el e faptul că tot mai continuă să aibă încredere în mine, ca altădată, pe vremea cînd făceam roată în faţa lui, sigur de mine, în curtea liceului, ca şi cum nu s-ar fi schimbat nimic, ca şi cum n-ar fi observat niciodată ceea ce am devenit de atunci.

Mă strecor lîngă el pe banca acoperită cu muşama, cu spatele la oglindă. E cald în această sală mică, plină de fum. Ne aflăm aci amîndoi, ca altădată, lipiţi unul de altul, izolaţi de toţi ceilalţi.

Încerc senzaţia aceea delicioasă, delicată, pe care-o resimţim în clipa în care avem să ne cufundăm într-o baie călduţă. Nu mă grăbesc. Savurez. El aşteaptă cu răbdare. În sfîrşit, mă cufund binişor... „Ştii, am văzut-o, am revăzut-o, a apărut brusc într-o clipă cînd nu mă aşteptam, pe cînd huzuream pe-o bancă, într-un scuar. Tot conform obiceiului lor : personaje ca acelea ale lui Pirandello. Era, de astă dată, atît de puternică impresia încît eram cît pe ce să nu-mi cred ochilor. Am fugit după ea, fireşte, nu puteam face altfel, am prins-o din urmă ; i-a fost frică, nu era îndeajuns

de pregătită, tremura în toată puterea cuvîntului... Ştii, spaimele lor... Cum tremură, se răsucesc ; ruşinea lor... nu îndrăzneşti să le prinzi privirea... îţi aminteşti... oamenii care-te-fac-să-ţi-fie-cald ? Întorcîndu-se, ea a făcut un salt, cu crupa suptă, un adevărat salt de hienă, oribil... „Am impresia că lasă să curgă asupra mea, din pleoapa lui lăsată, privirea sa aprobatoare, delicioasă, ca un curent cald care mă străbate..." Dar apoi, de cum ea a izbutit să-mi scape, am văzut deodată, după expresia spatelui ei, ceva ce m-a izbit, ceva lacom şi greu. Un fel de hotărîre groaznică... Se ducea la tatăl ei, cu siguranţă. Strivind totul în calea ei. O forţă oarbă, implacabilă. O catapultă. Acolo mi-a dat în gînd... El zîmbeşte :" Aşadar, aceeaşi poveste ? Te apucă din nou ? Îţi aminteşti de data aceea, cînd am rîs atît de mult... Ne închipuiserăm că într-o zi eu m-aş plimba într-un muzeu sau într-o expoziţie oarecare şi că aş vedea deodată pe perete, lîngă *Portretul D-nei X* sau lîngă *Tînăra Fată cu Papagalul* ceva ce-aş recunoaşte numaidecît, la o distanţă de douăzeci de paşi, ca fiind de tine, purtînd în mod indiscutabil stema ta, pecetea ta... Rîde... Lîngă *Tînăra Fată cu Evantaiul*, un portret încîntător, opera ta, cum naiba-l numeai ?... ah, da... era într-adevăr maniera ta... *Hipersensibila cu...*" Aşa e, cum de-am putut să uit, îmi amintesc acum, *Hipersensibila-hrănită-cu-clişee...* Numele ei... Aşa o şi numisem altădată... E adevărat... Aşa arată întotdeauna descoperirile mele... La asta

ajung, de cele mai multe ori, stările mele de triumf, de euforie : să iau drept ingenioase descoperiri vechi lucruri uitate... Să repet într-una...

Dar eu încă mă mai cramponez : „Ascultă, zău, fără glumă, de astă dată cred că am început să văd clar, că sînt pe calea cea bună..." Îi povestesc totul : vampirii acoperiţi cu ventuze care aşteaptă după uşă, catapultele, păpuşile de carton presat care cad veşnic în picioare, fecioarele de modă veche, pleoştite pe banchetele sălilor de bal, bunicile cu buzele strînse care-şi îmbumbează mănuşile înainte să sune, larvele care aglutinează în întunericul sălilor de cinematograf coconii lor de clişee... Simt că nu-i place asta, dar vreau neapărat să-l conving, insist : „Crede-mă, mi se pare că acum le văd : toate aceste vîrtejuri din ei, aceste bîţîieli, aceste tremurături, aceste mişunări înlăuntrul lor ale unor mici dorinţi ruşinoase, tîrîtoare, ceva ce noi numeam altădată «micii lor demoni», un singur cuvînt, o singură imagine pregnantă şi viguroasă oportun folosită, de îndată ce pătrunde acolo înăuntru produce acelaşi efect ca o particulă de cristal care cade într-un lichid suprasaturat : totul se împietreşte dintr-o dată, devine dur. Ei se închid într-o carapace. Devin inerţi şi grei... Îi văd — bătrînul e şi el, în ciuda aerelor lui dezamăgite, aerele lui de «om care a înţeles totul, a iertat totul», pe care le ia întotdeauna, bătrînul e şi el întocmai ca ea, îi seamănă — văd scena dintre ei, felul cum se înfruntă, cum luptă frunte contra frunte, înţepeniţi în carapacele lor, în armurile lor grele : «Sînt Tatăl, Fiica, Drepturile mele». Sînt ferecaţi acolo, înă-

untru. Nu se pot desprinde... Lupta oarbă şi implacabilă a două insecte uriaşe, a două enorme goange de bălegar..."

Dar el tot mai are aerul său niţel nemulţumit. Pare nu tocmai la largul său, stingherit, pune mîna pe braţul meu : „Tocmai m-am gîndit la tine deunăzi : l-am întîlnit pe el, bătrînul, cum îi zici tu, mi-a dat o mică reprezentaţie care te-ar fi interesat... tot în felul lui brutal, bizar... felul lui de-a azvîrli vorbele ca nişte laţuri... ştii... veşnic rîsul său sonor... Ia spune, ce mai faci ? Hai ? Şi atunci ? Timpul trece ? Ne schimbăm, hai ? Îmbătrînim... Dar scumpa-ţi familie ? Dar copiii ? Ne schimbăm... Trecem într-o altă categorie. Schimbăm categoria. Cunoşti treaba asta, hai, categoriile ? Cunoşti treaba asta ? Categoria fiului, a tatălui, a bunicului, categoria mamei, a fiicei ?... Rîdea cu rîsul său ciudat, veşnic niţel pe înfundate, insista : Hai ? Hai ? Categoriile ? Tatăl... Fiica... mi se părea că mă apasă pe ceafă, pe la spate, şi mă bagă cu nasul acolo, ca pe-un căţel pe care-l dresezi. Simţeam că încearcă «să mă ia la sigur». Te rog să crezi că nu se lăsa dus, nici el nu crede. În locul tău, n-aş avea încredere." Priveşte înainte şi-şi zîmbeşte sieşi cu un zîmbet uşor şi tainic, aproape tandru : „Dar ea, ţi-aduci aminte de acel gust atît de fin pe care-l avea altădată, de mîzgăliturile atît de uimitoare pe care le făcea mîna ei pe marginea *Illuminations*[1]-urilor? Ţi-aduci aminte vorba ei, cînd mirosea (avea un fler foarte sigur) ceva cam îndoielnic, vorba ei :

[1] Culegere de poeme în proză de Arthur Rimbaud.

e răsuflat... aduce a clişeu... el lasă să alunece asupra mea o privire rapidă... vorba voastră a amîndurora... Ea o spunea rînjind, cu accentul ei golănesc, accentul acela muşcător şi afectat... astaa... a-du-ce... a... cli-şe-u... vocalele care graseiază, lăfăindu-se în fundul gîtlejului ei ? Asta te exaspera... O urai din toată inima..." Stă pe gînduri : „Curios lucru, în fond, să fie tocmai o vorbă pe care-o îndrăgeşti şi tu... o vorbă de a ta..." Tăcem. Simt că se teme să nu mă fi atins undeva foarte departe, într-un loc deosebit de sensibil. Încearcă să dea înapoi. Vrea să-mi ofere o uşoară compensaţie : „Dar, în fond, nu ştiu... poate ai dreptate... ai sigur dreptate, în orice caz, în ceea ce priveşte o întreagă categorie de oameni... Ca de pildă maică-mea, mătuşă-mea... «revendicatoarele»... în ceea ce le priveşte, nu zic... lor ideea ta li se aplică într-adevăr foarte bine... Închipuie-ţi că deunăzi..." Îl simt că e pe cale să alunece stîngaci spre anecdotă, spre bîrfeală (lucrul pe care-l detest cel mai mult), dar fac un efort ca să par că mă interesează, îi pun întrebări, povestesc la rîndul meu : nu trebuie cu nici un preţ să laşi să se răcească apa aceasta toropitoare şi dulce în care ne-am cufundat — intimitatea noastră — această baie călduţă.

Mai rămînem încă multă vreme acolo, din ce în ce mai moleşiţi, mai slăbiţi, bălăcindu-ne, repetînd la infinit aceleaşi vorbe... Sala e aproape goală. Fumul îmi mănîncă ochii. Resimt o vagă indispoziţie, un fel de greaţă uşoară — o enervare ca atunci cînd ai ronţăit multă vreme, fără să te poţi opri, alune sau seminţe de floarea-soa-

relui, sau cînd îți mănînci unghiile. Am impresia că mestec în gol. Aş vrea să mă scol, să plec, dar nu îndrăznesc să înfrunt acest simţămînt de sfîşiere, de frig, precum şi acea jenă penibilă care ne cuprinde de fiecare dată în clipa despărţirii, după micile noastre petreceri.

Ştiam bine acest lucru. Îl ştiam chiar foarte bine, în străfundul sufletului meu, pe cînd alergam plin de bucurie, de speranţă, spre cafenea, ştiam că aş face mai bine să mă întorc acasă, să mă ascund în colţul meu, să cercetez singur, fără s-o arăt nimănui, descoperirea mea, să mai fac încă un efort, să merg mai departe, singur. Dar e peste puterile mele : de cum simt mijind în depărtare o cît de slabă perspectivă de succes, nu mă pot împotrivi acestei nevoi de-a amîna efortul final, de-a mă destinde numaidecît, de-a mă juca, de-a savura la infinit aşteptarea, acestei nevoi, mai ales şi întotdeauna, de-a mă înjosi. Acest nărav îmi e fatal, o ştiu. Iat-o acum frumoasa mea descoperire, mica mea „viziune", iată ce-a devenit, după ce ne-am mai dedat încă o dată, întrucît o priveşte, la jocurile noastre de copii bolnăvicioşi, jocurile noastre de pisici : ea zace acum între noi doi, ciopîrţită, neînsufleţită, şi cenuşie, un şoarece mort.

„Pe cine bîrfiţi ?" cuvintele acestea m-au sfîşiat deodată. Ele mă străpung şi mă ţintuiesc pe banchetă. (Numai amintindu-mi de ele, acum, aşa cum se spune : „mi se suie sîngele în obraji", mi-e cald.)

„Pe cine bîrfiţi ?" Ea se apropiase de noi, se strecurase printre mese fără ca noi s-o fi văzut, eram şi de astă dată iarăşi atît de absorbiţi, de aplecaţi unul spre celălalt, vorbindu-ne, foarte surescitaţi, ocupaţi cu jocurile noastre preferate.

„Pe cine bîrfiţi ?" Tresăriserăm, ne zvîrcoliserăm doar de cîteva ori, uşor, ca nişte broaşte galvanizate, înainte de-a ne împietri, ţintuiţi pe bancheta noastră, cu un zîmbet slab şi încremenit pe chip. Lovitura era grozavă. Una din acele lovituri abile şi sigure, cum ştiu ei să dea, care seamănă cu împunsăturile de ac extraordinar de precise cu care anumite insecte îşi paralizează, zice-se, adversarii, lovindu-i exact în centrele nervoase. După trecerea primei clipe de stupoare, cînd ne-am revenit în fire, simţii că prietenul meu îmi aruncă una din acele priviri admirative (ei ! ei ! nu-i rău...), el îmi atribuie întotdeauna acest fel de apariţii, i se pare şi lui, întocmai ca mie, că eu sînt cel care le provoc, care le fac să se ivească.

Ea se aşeză la masa noastră — „Vă deranjez ?" — era sigură de ea de astă dată, plină de dezinvoltură. Prezenţa lui, ştiu asta, o face să fie aşa. E ceva insezisabil în el, pe care îl simt cu toţii numaidecît, care-i ţine în frîu, îi împiedică să se reverse în afară : el acţionează asupra lor întocmai ca tiparul de ghips asupra oaselor prea moi sau deformate, îi menţine drepţi, îi redresează ; spre deosebire de mine, care exercit întotdeauna asupra lor o influenţă misterioasă, ca aceea a lunii asupra mareelor : provoc întotdeauna în ei curente, răbufniri din adînc, vîltori; cu mine

ei se ridică, se agită, să revarsă, îi liberez ; el, dimpotrivă, probabil fără voia lui — asemenea lucruri sînt întotdeauna inconştiente — îi ţine în frîu. În orice caz, el şi cu mine ne neutralizăm, ba el era chiar cel mai tare : ea părea stăpînă pe sine, foarte liniştită. Părea că nu mă vede. Începuseră să vorbească între ei despre cartea pe care ea o avea la subsuoară (mi se pare că era *les Stèles* de Segalen). Ştiu că în această stare de salutară amorţeală în care el o ţine, ea nu mă bagă în seamă, mă tratează ca pe-o cantitate neglijabilă ; ştiu că oridecîteori se află în această stare mă găseşte cam copilăros şi necioplit, destul de incult. Am simţit asta numaidecît după aerul cam neglijent cu care asculta, mai-nainte să-şi întoarcă privirile de la mine, cele cîteva observaţii pe care încercam să le strecor, bîlbîind, în conversaţia lor. Sînt, şi eu, atît de influenţabil, atît de permeabil la sugestii ! Impresia pe care oamenii o au despre mine mă înrîureşte numaidecît, devin numaidecît şi fără voia mea exact aşa cum mă văd ei.

Făceam totuşi, dar fără nici un succes, tot ce puteam ca să-mi strecor, de cum aveam prilejul, cu vocea sfioasă şi care suna fals, cu vocea aceasta pe care-o am oridecîteori nu mă simt sigur de mine, grăuntele meu de sare în conversaţia lor. Căci mă muncea, această nevoie care mă supără ca o mîncărime, de cum o văd, de-a mă apropia de ea, această nevoie de-a o îmbuna, de-a o seduce.

În clipa în care urma să ne despărţim, pe cînd îmi strîngea mîna, afară, pe trotuar, văzui din

nou, timp de o foarte scurtă clipă, privirea ei de fiinţă hăituită : era acum grăbită să ne părăsească, îi era frică, fără îndoială, să rămînă singură cu mine.

Numai că de astă dată nu mă supun : „Aşadar, mergeţi într-acolo ? Ei bine, dar e tocmai drumul meu, pot s-o iau şi eu pe-acolo... Ba nu, ba nicidecum, nu-i un ocol..." Ea ar voi să scape, dar nu e chip, mă agăţ de ea, o urmez... traversăm răscrucea, suim şi coborîm împreună trotuarele, ne angajăm pe bulevardul Port-Royal... Mă lipesc de ea ca propria ei umbră... „Răsuflată treaba asta, ar spune ea, micile plimbări de felul acesta. Un procedeu ; oarecum în genul lui Dostoievski. Vagi reminiscenţe de scene întrucîtva asemănătoare în *Eternul soţ* [1] sau în *Idiotul* [1]... Literatură..." Ştiu prea bine... Ştiu că e infinit mai verosimil ca eu să mă fi întors acasă după ce i-am strîns mîna. Ştiu că aşa a trebuit să se întîmple: trebuie că am „şters-o" de partea mea, cu spinarea un pic încovoiată, puţin aplecat înainte ca să ţin în frîu, ca să duc mai uşor pînă acasă această greutate, această durere apăsătoare pe care-o simţeam în mine ; m-am dus să mă ascund în colţul meu, ca un cîine bolnav. Dar sînt sătul. Nu mai vreau aşa ceva. Ajunge. Destul m-au „posedat", cum se zice. Destul şi-au bătut joc de mine. N-am să mă mai supun. N-am s-o mai scap din mînă. N-o scap... Mergem amîndoi cot la cot. Iată-ne trecînd de-a lungul zidului de pe bulevardul

---

[1] Celebre romane ale lui Dostoievski.

Port-Royal : un zid lung şi trist de azil sau de spital, unul din acele ziduri pe care Rilke le întîlnea pretutindeni cu prilejul plimbărilor sale melancolice în timpul primelor sale şederi aci. Pe acest zid se profilează întotdeauna pentru mine birja în fundul căreia se bălăbănea, pe gîtul său înfăşurat în bandaje, capul livid al omului cu pansamentul. Nu putem găsi azi nimic mai bun, pentru a-i da unui zid un aer un pic tragic, scenic, halucinant, decît să proiectăm pe el forma neagră, nereală şi ascuţită a unei birji.

Acest zid îmi convine perfect ca fundal. Siluetele noastre sumbre se desprindeau pe el ; ea, cu spinarea teşită, cu picioarele ei slabe proiectate înainte, cu capul întins înainte ca un pumn, cu ochii ei bulbucaţi şi duri privind drept în faţa ei ; iar eu, umblînd cu paşi mărunţi alături de ea, întors înspre profilul ei, cu, pe chipul meu, acest zîmbet straniu, slugarnic, sinistru, nerod, exasperant, care apărea uneori, în clipe similare, pe faţa Eternului Soţ. Dar atenţie. Nu mă mai joc. Iată-ne ajunşi. Atenţie. Nimic nu mai cade. Jocurile sînt făcute. Iată-ne opriţi acum, unul în faţa celuilalt, la colţul străzii Berthollet. Ea mă priveşte. Ochii ei nu rătăcesc. Sînt aţintiţi asupra mea. Două bile mari şi dure care apasă pe ochii mei : o rămăşiţă din siguranţa ei de adineauri... sau atunci ea simte ce se pregăteşte şi apasă din răsputeri asupra mea ca să mă împingă înapoi, ca să mă ţină în frîu. Dar nu mă va opri.

Există cuvinte — anodine în aparenţă ca, de pildă, parolele — pe care nu le rostesc niciodată în faţa ei, ba chiar mă feresc cu grijă să le rostesc. Le ocolesc întotdeauna foarte pe departe, iau precauţiuni ca să le evit, supraveghez veşnic cînd ea e de faţă, toate căile de acces, ca să le împiedic să se ivească, şi dacă cineva în ignoranţa, în nevinovăţia sa, le rosteşte în faţa mea, ea fiind prezentă, mă fac, ca s-o liniştesc, că nu văd nimic, iau aerul acela inconştient, fals distrat, pe care-l afectează în camera unui bolnav oamenii delicaţi sau timoraţi în clipa în care se aduce plosca sau irigatorul.

Aceste cuvinte mă înspăimîntă foarte tare. Rostindu-le în faţa ei, aş avea impresia că smulg un pansament şi că lăs neacoperită o rană deschisă... „Jumulita de vie..." „Hipersensibila...." mi se pare că i-aş lăsa rănile neacoperite.

Dar de astă dată sînt hotărît, calm ca un chirurg în faţa mesei de operaţie cînd îşi pune mănuşile şi ia pensa în mînă : apuc delicat un colţ al pansamentului... trag. „Dar tatăl dumneavoastră ce face ? Mi s-a spus că v-aţi mutat ? Nu mai locuiţi împreună ?" Ochii îi aleargă într-o parte şi într-alta, ca şi cum ar căuta o ieşire pe unde să fugă, o crampă îi deformează obrazul, capul îi e complet crispat, încordat, parcă gata să plesnească, ea nu spune nimic — pesemne că nici nu poate vorbi — îmi adun tot curajul şi trag, smulg totul : spun, articulînd fiecare cuvînt (mi-e atît de frică încît mi se pare că ţip, vocea răsună pe întregul bulevard) : „Trebuie să fie tare greu pentru dumneavoastră. Familia. Orice s-ar spune. Un tată. Nimic nu-l poate înlocui. Un tată, un refugiu, un liman, un port în intemperiile Vieţii.

Cel mai sigur sprijin..." Privesc. Ca în basmele cu zîne, din clipa în care descîntecul a fost rostit, farmecul operează, metamorfoza are loc : se produce în toate trăsăturile ei ca o alunecare, mi se pare că se desfac, că se întind şi tremură ca şi cum s-ar reflecta în apă sau într-o oglindă deformantă, şi apoi chipul ei devine complet inexpresiv, capul ei se prăbuşeşte pe umeri şi atîrnă puţin înainte, spre mine, cu aerul că se milogeşte, ochii i se umplu de lacrimi ; smîrcîie şi-şi şterge nasul cu un gest copilăresc, cu dosul mîinii : „Ah ! hm, găseşti ? Crezi şi dumneata ? Ştii, e greu cu el. Nu poate să înţeleagă... Sînt clipe... Ştii, e greu pentru o femeie singură. Şi nu mai am pe nimeni afară de el..."

Văzînd-o astfel turtită, pleoştită sub ochii mei, oferindu-se, îmi vine chef s-o apuc de gîtul ei întins şi s-o azvîrl peste acoperişuri, aş vrea s-o văd, ca pe vrăjitoarele din basmele cu zîne, zburînd pe deasupra coşurilor, scoţînd ţipete ascuţite, împletind aerul cu picioarele ei coroiate, cu poalele mantalei sale negre fluturînd prin vînt. Dar nu ne aflăm, din păcate, într-un basm cu zîne. Trebuie să înăbuş în mine dezgustul, ura care se ridică. Să rămîn liniştit. Să nu-i dau drumul.

În zadar s-ar osteni acum „alter-ul" meu să-mi spună iar să nu mă încred — ea e atît de subtilă, atît de fină, ea a înţeles cu siguranţă jocul meu, şi-mi joacă, poate, în schimb, teatru ca să-şi bată joc de mine, ca să „mă ducă" — eu nu l-aş crede. Nu, nu e nici o primejdie. Am rostit cuvintele care, la ea, opresc scurt glumele, rînjetele, aerele cinice şi dezgustate, şi care-o fac să lase capul în

jos cu cucernicie, aşa cum sunetul clopoţelului în timpul slujbei îi face pe credincioşi să lase capul în jos. Am deschis uşa Domeniului Sacrosanct în care ea nu păşeşte decît cu cel mai profund respect, plină de teamă, în care nu şi-ar îngădui niciodată — oh, nu ! nu în domeniul acesta, ar fi prea indecent, prea primejdios — să facă pe spiritul independent... Am intrat în Domeniul Sacrosanct al „Vieţii", cum o numesc ei, al „Realităţii", al „asprelor Necesităţi", cum spun ei suspinînd, dînd din cap, cu un aer resemnat : „Astă-i viaţa, ce vreţi ? asprele necesităţi ale vieţii..." Aci ea ezită veşnic, se teme, nu ştie, îndrăzneşte atît de puţin să se încreadă în sine, se simte atît de puţin sigură, are nevoie să fie aprobată, să fie călăuzită... Oh ! e foarte modestă, nu e de loc rafinată, „snoabă", ah ! nu, nu cînd e vorba de asta... eleganţele, rafinamentele sînt bune pentru alţii, vedeţi dumneavoastră, nu şi le poate îngădui, depăşesc posibilităţile ei băneşti. Ceea ce urmăreşte e să evite mai ales tot ce-ar putea stîrni uimire sau părea anormal, deplasat, pretenţiile, ciudăţeniile ; se mulţumeşte, modest, cu articolele temeinic verificate, solide şi puţin costisitoare ; confecţia, articolele bune de serie îi convin întocmai, ba chiar, am observat acest lucru, ar avea mai curînd o oarecare predilecţie, care mai că ar putea apărea perversă cuiva care-o cunoaşte, pentru cele mai mizerabile produse de duzină foarte ieftine, pentru cea mai vulgară marfă de bazar.

Așa cum micul funcționar sau micul rentier, cînd își alege sufrageria sau dormitorul, se informează, totodată îngrijorat și puțin rușinat, pe lîngă vînzător — atît de puțină încredere are în propriul său gust, atît se simte el de deconcertat și nu îndrăznește să se încreadă în propriile sale impresii, să-și arate preferințele — dacă tabloul pe care vrea să-l cumpere ca să-l așeze deasupra căminului e „bine“, „ar face bine“ în acest „ansamblu“, printre aceste mobile, s-ar potrivi cu tapetul și cu culoarea perdelelor, așa merge ea, cu chipul supus, nerod, complet inexpresiv, întrebînd — ea nu știe, trebuie să fie sfătuită, să i se insufle încredere, îi e atît de frică să se înșele, nu îndrăznește să se încreadă în sine — merge întrebînd : „Ah ! da, adevărat, găsești că am dreptate, că e firesc, normal să sufăr astfel și ca el să-mi lipsească atît de mult, ca la vîrsta mea să mai am atît de mult nevoie de el... Ah ! găsești ? Într-adevăr ?... Pentru că, vezi dumneata, el nu poate înțelege asta...“

De aceea, pentru a căpăta răspunsul lor, pentru a obține adeziunea, sprijinul lor, stă ea în fața lor așa cum o văd acum în fața mea, cu mîinile încrucișate cu modestie, într-un gest de femeie din popor, cu fața ștearsă, spălăcită ; de aceea, pentru a obține deplina lor aprobare, pentru a arăta clar că e de-a lor — cea mai ușoară privire critică, cea mai neînsemnată mișcare de retragere din partea lor ar înspăimînta-o atît de tare — s-a îmbrăcat, ea, fără îndoială, astfel ; o privesc : e în negru de sus și pînă în jos, cu

aplicații de crep, cu siguranță în doliu după o bunică sau o mătușă ; de aceea și-a pus mănușile acestea de ață cenușie și acești ciorapi de bumbac negru cu ochiuri rare, care fac să-i apară pe picioare luciri marmoreene ; pentru a se confunda mai bine cu ei, pentru a-și arăta supunerea, a trece nevăzută... ca, de pildă, și accentul acesta pe care-l ia, un accent debil și afectat, cu vocalele care se tîrăsc. Cu ei nimic mușcător, agresiv nu străbate vreodată prin accentul ei.

Drept care ei se înșeală întotdeauna în privința ei, niciodată nu se îndoiesc. Femeile care se întîlnesc pe pragul ușii lor sau pe scară, cu plasa în mînă, o privesc cu simpatie. Nimic suspect într-însa, nimic indecent, vag neliniștitor, nu le incită să se ferească. Ea nu va avea nevoie să stea la pîndă, oprită la etajul de deasupra, să aștepte, cu inima bătînd, sentința lor infailibilă, judecata lor. Ea n-are nevoie să asculte la uși sau să adune fărîmiturile de pe masa lor. Chipurile lor prietenoase și placide îi zîmbesc, se închină și se leagănă încetișor, vădind aprobarea, mila lor : „Tare-i trist să vezi așa ceva... Un om de vîrsta lui, și-așa de puțin cuminte... Și cînd mă gîndesc că nu te are decît pe dumneata pe lume, și toate acestea pentru ce ? La ce-i folosește ? Că doar n-o să le ia, totuși, cu el. Ai mai înțelege încă... spun ele, căci le place să-și reia tot mai de sus raționamentele și să nu progreseze de fiecare dată decît foarte încet, asigurîndu-și mai întîi, mai-nainte de a trece la alte argumente, terenul cucerit... ai mai înțelege încă dacă ar fi sărac, sau dacă ar

avea alţi copii ; trebuie să te gîndeşti la toate, nu-i aşa... sau dacă s-ar fi recăsătorit, uneori o femeie tînără îţi transformă cu totul un bărbat... Iaca aşa s-a întîmplat, de pildă, cu bietul domn Dufaux, nu-l mai recunoşteai de cînd se căsătorise pentru a doua oară, şi-a lăsat literalmente fiul să moară de foame, nu-l primea niciodată... Dar încă a mai avut noroc, sărăcuţul de el, că a găsit un locşor în garajul unchiului său. Şi totuşi, te rog să mă crezi, că aveau şi bani, şi proprietăţi destule ; numai «Moara cea veche», de pildă, pe care o moştenise de la prima lui soţie, cîţi bani nu băgase într-însa..." Ea nu se impacientează, aşteaptă respectuos, fără să îndrăznească să le repeadă, ca raţionamentele lor să-şi desfăşoare încetinel în faţa ei inelele lor lungi şi vîscoase, şi aprobă dînd din cap, hm, hm, cu un aer meditativ, interesat ; abia dacă îndrăzneşte, cu sfială, să le întoarcă pe calea cea dreaptă cînd o iau prea de tot razna, cînd pierd din vedere ţinta : „Oh ! da, desigur, înţeleg, dar cu mine, vedeţi dumneavoastră, nu-i de loc la fel, el nu mă mai are decît pe mine pe lume, ştiţi, de cînd s-a prăpădit biata maică-mea..." Ele dau din cap : „Desigur, e un egoist ; zău, oamenii de felul acesta n-ar trebui să aibă voie să facă copii. Şi cînd te gîndeşti că atîţia şi atîţia ar fi fericiţi s-o aibă, la bătrîneţe, pe fata lor lîngă ei ca să-i îngrijească. Dar ai greşi tare mult, nu zău, dacă te-ai supune mendrelor lui. Te rog să mă crezi că alţii mulţi n-ar fi atît de delicaţi ca dumneata şi nu s-ar fi jenat, n-ar fi consimţit, pur şi simplu, să se despartă de

el. La urma urmelor, orice va face, tot fiica lui o să rămîi, tot tatăl dumitale o să rămînă. În zadar ar vrea să uite acest lucru, crede-mă."

Ea absoarbe cu nesaţ vorbele lor grele ca plumbul, care curg în adîncul ei şi o îngreunează. Capitulează, se lasă cu toată greutatea, pasivă în braţele lor — un lucru neînsufleţit pe care-l vor împinge, pe care-l vor arunca asupra lui, care va înainta asupra lui, cu mişcarea precisă, oarbă, inexorabilă a torpilei care-şi urmează traiectoria. Nimic n-o va opri, n-o va face să devieze.

MASCA — IATĂ CUVÎNTUL pe care-l folosesc întotdeauna, deşi el nu se potriveşte prea exact, pentru a desemna ce devine chipul lui de cum ea intră, sau chiar înainte ca ea să intre, chiar numai cînd aude bîjbîitul cheii ei în broască sau soneria ei scurtă, rapidă, muşcătoare, sau, venind dinspre intrare, vocea ei subţiată, atît de blîndă, sau chiar numai de cum simte — are antene atît de sensibile — apropierea ei, prezenţa ei tăcută după zid. Pe loc, ca şi cum o declanşare automată l-ar fi pus în mişcare, obrazul său se schimbă : se îngreunează, se încordează, ia acea expresie anumită, artificială, încremenită, pe care o ia adeseori faţa oamenilor cînd se privesc într-o oglindă, sau acel aspect ciudat, destul de greu de definit, pe care-l observăm uneori pe obrajii care au suferit o operaţie de chirurgie plastică.

E infinit de probabil — şi cît despre mine unul sînt sigur de asta — că acest obraz el trebuie să-l fi avut întotdeauna cînd ea era de faţă. Exact acelaşi obraz pe care el îl şi avea cu siguranţă, oricît de neverosimil s-ar părea, cu prilejul primului, cu adevărat primului lor contact, cînd ea nu era decît un copil în leagăn, în clipa, desigur, în care a auzit pentru prima oară ţipătul ei încăpăţînat, strident, sau poate şi în acea clipă în care a simţit, în timp ce se apleca deasupra leagănului ca s-o vadă mai bine, pătrunzînd într-însul şi rănindu-l, aşa cum pătrunde insidios în carne marginea mătăsoasă a anumitor ierburi tăioase, linia pufoasă, agresivă a nării ei prea decupate, pe care-o ridica foarte sus cînd striga.

Cîte unii ca el, atît de sensibili, simt obrazul lor întins, tras în acest fel chiar şi de nişte copii mici de tot. Prea puţin lucru le ajunge, atît sînt de fragili, atît de mult vibrează la cea mai mică adiere, ca aceste pendule delicate care tremură şi încep să oscileze sub influenţa celor mai slabe curente.

Am cunoscut cîţiva din aceştia care nu putuseră niciodată să aibă un alt obraz, nici chiar în prezenţa propriului lor copil (ar trebui să spunem : mai ales în prezenţa lui), şi aceasta pe cînd mai era încă mic de tot şi nevinovat.

Nevinovat în aparenţă numai, desigur. Căci ei nu sînt niciodată cu desăvîrşire nevinovaţi, deasupra oricărei bănuieli : ceva insezisabil iese din ei, un firicel subţire şi slab, lipicios, nişte mici ventuze delicate, ca àcele care se întind, fermecătoare, în vîrful perilor ce acoperă anumite plante carnivore, sau un suc năclăios ca mătasea, pe care-o secretează omida ; ceva indefinisabil, misterios, care se agaţă de obrazul celuilalt şi-l trage, sau care se răspîndeşte pe el ca o spoială vîscoasă sub care se împietreşte.

Cîte unii din acești nenorociți, simțind poate vag mustind ceva din ei înșiși, capătă la rîndul lor un obraz crispat, închis, cu toate ieșirile astupate, ca pentru a împiedica aceste efluvii misterioase să se degaje ; sau poate că din spirit de imitație, sub influența sugestiei — mai sînt și atît de influențabili, atît de sensibili — adoptă ei, la rîndul lor, în fața măștii, acest obraz încremenit și mort. Alții, trași fără voia lor, se agită ca niște marionete, sînt cuprinși de convulsiuni nervoase, se strîmbă. Iar alții, pentru a îmbuna masca, pentru a reda viață trăsăturilor împietrite, fac pe bufonii, se străduiesc în chip josnic să facă lumea să rîdă pe socoteala lor. Alții, în chip și mai josnic încă — sînt în genere mai în vîrstă, aceștia, și mai perverși — vin, atrași în chip irezistibil, să se frece ca un cîine de pulpa stăpînului, cerșesc o palmă amicală care să-i liniștească, o mîngîiere, se gudură, se tăvălesc cu burta-n sus : trăncănesc fără încetare, se deschid cît pot mai mult, se destăinuiesc, își povestesc roșind la față, cu o voce șovăitoare, în fața măștii imobile, secretele cele mai intime.

Dar masca nu se lasă manevrată. Nu se lasă înșelată. Dimpotrivă, toate aceste contorsiuni, aceste prefăcătorii, nu izbutesc, de cele mai multe ori, decît s-o facă să devină și mai dură.

E greu de știut exact dacă, fără voia ei, fără să știe prea bine pentru ce, devine ea așa, din ce în ce mai dură, sau dacă cu tot dinadinsul își exagerează astfel linia, ca să-l pedepsească pe acela care se dedă în fața ei la asemenea clovnerii degradante, ca să-l facă să resimtă și mai usturătoare propria lui turpitudine ; dacă procedează astfel ca să-și descurajeze adversarul, ca să se apere, făcînd pe mortul, așa cum face vulpea cînd se apropie dușmanul, împotriva acestor atingeri, acestor tremurături scîrboase, sau dimpotrivă, dacă face aceasta cu tainica speranță de a exacerba asemenea eforturi, de a da mai mult interes jocului și de a prelungi astfel, de a savura mai pe îndelete, un fel de subtilă și tainică voluptate.

Eu unul nu știu nimic în această privință. Nimeni nu știe nimic în această privință. Nimeni nu s-a preocupat vreodată de ea. Au cu toții alte treburi, alte preocupări mai demne de laudă, mai legitime. Chiar și acei care par că au atins această chestiune n-au condescins nicicînd să se oprească asupra ei.

Există astfel un personaj de roman la care măștile mă duc întotdeauna cu gîndul. E vorba de un personaj atît de „reușit", atît de „viu", de un erou din *Război și Pace*, anume de bătrînul prinț Bolkonski ; l-am cunoscut bine altă dată, e un prieten al adolescenței mele — ei bine, această mască, aceeași, sînt sigur că trebuie s-o fi purtat el întotdeauna în prezența fiicei sale, principesa Maria. Dar Tolstoi nu spune acest lucru, sau de-abia îl sugerează în treacăt.

Sînt totuși gata să pun rămășag că această mască, aceeași, i-o vedea ea veșnic : la masă, pe care o prezida, atît de impunător sub peruca lui pudrată ; dimineața, cînd ea intra, tremurînd, în camera lui de lucru și cînd el îi întindea, ca să-l

săruțe, obrazul său aspru ; sau cînd îl întîlnea, prin aleele parcului, făcîndu-și turneul de inspecție, urmat de intendentul său.

Doar o dată, numai o singură dată, tocmai în ultima clipă, cînd el avea să moară, a văzut ea, în timp ce se apleca asupra lui pentru a încerca să prindă cuvintele pe care le bolborosea mișcîndu-și cu greu limba paralizată — spunea poate *dușenka,* sufletelul meu, sau poate *drujok,* amica mea, ea nu putuse sezisa, era ceva atît de extraordinar, atît de neașteptat — doar în acea clipă a văzut ea pentru prima oară masca destinzîndu-se, desfăcîndu-se și devenind un alt obraz, un obraz nou, pe care nu-l cunoscuse niciodată, vrednic de milă, cam copilăros, sfios și tandru.

Trebuie să fi fost, cred eu, în ajunul sau în chiar ziua morții sale.

Totul ne invită să credem (și Tolstoi gîndea, desigur, și el așa) că el se contractase tot mereu, se împietrise, pentru ca ceva prea tare, prea violent din el să nu rupă zăgazurile și să se reverse în afară : un sentiment, o dragoste, poate, atît de violentă încît i se părea că o s-o zbughească din el ca un taur furios, ca un lup înfometat, urlînd, și că, sub masca devenită dură, închisă, o ține în frîu, ca s-o împiedice să scape.

Uneori, neputînd s-o stăpînească, o lăsa, timp de cîteva clipe, să izbucnească în afară complet deformată, să se schimonosească într-atît încît să devină rînjete, vociferări, izbucniri de ură.

Doar în ultima clipă — nu mai avea de ce se teme : moartea era aproape de tot și-l lăsaseră puterile — a îndrăznit el să desfacă cleștele în care o sugruma, iar iubirea lui, complet amorțită, într-un mers împleticit, a țîșnit dintr-însul.

Într-adevăr, cum să crezi că putea fi altceva cînd o privești pe principesa Maria ? Pare să nu fi fost toată decît nevinovăție, puritate. Nimic suspect într-însa, pare-se ; nici o strîmbătură, nici o gudurare josnică ; niciodată vreuna din acele sforțări rușinoase spre a se sustrage inevitabilului, spre a nega evidența. Își accepta soarta cu o resemnare plină de demnitate.

Am totuși chef să spun, ca acel vagabond din nu mai știu ce comedie, care, dînd din cap cu incredulitate, le repeta tovarășilor care-i zugrăveau în culori fermecătoare viața minunată, atît de demnă de invidiat a celor bogați : „Eu unul vreau să văd cu ochii mei“, am chef să spun, și eu, că tare aș vrea să „văd cu ochii mei“. Totul nu era poate atît de clar în cazul principesei Maria. Trebuie să existe cîteva indicii ușoare, de-abia schițate — în caracterul ei cam sperios ar trebui să le căutăm, cred eu, sau în timiditatea ei, sau încă în marea ei delicatețā (sînt lucruri de care trebuie întotdeauna să te ferești) — există cîteva indicii care mă fac să cred că această mare iubire a prințului Bolkonski (dacă totuși sîntem îndreptățiți să numim iubire acest sentiment pe care-l resimțea : veșnic aceste cuvinte brutale care te doboară ca niște lovituri de ciomag), această iubire trebuie să se fi aflat într-o situație destul de asemănătoare cu aceea a uriașului Gulliver, pe cînd zăcea, legat fedeleș cu mii de firicele de către liliputani, ciuruit de săgețile lor minuscule.

Mii de fire excesiv de subţiri, greu de descoperit — din nou aceste fire de păianjen tremurătoare şi lipicioase — trebuie că porneau în fiecare clipă de la principesa Maria şi se lipeau de el, învăluindu-l. Numai apropierea morţii a putut face ceea ce nici un efort din partea lor, a amîndurora, n-ar fi putut niciodată îndeplini : ea a măturat dintr-o dată aceste mii de senzaţii subtile care alcătuiau urzeala zilnică a vieţii lor, a tăiat brusc aceste legături : coconul s-a deschis şi „iubirea" s-a desprins stîngaci şi a pîlpîit o clipă ca un fluture fragil cu aripile încă boţite : *douchenka,* sufleţelul meu — nu se înţelegea bine — sau poate *droujok,* amica mea.

Dar astea nu sînt, o ştiu, decît vagi şi destul de grosolane presupuneri, visări.

Alţii, cu mult mai tari ca mine, şi-ar rupe unghiile, dinţii, încercînd astfel, în mod insolent, să se lege de prinţul Bolkonski sau de principesa Maria.

Ei sînt, să nu uităm acest lucru, nişte personaje. Dintre acele personaje de roman atît de reuşite încît spunem despre ele obişnuit că sînt „reale", „vii", mai „reale" chiar şi mai „vii" decît oamenii vii ei înşişi.

Amintirile pe care le-am păstrat despre oamenii pe care i-am cunoscut n-au mai multă intensitate, mai multă „viaţă" decît acele mici imagini precise şi colorate pe care le-au gravat în mintea noastră, cizma, de pildă, cizma suplă din piele tătărească, împodobită cu broderii de argint, care încălţa piciorul bătrînului prinţ, sau decît scurta lui şubă de catifea cu guler de samur şi căciula

lui, sau decît mîinile sale osoase şi dure care strîngeau ca un cleşte, mîinile sale mici şi uscate de moşneag cu vinele aparente, iar scenele continuie pe care le făcea, ieşirile sale, ni se par adeseori mai „reale", mai „adevărate" decît toate scenele de acelaşi gen la care noi înşine am asistat vreodată.

Aceste personaje ocupă în acel vast muzeu în care conservăm oamenii pe care i-am cunoscut, sau iubit, şi la care facem desigur aluzie cînd vorbim despre „experienţa noastră a vieţii", un loc de cinste.

Şi, întocmai ca oamenii pe care-i cunoaştem cel mai bine, aceia înşişi care ne înconjoară şi printre care trăim, ei ne apar, fiecare dintre ei, ca un tot închegat, desăvîrşit, ferecat bine din toate părţile, un bloc solid şi dur, fără vreo fisură, o sferă netedă care nu oferă nici o priză. Faptele lor, care-i menţin într-o perpetuă mişcare, îi modelează, îi izolează, îi protejează, îi ţin în picioare, drepţi, inexpugnabili, asemănători trombei de apă pe care-o modelează, pe care-o aspiră şi o înalţă deasupra oceanului atît de tare încît nici chiar o ghiulea de tun nu poate izbuti s-o sfărîme, suflul violent al vîntului.

Tare aş mai dori să le văd asemenea forme netede şi rotunjite, asemenea contururi pure şi viguroase, zdrenţelor informe, umbrelor tremurătoare, spectrelor, vampirilor, larvelor care mă sfidează şi după care alerg...

Tare ar fi plăcut, tare ar fi liniştitor să le văd luînd loc în cercul atît de liniştitor al chipurilor familiare...

Ar trebui, pentru aceasta, să încerc, o știu prea bine, să mă ridic nițel, să mă lansez nițel, pentru început doar, într-un punct oarecare fără importanță. Ca, de pildă, să le dau pentru început cel puțin un nume, ca să le identific. Ar însemna deja un prim pas făcut spre a le izola, spre a le rotunji cît de cît, spre a le da un pic de consistență. Asta le-ar defini întrucîtva... Dar nu, nu pot. E inutil să trișez. Știu că ar fi în zadar... Oricine ar recunoaște de îndată marfa mea călătorind sub acest pavilion. Marfa mea. Singura pe care-o pot oferi.

Nu-s pentru mine ornamentele somptuoase, culorile calde, certitudinile liniștitoare, proaspăta gingășie a „vieții". Nu-s pentru mine. Cînd condescind uneori să se apropie și de mine, acești oameni „vii", aceste personaje, nu știu decît să mă învîrtesc în jurul lor, căutînd cu o înverșunare de maniac crăpătura, mica fisură, acel punct fragil ca moalele capului la copiii mici, unde mi se pare că o pulsație de-abia perceptibilă răzbate la suprafață și bate încetișor. Acolo mă agăț, apăs. Și simt atunci cum curge din ei și se scurge sub forma unui jet fără de sfîrșit o materie stranie, anonimă ca limfa, ca sîngele, o materie searbădă și fluidă, care curge între mîinele mele, care se răspîndește... Și nu mai rămîne, din carnea lor atît de tare, de colorată, de catifelată, de oameni vii, decît un înveliș golit de sînge, inform și cenușiu.

AM RENUNȚAT. M-am predat fără să schițez un gest de apărare. Măștile mi-au fost fatale. Încă o dată totul a scăpat în clipa în care credeam că am pus mîna pe el. Am reintrat în anonimat. Așa trebuia. Nu poți trăi fără riscuri printre larve. Jocul devenea primejdios. Ei sfîrșiseră, de altminteri, în jurul meu, prin a se alarma. Le-am luat-o înainte. Dar nu, de astă dată, strecurîndu-mă în chip insidios alături de ei pentru a cerși — știu că nu se prinde, veșnic ei mă bruftuiesc — ci jucînd cu cărțile pe masă: mă supun — să mă ia, să mă elibereze, nu mai pot, renunț, abandonez cu totul.

În cazuri ca al meu, cazurile rebele, în care simpli bobîrnaci, privirea distrată a vreunuia pe care aceste lucruri nu-l interesează, care n-a observat nimic, n-au ajuns, ei recurg la specialiști. Aceștia le vin foarte repede de hac „viziunilor" originale, pe marginea „studiilor de artă", fără cea mai mică utilitate și care pot uneori provoca prin persistența lor tulburări destul de grave. Nu le trebuie mult ca să ordoneze toate acestea, și să le claseze în felul lor. E etichetată, aruncată

la grămadă cu celelalte, în aceeaşi categorie, ideea năstruşnică, viziunea bizară pe care am clocit-o, plini de ruşine şi de orgoliu, în singurătate. Ele se aseamănă, de altminteri, cu toatele, pare-se, cînd le cercetăm cu atenţie : „Aceşti bieţi oameni se învîrtesc tot mereu într-un cerc destul de mic — aşa spun ei probabil — deşi rumegările lor adoptă mii de forme în aparenţă diferite". Specialiştii fac ordine în toate acestea.

Trebuie să spun că pe al meu, acela pe care m-am dus să-l consult, l-am pus eu însumi pe calea cea bună. Chiar numai acest mic truc, de-a nu voi să dau nume, acest „ei" în care mă complac, de cum l-am folosit în prezenţa lui, numaidecît şi-a dat seama. E un semn destul de caracteristic. Nu m-a surprins, bănuisem asta dintotdeauna. Vedeam că mă observă, fără să aibă aerul — sînt foarte abili, plini de tact — că pîndea un alt simptom, de asemeni foarte util în vederea clasării : cu siguranţă acest orgoliu secret, atît de cunoscut, care sfîrşeşte întotdeauna prin a răzbi la suprafaţă — o rană care supurează. Dar în această privinţă, mi se pare că trebuie să fi fost dezamăgit. Am mai spus-o : nu caut să fiu original. Nu cer decît un lucru, ca ei să mă golească, să mă elibereze. I-am explicat clar că mai ales pentru aceasta mă lăsasem dus la el. Cît despre el, trebuia cu siguranţă să înţeleagă : erau, la urma urmelor, specialitatea lui aceste pulsaţii, aceste freamăte, aceste tentacule care se întind, aceste larve. Nu aveam decît o dorinţă : să-i destăinuiesc toate acestea. Am vorbit de „ei". A zîmbit — foarte cuviincios de altfel —

un zîmbet fugitiv, cam superior, dar indulgent. Era fără importanţă. Nu m-am formalizat. Era deja o mare uşurare să ştiu că se pricepe şi să-l văd gata să asculte, fără să mă repeadă, calm şi cu răbdare. Nimic, nici cu el, din această promiscuitate penibilă pe care o simţeam uneori cu *alter*-ul.

I-am povestit totul, talmeş-balmeş, aşa cum puteam, mai ales „scena" dintre ei, acea clipă în care ei se înfruntă, care mă trage şi în care cad ca într-o gaură neagră ; de asemeni şi felul în care ei apar, şi această fascinaţie penibilă pe care-o exercită întotdeauna asupra mea. El găseşte asta normal : „E foarte curent, spune el, nervoşii se caută veşnic unii pe alţii, aşa sensibili cum sînt la ceea ce numiţi aceste «efluvii», aceste «curente». Oamenii despre care vorbiţi sînt nişte mari nervoşi. Ar ajunge, ca să vă convingeţi, să vă gîndiţi la rolul predominant pe care par să-l joace la ei aceste «scene». De asemeni şi aceste «clişee» de care mi-aţi vorbit şi cu care, după cum spuneaţi, ei se înarmează spre a se înfrunta, spre a-şi legitima impulsiunile. E o trăsătură foarte răspîndită la nevropaţi, acest continuu apel la clişee pe care l-aţi desprins atît de bine, de altfel, şi care n-are nimic, după părerea mea, neliniştitor sau misterios. Nu vă ofuscaţi — el e foarte inteligent, l-a găsit totuşi numaidecît, punctul unde se ascunde micul orgoliu secret, nu se înşeală niciodată : toate celelalte simptome fiind prezente, ştie că ajunge să caut ; întotdeauna simptomul care lipseşte se descoperă — nu vă formalizaţi, nenumărate tipuri literare

ajunse nemuritoare sînt, din punctul nostru de vedere, şi ele nişte nevropaţi. Dar am impresia că în cazul care pare să vă îngrijoreze totul pare destul de simplu. Iată, citiţi la dumneavoastră acasă, cînd veţi fi cu mintea odihnită, articolul meu în care e vorba pe larg de aceste soiuri de conformisme, atît de frecvente la oamenii nervoşi." Socoteşte, am impresia, că a venit momentul să pună capăt întrevederii : în sala de aşteptare sînt alţi clienţi. De altminteri, şedinţa a şi dat roade. Încep să şi iau, încetul cu încetul — simptom de vindecare pare-se — „contact cu realitatea". Simt acest lucru după felul în care „ei" îşi schimbă aspectul, se apropie, devin duri, la rîndul lor, închegaţi, cu culori curate, cu contururi precise, dar întrucîtva în felul acelor păpuşi de carton pictat care servesc de ţintă prin bîlciuri. Încă un mic declin şi vor bascula.

Încerc, înainte să mă scol, să-mi golesc în întregime sacul. Dar simt că începe să se impacienteze, nu are realmente timp, ar trebui să consacrăm lungi şi foarte costisitoare şedinţe — unul din elevii lui s-ar însărcina, de altminteri, foarte bine cu asta, dacă aş resimţi nevoia — la disecarea cu de-amănuntul a „viziunilor" mele. Eu totuşi îi mai vorbesc încă, bolborosind, despre măşti, şi totodată — dar mai mult ca să fiu cu conştiinţa împăcată : ştiu ce-o să-mi spună — mă încumet să vorbesc despre cazul prinţului Bolkonski. Simt că roşesc un pic. El zîmbeşte uşor : „Nu sînt critic de artă, evident, şi nu pot îndrăzni să emit judecăţi definitive în asemenea materii. Mi se pare totuşi că ceea ce caracterizează orice efort creator în materie de artă e faptul de a îmbrăca, exact, abstractul. Amintiţi-vă de Bergson." Îmi aruncă o privire un pic batjocoritoare : „Arătaţi-ne pe cineva cu adevărat viu şi aplicaţi-i, dacă aveţi chef, toate măştile pe care le doriţi. Dar făceţi-l mai întîi să trăiască, făceţi-l concret, tangibil. Lăsaţi aceste rumegări sterile, aceste idei care rămîn în stare de idei, inconsistente şi goale, nici cal, nici măgar, nici ştiinţă, nici material artistic. Şi, mai ales, feriţi-vă, toate acestea se leagă împreună (el se scoală şi-mi întinde mîna : hotărît lucru, şedinţa a durat prea mult), feriţi-vă de acest gust al introversiunii, al visării în gol, care nu e decît un fel de a evita efortul. Veţi constata atunci, credeţi-mă, că lumea conţine destul de puţine «fantome», prea puţine «umbre» care merită cu adevărat acest nume."

Cînd am ieşit în stradă toţi trei, eu şi cu bătrînii mei părinţi care mă duseseră la el, am văzut că ei păreau stingheriţi şi parcă puţin ruşinaţi ; da, păreau un pic umiliţi, mai zbîrciţi şi mai zgribuliţi încă decît de obicei. Dar, în acelaşi timp, ştiam că încercau un oarecare sentiment de mulţumire, poate chiar fără să-şi dea seama. Mîinile lor moleşite de bătrîni, cu palmele prea trandafirii, cu unghiile fragile, galbene şi dungate, îmi palpau afectuos braţul, ca altădată cînd ieşeam toţi trei duminica. Întocmai ca în duminicile de vară de altădată, paşii noştri răsunau tare pe strada caldă, pustie. Mă simţeam foarte slăbit şi mă clătinam întrucîtva

pe picioare, ca atunci cînd ieşi pentru prima oară din casă după o boală lungă. Resimţeam, în timp ce înaintam încet alături de ei, potrivindu-mi pasul după al lor, acea senzaţie de greaţă uşoară, de uşoară ameţeală pe care-o încercăm în ascensor cînd acesta se desprinde de palier şi alunecă binişor în gol.

Ei m-au dus, prin grădina unde, stînd pe vine la picioarele lor, mă jucam altădată în nisip, la cofetăria la care mergeam întotdeauna. În faţa prăjiturilor şi văzînd zîmbetul amabil şi vesel al vînzătorului, aerul lor umil, aproape s-a şters, păreau să se înveselească iarăşi. Pe cînd mîncam ecleruri cu ciocolată, îmi puneau întrebări, mă împingeau în chip insidios pe drumul cel bun, cu mici lovituri, de-abia perceptibile pe spinare, urmînd desigur sfaturile specialistului, spre a-mi da „simţul realului", sau mai degrabă, o ştiam prea bine, îşi dădeau drumul, acum cînd nu mai aveam puterea să-i ţin la respect : mă întrebau de unii dintre camarazii mei, de oameni pe care-i cunoşteam. Da' Paul ce-o fi devenit oare ? Da' Jeanne ? Se spune că n-ar fi fericită în căsnicie... E oare adevărat că acum lucrează spre a-i veni în ajutor bătrînei sale mame ? Da' bărbatul Germainei ? Au cumpărat, pare-se, o proprietate destul de frumoasă ; fiul lor e la Politehnică ? Deja... Dădeau din cap, suspinau resemnaţi, mulţumiţi : „Doamne, cum trece timpul..." Încuviinţam, povesteam, mă aplecam aşa cum trebuie, mai jos, şi mai jos („Furcile Caudine", îmi spuneam asta, dar n-aveam puterea să rezist, trebuia să mă supun

acum, nu mai aveam nimic al meu, nimic de apărat faţă de ei, de ferit de atingerea lor), făceam să pivoteze în faţa lor, aşa cum doreau, păpuşile lor, înaintam cu ei încetinel prin muzeul lor, treceam împreună cu ei în revistă soldaţii lor de plumb...

Zîmbeau, mulţumiţi, liniştiţi. Mîinile lor avide şi moi tot mă mai palpau în chip afectuos, ca pentru a mă îmbărbăta. Eu mă supuneam. Mă simţeam din ce în ce mai slăbit, golit, şi apoi mi-era frică să mă smulg brusc de lîngă ei, ba mă lipeam chiar tot mai mult de ei, mă agăţam de ei, căci începeam deja să simt în mine ceva care se ridica, ceva care bătea uşor în gol, se ridica, apoi cădea din nou, aşa cum bate în tăcerea nopţii un oblon prost închis — mă agăţam de ei, căci ştiam că, dacă aş rămîne deodată singur, fără ei, pe strada caldă şi goală, bătăile ar răsuna în mine atroce de tare.

AMBIVALENŢA : e remarcabil să fi descoperit asta — această repulsie amestecată cu atracţie, această coexistenţă la acelaşi individ, cu privire la un acelaşi obiect, a iubirii şi a urii. Cîţiva poeţi, cîţiva scriitori foarte iscusiţi reuşiseră, chiar încă mai de mult, s-o extirpe, s-o scoată la iveală, dar fără să-i dea un nume. Specialiştii, însă, au ştiut s-o pună foarte bine la punct. Al meu mi-a explicat asta perfect. N-avea de loc încredere (avea o atît de mare experienţă a acestui gen de cazuri) în sinceritatea hotărîrii mele de-a o apuca pe drumul cel bun : „Nenorocirea cu oamenii ca dumneavoastră, mi-a spus el, e că se mint pe ei înşişi. Dorinţa lor de-a se vindeca se împerechează, de cele mai multe ori, cu o aversiune tot atît de mare de-a renunţa la avantajele, la satisfacţiile (ei da, trebuie s-o spunem, în ciuda suferinţelor, foarte reale, nu neg acest lucru) pe care li le procură boala."

Mi se părea totuşi că eram realmente de bună credinţă. Mai erau, desigur, momente cînd mi se întîmpla să surprind în mine un rest de pică, de regret, ca atunci cînd găseam un fel de plăcere

amară în a repeta (ultimele tresăriri ale orgoliului, desigur) aceste cuvinte care-mi revin cîteodată, nu prea ştiu de unde, şi pe care îmi place, în clipele rele, să mi le aplic : „Au venit şi au gustat din mîncarea mea... au scuipat în strachina mea... mi-au pîngărit hrana... au spurcat apa izvorului meu..."

Dar aceste clipe erau rare. De cele mai multe ori nu puteam efectiv descoperi în mine dorinţa de-a mă întoarce la chinurile din trecut. Devenisem docilitatea însăşi. Încetul cu încetul, mă obişnuisem să mă mişc fără grijă, ca toţi cei din jurul meu, în universul lor liniştit şi limpede, cu contururi riguros trasate, şi tot atît de diferit de acela, vîscos şi sumbru, în care ei mă turmentau, ea şi cu el, pe cît e de diferită lumea adulţilor de lumea vătuită şi vaporoasă a copilăriei. Mă lepădasem de Satana. Întocmai ca îndrăgostitul care altădată îşi simţea inima sărind, mîinile tremurînd, numai cînd întrezărea pe-un chip necunoscut desenul unei sprîncene sau curba unui obraz care-i amintea vag de chipul iubitei sale, şi care-şi dă seama cu uimire, cînd dragostea lui faţă de ea a dispărut, că nici una din trăsăturile, din expresiile, din ticurile ei, care aveau altădată în ochii săi ceva atît de misterios, de emoţionant, nu mai înseamnă nimic pentru el şi că nu poate izbuti să descopere în ele nimic din acea vibraţie stranie care i se transmitea şi-l făcea să tremure atît de tare, resimţeam acum, uneori, o oarecare mirare descoperindu-i, pe ea şi pe el, atît de anodini, nişte obiecte indiferente,

lipsite de interes, de importanță. Aș fi putut acum să văd dispărînd la colțul străzii sau traversînd o piață în fața unui scuar mic curba sfioasă a spatelui lor, fără să mai resimt nimic din tresăririle nebunești de altădată.

Așadar, cu conștiința împăcată și cu aprobarea tuturor, am putut să plec. O călătorie e întotdeauna foarte indicată în cazurile de felul meu. Familia mi-a dat drumul fără a ridica nici cea mai mică obiecție. Ea știa, pesemne, că mă avea bine în mînă acum, că n-am să mai scap : putea să slăbească puțin frîul ; sau poate și dobîndisem, atît de mari progrese făcusem, acest gen de docilitate specială, liniștită și demnă, și care impune respect, a oamenilor tari.

De altminteri, specialistul mă încurajase mult. Aproba fără rezerve această călătorie pe care o socotea un mijloc foarte eficace de a lupta împotriva introversiunii : „Uitați astea toate, îmi spusese el, nu mai tăiați firul de păr în patru, mărginiți-vă să trăiți. Fiți — știu că o să găsiți, pesemne, că e vorba de un «personaj» cam învechit, și el zîmbise cu zîmbetul său totodată stingherit și puțin batjocoritor — fiți Nathanael, gustați «Hrana pămîntească». Regăsiți-vă — asta vă lipsește acum pentru desăvîrșirea vindecării — regăsiți-vă nobila «înflăcărare».“

Și totuși aci a trebuit ambivalența să joace. Pe ascuns, ca întotdeauna, fără știrea mea : în însăși alegerea acestui oraș. Dar el mi se părea, acest oraș, fără nici un fel de riscuri, oferea cele mai solide garanții. Era, fusese întotdeauna, orașul *Invitației la Călătorie*. Navele sale imperceptibil legănate (Baudelaire se gîndise și el să spună : bălăbănite, șovăise, dar izbutise s-o spună și mai bine), catargele vaselor sale în vechiul port, cerul său, apele, canalele sale, totul era cufundat într-un fel de gingășie exaltată. Cuvintele din *Invitația la Călătorie* îi dădeau lovituri slabe și ușoare, iar el vibra, răsuna melodios, cu desăvîrșire pur și transparent, și limpede ca cristalul. Era de ajuns să spui încetinel aceste cuvinte : „sorii care apun îmbracă ogoarele, canalele, orașul întreg cu hiacintă și aur“, și la cuvintele : „orașul întreg“, acesta se ridica brusc, strada lui cea mare se desfășura ca un stindard, în întregime pavoazată cu drapele, cu steaguri fluturînd în lumina aurie în vîntul ușor al mării.

Era materie epurată, decantată. O prea frumoasă materie prelucrată. Un fel delicios, gata pregătit. Nu mai rămînea decît să te servești. Astfel fiind, așteptarea mea n-a însemnat o dezamăgire. Starea mea, atît de vecină cu vindecarea, contribuia de altfel mult la aceasta : devenisem mai mlădios, mai receptiv. Și, chiar de a doua zi, cînd am ieșit să mă plimb în aerul parfumat și proaspăt al dimineții, acest aer de-acolo, mai pur, mai iute, mai exaltat decît aiurea („ozon“, îmi spuneam eu în timp ce umblam), mi se părea că o mînă puternică și binevoitoare mă ridica, mă purta. Eram ca acele corăbii cu pînze pe care le vedeam ieșind din port, cu pereții vasului strălucind sub primele raze ale soarelui, cu toate pînzele lor albe sus, întinse, umflate de-un vînt prielnic.

Şi, fără nici un gînd ascuns, cel puţin aşa mi se părea, în această stare de fericită exaltare, după ce-am rătăcit multă vreme pe străzile mele preferate, pe aceste străzi paşnice, intime, atît de gingaşe, ale oraşelor din nord, m-am îndreptat încet către muzeu.

Ştiu acum că ambivalenţa exista deja, ascunsă cu siguranţă în această surescitaţie pe care-o resimţeam în timp ce urcam scara muzeului, o surescitaţie în care o uşoară strîngere de inimă se asocia cu o prea mare veselie — un simţămînt destul de asemănător cu acela ce-l încearcă îndrăgostitul care aleargă la prima lui întîlnire.

Sălile erau tăcute, pustii. O lumină blîndă şi cenuşie se răspîndea de pe tavanele de sticlă pe parchetele mătăsoase. Înaintam încet, savurînd, oprindu-mă îndelung în faţa pînzelor mele preferate.

Şi aci, de asemeni, nu-ţi rămîne decît să te relaxezi, să iei. Efortul, îndoiala, zbuciumul fuseseră învinse, depăşite ; ţinta era atinsă, şi ele-mi ofereau acum seninătatea fecundă şi gravă a zîmbetului lor împăcat, graţia încîntătoare a detaşării lor. Liniile lor, dintre care fiecare părea că e, dintre toate liniile posibile, singura, unica, în chip miraculos aleasă, întîlnită datorită unui noroc supranatural, nesperat, pătrundeau în mine, mă redresau, eram încordat tot, vibrînd precum coarda întinsă a unui arc.

Simţeam totuşi, chiar de pe acum, din cînd în cînd, timp de-o clipă, venind prin uşa deschisă a mici galerii unde ştiam că el se găseşte, ca nişte scurte adieri, care semănau, în acest aer

atît de pur pe care-l respiram, cu acele valuri de aer aspru şi cald ce se ridică din pămînt în aerul uscat şi rece al iernii şi ne învăluie brusc cînd trecem deasupra unei guri de metropolitan. Dar nu mă simţeam nicidecum emoţionat. Eram drept ca un brad, cu desăvîrşire curat. Nu mă temeam de nimic. Şi, fără grabă, mînat parcă de simpla curiozitate, în chip de amator dezinteresat, doar ca să-mi controlez această impresie pe care mi-o mai făcuse altă dată, cu prilejul vizitelor precedente de acum cîţiva ani, mă îndreptai către el. Era acolo, în acelaşi loc, în colţul cel mai puţin luminat al galeriei. N-aveam nevoie să mă apropii ca să descifrez pe placa aurie care lucea în penumbră inscripţia pe care-o cunoşteam : *Portretul unui necunoscut.* Tabloul, îmi aminteam asta, nu era semnat ; nu se ştie nici cine-l pictase.

El mi se păru, de astă dată, mai degrabă şi mai straniu încă decît îmi păruse altădată. Liniile obrazului său, ale pieptarului de dantelă al cămăşii, ale tunicii scurte, ale mîinilor sale, păreau să fie contururile fragmentare şi nesigure pe care le descoperă tatonînd, pe care le palpează degetele şovăitoare ale unui orb. S-ar fi zis că aci efortul, îndoiala, chinul fuseseră surprinse de-o catastrofă bruscă şi că ele rămăseseră acolo, fixate în plină mişcare, ca acele cadavre care rămîn împietrite în atitudinea în care moartea le-a surprins. Numai ochii lui păreau că au scăpat de cataclism şi şi-au atins ţinta, desăvîrşirea : păreau că au tras la ei şi concentrat în sine toată intensitatea, viaţa care lipsea trăsătu-

rilor sale încă informe şi dislocate. Păreau că nu aparţin cu totul acestui chip şi te făceau să te gîndeşti la ochii pe care trebuie să-i aibă acele fiinţe fermecate în trupul cărora o vrajă îi reţine prizonieri pe principii şi principesele din basmele cu zîne. Apelul pe care-l lansau, patetic, stăruitor, te făcea să simţi într-un mod straniu şi să apară tragică tăcerea lui.

Ca şi în alte dăţi, dar cu şi mai mare putere, hotărîre şi autoritate, privirea lui puse stăpînire pe mine. Mie — era cu neputinţă să te îndoieşti de acest lucru — exclusiv mie mi se adresa apelul său : în zadar îmi spuneam, ca să mă opresc pe povîrnişul pe care mă simţeam tîrît, că era introversiunea mea care reîncepe, că venisem aci, asemenea criminalului pe care o impulsiune morbidă îl mînă să se întoarcă la locul crimei, atras de nevoia de-a juca cu mine însumi un joc primejdios, morbid ; în zadar căutam din răsputeri, aşa cum fac întotdeauna, să mă reţin ca să rămîn într-un loc sigur, de partea cea bună, simţeam că el azvîrle spre mine, cu un efort dureros, din noaptea în care se zbătea, apelul său înflăcărat şi îndărătnic.

Şi, puţin cîte puţin, simţeam cum în mine o notă sfioasă, un sunet de demult, aproape uitat, se ridica, pentru început şovăitor. Şi mi se părea, în timp ce stăteam aci în faţa lui, pierdut, contopit cu el, că această notă şovăitoare şi piţigăiată, acest răspuns timid pe care-l făcuse să mijească în mine, pătrundea, răsuna într-însul, că o culegea, o trimitea înapoi, întărită, îngroşată de el ca de-un amplificator, se ridica din mine, din el, se înălţa din ce în ce mai sus, un cîntec plin de speranţă care mă ridica, mă lua cu el... Vedeam, în timp ce alergam parcă purtat, împins afară din muzeu, paznicii aţipiţi pe băncile lor de prin colţuri, ridicîndu-se şi privindu-mă cu ochii lor somnoroşi, şi vedeam, cînd mă apropiam, păsările albe, afară, în pieţi, luîndu-şi zborul cu bătăi largi şi voioase de aripi.

Mă simţeam liber deodată. Liberat. Necunoscutul — îmi spuneam asta pe cînd escaladam în goană scara hotelului — „Omul cu tunica scurtă“, cum îl chemam eu, mă eliberase. Flacăra ce ardea în el topise, ca aceea a unui aparat de sudură autogenă, lanţul de capătul căruia mă plimbam. Eram liber. Parîmele erau tăiate. Pluteam, împins spre larg.

LUMEA SE ÎNTINDEA în fața mea ca acele cîmpii din basmele cu zîne, în care, mulțumită unui descîntec magic, călătorul vede cum se desfășoară înaintea lui, pe iarba strălucitoare, lîngă izvoare, pe malul rîurilor, prea frumoase fețe de masă albe încărcate cu feluri gustoase.

Aplecat docil spre ei, nu mai aveam nevoie să-mi aștept hrana de la ei, să primesc de la ei îmbucătura : această hrană gata mestecată, aceste bucurii gata pregătite, pe care mi le dădeau.

Îmi regăseam hrana mea, bucuriile mele, făcute numai pentru mine, cunoscute numai de mine. Recunoșteam gustul ei de altădată. Răspîndea asupra mea fragedul și proaspătul ei parfum, la fel cu acela pe care-l degajă în aerul de primăvară frunzele tinere udate de ploi.

Fetișurile mele. Zeii mei drăgălași. Templele în care depusesem atîtea tainice ofrande, altădată, pe vremea cînd forța mea era încă intactă, pe vremea purității mele.

Figurau, împrăștiați prin lume, niște puncte de reper numai pentru mine. Exista între ei și

mine un pact, o tainică alianță. Întocmai ca Necunoscutul, îmi ofereau sprijinul lor.

Erau mai ales pietre, fîșii de perete : comorile mele, fărîme scînteietoare de viață, pe care parvenisem să le captez. Erau de toate felurile : unele pe care le cunosc bine și altele care îmi făcuseră doar o dată semn, care emiseseră pentru mine, timp de-o scurtă clipă, o lucire tremurîndă, caldă și blîndă, cînd trecusem prin fața lor, în mijlocul unui grup de oameni, fără să mă pot opri. Dar nu le-am uitat.

E, de pildă, într-o curte pustie de moschee ghizdul unui puț, călduț și auriu la soare, în întregime acoperit cu puf, ca o piersică coaptă și veșnic dominat de zumzetul roiurilor de albine. Contururile sale inegale trebuie să fi fost modelate foarte de demult, cu o delicată și cucernică duioșie, apoi mîini cu gesturi lente le-au atins în treacăt, ușor, în fiecare zi, și, întocmai ca oamenii care au fost răsfățați pe cînd erau copii, de toată această duioșie s-ar zice că el s-a impregnat și că o iradiază acum, că o răspîndește în jurul său sub forma unei radiațiuni foarte blînde.

Mai sînt, aiurea, și niște pietre vechi de-un cenușiu sumbru, umede și catifelate, un strat subțire de mușchi de-un verde intens le acoperă în parte. Ele se scufundă în apa canalului și răsar rînd pe rînd din ea, cînd fără luciu și aproape negre, cînd scînteind la soare. Freamătul apei care se lovește de ele e ușor, mîngîietor ca numele de Tiepolo, cînd îl rostești cu voce scăzută : Tie-po-lo, care face să apară fîșii de azur și culori înaripate.

Mai cunosc, pe unele străzi întortocheate, neregulat pavate, fîşii de perete inundate de lumină. Umbra deasă a unei ramuri de palmier le sporeşte uneori strălucirea.

Iar în Nord există cheiuri de-o albeaţă argintie în lumina dimineţii, colţuri de cheiuri de-a lungul canalurilor, unde păsări de argint zboară încoace şi încolo, precum şi ziduri albe date cu var, tivite cu zăpadă, şi care au la asfinţit, întocmai ca ea, o tentă ca aceea a rufelor muiate în scrobeală albastră.

Se iveau în faţa mea pretutindeni, mai intense, mai strălucitoare decît au fost vreodată, giuvaerurile mele, încîntările mele de altădată.

Mi se părea că, în timpul lungii noastre despărţiri, toată seva lor, care mi-era destinată, se adunase în ele. Erau mai grele, mai coapte decît altădată, pline pînă la refuz de seva lor nefolosită. Simţeam foarte aproape de mine atingerea lor viguroasă şi caldă, mă rezemam de ele, mă ocroteau, mă simţeam alături de ele ca un fruct care se coace la soare, deveneam la rîndul meu greu, plin de sevă, fremătînd de avînturi, de făgăduieli, de chemări.

Ca altădată, cu multă vreme în urmă, viitorul se desfăşura în faţa mea, încîntător de neprecis, vătuit ca un orizont ceţos în dimineaţa unei zile frumoase.

Timpul, ca apa care se despică sub prora unui vas, se deschidea docil, se lărgea la infinit, sub impulsul speranţelor, al dorinţelor mele.

Apa se deschidea cu un zgomot de mătase mototolită sub etrava vasului. Creste subţiri de spumă albă alergau fremătînd de veselie...

„Destul ! Taci ! Destul !“ O siluetă îmbrăcată într-un costum cenuşiu se ridica, un spate rotund se apleca deasupra mesei. Se auzea bătînd cu pumnul atît de tare încît toate ceştile de pe masă tremurau : „Destul ! Taci ! Ştiu asta !“ — striga el astfel, lovind brutal masa.

Curios lucru cum alunecase asta pe mine, cum nu reacţionasem pe loc. O veche prietenă comună, întîlnită din întîmplare, îmi povestise incidental faptul : „Destul ! Taci !“ Toată lumea tresărise, toată lumea îi privise — strigase atît de tare — erau cu toţii înspăimîntător de jenaţi, ca oridecîteori el se deda în public la una din bizareriile sale de neînţeles.

Povestindu-mi aceasta, ea rîsese plină de indulgenţă, căci el era încîntător, nu-i aşa, cînd voia, cînd îl cunoşteai, nimeni altul nu ştia să fie atît de plăcut, atît de seducător ca el în clipele sale bune, iar eu rîsesem de asemeni, plin de indulgenţă, nu reacţionasem de loc, aşa cum se întîmplă adeseori, cînd anumite cuvinte par că alunecă astfel pe noi fără să lase urme : le lăsăm să treacă, rîdem, aşa cum făcusem eu, plini de inconştienţă. Dar cuvintele pătrund în noi fără ştiinţa noastră, se înfig adînc, şi apoi, uneori cu mult mai tîrziu, răsar brusc în noi şi ne silesc să ne oprim deodată în mijlocul străzii, sau ne fac să tresărim noaptea şi să ne aşezăm, neliniştiţi, pe patul nostru.

Aceste cuvinte răsăreau acum în mine ; ea, prietena de demult, inconştientă ca albina care duce polenul de la o plantă la alta, depusese în mine aceste cuvinte, iar ele încolţiseră înlăuntrul meu treptat, se maturizaseră încetinel în această căldură dulce şi prielnică în care, în ultima vreme, mă deschideam ca o floare, crescuseră în mine ca un sîmbure, şi simţeam acum în mine muchiile lor tăioase : „Destul ! Taci ! Destul !" Mie, o ştiam prea bine, îmi striga el asta. Împotriva mea, ca să mă provoace, plin de mînie neputincioasă, de sfidare — striga el. Trebuie să fi simţit în mod confuz că aceste cuvinte aveau să mă atingă, că spre mine, că mai ales mie mi-erau aceste cuvinte azvîrlite ca o chemare sau ca o sfidare. Ştiu că trebuie să fi simţit asta. Îl cunosc. Se întîlneşte la baza tuturor acţiunilor sale, chiar neînsemnate în aparenţă şi anodine, ca un revers, o altă faţă ascunsă, cunoscută numai de noi, şi care este întoarsă spre mine. Prin aceasta, fără îndoială, mă atrage, mă ţine el întotdeauna atît de tare.

El se află cu siguranţă aci deja de cîtva timp, încercînd să mă provoace, să mă sfideze încetişor, aşa cum face tot mereu, în felul său insidios, să mă tachineze, aşezat acolo şi tolănindu-se : „Aşadar, călătoriile, hai, veşnic ? Operele de artă ? Muzeele ? Palatul Oficiilor ? Rembrandt, hai ? Tiepolo ? Canalurile ? Porumbeii ? Eu mă duc la Evian. Evian. Cunoşti ? Hotelul Regal. Nu e rău de loc acolo. Iar vederea e splendidă..." Instalat pe terasa hotelului, într-unul din confortabilele fotolii de răchită tapisate cu perne, în timp ce orchestra cîntă cîte unele din melodiile sale preferate, îmi face cu ochiul maliţios : „După ce vor mai fi alergînd oamenii ? Ce le mai trebuie oare cînd poţi să te simţi atît de bine..." La picioarele sale, „vederea" îşi desfăşoară plăcut şoldurile pline. Clăile de fîn, armonios aşezate pe cîmpii, strălucesc în soare ca şi cum ar fi lustruite. O muzică destinată sălilor de dans, concertelor duminicale din după-amiezele de iarnă, seratelor de la Operă, o muzică grea, capitonată, molatecă, se răspîndeşte în jurul lui, se rostogoleşte în faţa lui pe cîmpii, pe clăile de fîn, pe brazi, menţinînd vederea la locul ei, la o distanţă respectuoasă.

Această muzică îl învăluie, îl ocroteşte ; îndoitul rînd de indruşaimi plantaţi de jur împrejurul terasei îl ocroteşte de asemeni. E scutul lui, în dosul căruia se adăposteşte, de unde mă vede cu ochii batjocoritori alergînd în căutarea „senzaţiilor", a „viziunilor de artă", hai ? Oficiile ? cum zice el. El unul n-are nevoie de aşa ceva. Se mulţumeşte cu puţin. Ştie să modeleze după placul său, să îmblînzească lucrurile în jurul său, să le ţină la distanţă în loc să se ducă să se lipească de ele, să trăiască de pe urma lor ca o larvă tremurătoare şi moale, ca un parazit.

Asta, sînt sigur, încearcă el să-mi dea a înţelege, să mă facă să simt, confortabil instalat, citindu-şi jurnalul, flecărind cu prietenii, ascultînd muzica, huzurind pe terasă la soare la Hotelul Royal. Fiecare din gesturile sale, precum şi prezenţa lui acolo, reprezintă o provocare ascunsă, o sfidare.

Asta trebuie că crescuse încetul cu încetul și apoi izbucnise brusc spre marea mirare a tuturor. Ei plecaseră, ca în fiecare după-amiază, să facă o plimbare după siestă. Își fixaseră chiar un țel, de astă dată aveau să ia o gustare, să bea ciocolata cu frișcă, atît de faimoasă, la vestita fermă-lăptărie.

Erau foarte surescitați, era o adevărată expediție. Trebuiseră chiar să ia cu ei bastoane, pe-atît era drumul, pe alocuri, de prost, era foarte amuzant, femeile se clătinau pe picioare, căzînd, pe tocurile lor înguste de căprioară albă, iar domnii le călăuzeau de la un obstacol la altul, ținîndu-le galant de cot. Toată lumea era veselă la sosire, abia puțin obosită ; dar era o oboseală plăcută care avea să le facă bine, el avea să doarmă mult mai bine, îi spuneau prietenii săi, trebuia să se scuture nițel, devenise prea leneș. Erau mulțumiți, abia un pic înfometați, dar delicioasa ciocolată, chiflele rumene îi așteptau...

Și aci, sub umbrele de soare portocalii, care semănau, înfipte în iarba lucioasă și deasă, cu ciupercile sclipitoare care împodobesc cîmpiile în ilustrațiile cărților de copii, tocmai aci, în timp ce erau așezați la măsuța lor, înconjurați de servitoare deghizate în chip de fermiere din Trianon, printre cocoșii și curcanii fercheși, s-a întîmplat asta.

Să fi fost oare această depresiune care urmează uneori surescitării, sau să fi fost căldura, sau o neliniște vagă, o vagă ciudă, poate, de-a

fi aci, un sentiment de confuzie, de vid, sau niște efluvii îndepărtate, un fel de provocare la distanță lansată poate de mine, sau această indispoziție apăsătoare de care se face că nu-i pasă, ce i-o dau întotdeauna cadrele luxoase, pseudostrălucitoare și apretate, sau poate încă această indulgență, această blîndețe ce i-o manifestaseră prietenii lui și care acționează asupra lui așa cum acționează asupra unui copil nervos blîndețea cam prea molatecă a persoanei care-l păzește, n-aș ști să spun, dar el a resimțit deodată nevoia de a da din mîini și din picioare, de a sparge toate astea, de a le rupe, poate, și nu-i imposibil, are asemenea contradicții ; în ciuda sfidării, a urii sale, nu e neverosimil — de-a sări pe deasupra cîmpiilor lustruite, de a se smulge muzicii moleșitoare și de a veni lîngă mine. S-a simțit și el deodată înșfăcat, apucat de cineva care-l sfida de la distanță : ceva în el, ca un sîmbure, a devenit deodată greu și tare. Era poate în el, în acest cadru factice, în după-amiaza goală, în aceste lungi răgazuri moleșitoare — aveai din cînd în cînd senzația de-a absorbi fără voia ta, de-a aspira pînă în fundul plămînilor ceva gros, cu gust de zahăr, care te făcea să te simți amorțit și fremătînd, o senzație destul de asemănătoare cu aceea pe care o încerci cînd ești culcat sub o mască de anestezic — era poate în el o pulsație subită care vădea revenirea vieții, a vieții sale, un sentiment care-l apropia vag de mine, fără ca el să știe prea bine pentru ce, și care-l împingea să se ri-

dice şi să agite asta — viaţa lui — în faţa prietenilor miraţi, speriaţi, care încercau să-l potolească.

Asta trebuie să fi început într-un chip insidios, pe nesimţite : un fel de conversaţie banală, cum se duce în jurul unei mese de ceai.

Probabil că ei îl întrebaseră (ei ştiu cît de mult îi place ca lumea să se ocupe tot mereu de el) ce fac, în timpul vacanţelor, copiii lui, fata lui, şi el simţise de îndată, ca o mîncărime, o iritaţie, contrastul între acest cadru fabricat, lăcuit ca o jucărie frumoasă, şi acest ceva care începea să se desfăşoare în el — chinurile sale, fiică-sa, viaţa sa. Răspunsese, mai întîi doar puţin enervat, aşa cum te scarpini uşor cînd te-a muşcat un ţînţar, că ea plecase în voiaj, o călătorie în Corsica... şi numai cît a rostit cuvîntul de Corsica, şi ceva a şi început să clocotească în el, vocea îi devenise mai joasă, puţin răguşită, capul i se aplecase, iar obrajii săi lăsaţi şi puţintel cam roşii spînzurau. Lovea tot mereu uşurel masa cu mîna, privind cu ostilitate servitoarele deghizate în chip de fermiere de operetă care se învîrteau zîmbind şi pline de zel, sau vărsau ciocolata sclifosindu-se.

În zadar îl cunoşteau ei, vechii lui prieteni, de atîta vreme, ei nu erau niciodată în stare să-i prevadă reacţiile, neaşteptate pentru ei, inexplicabile. Continuau să-i pună întrebări binişor, crezînd că-i fac plăcere, obişnuiţi cum erau să avanseze de-a lungul cuvintelor, în formule curente, ca nişte cai care urmează, cu obrazele pe ochi, făgaşuri gata trasate, fără să vadă niciodată nimic altceva în jurul lor în afară de ce este admis, aparent. Îi puneau întrebări, aşa cum facem cînd vrem să ne arătăm politicoşi, să facem plăcere oamenilor, cu privire la copiii lui... la fata lui... Ei îi plăcea să voiajeze... Şi pentru cît timp plecase ? Şi apoi, antrenaţi în chip misterios (aşa cum aluneci de-a lungul unui povîrniş, aşa cum cazi în gol) de tăcerea lui îmbufnată, puţin ameninţătoare, spuseseră probabil : „Ah ! copiii sînt tare răsfăţaţi în ziua de azi, dacă am fi cerut noi asemenea plăcute călătorii părinţilor noştri..." Şi ceva tresărise foarte tare înlăuntrul lui, făcuse un salt, ţîşnise în afară (făcîndu-i să se gîndească la principesa care lăsa să-i cadă broaşte din gură cînd vorbea), ţîşnise şi se rostogolea înaintea lor, o broască ce se lăfăia pe faţa de masă printre ceştile de ciocolată, se rostogolea pe jos, pe cîmpie : „Dar asta nu le ajunge... Ea voia să meargă în Spania, în ciuda schimbului defavorabil de azi. Schimbul de azi. Ca şi cum mi-aş putea îngădui aşa ceva. Dar una din prietenele ei mergea în Spania... I-am spus : «De ce nu în China ?» rîse : Ho-Ho ! un rîs răutăcios în care mai stăruie încă un rest de bonomie, rîsul lui răutăcios, jenat şi fals : Ho-Ho ! «De ce nu în China ?» Îi trebuiau numai pentru echipament şapte sau opt mii de franci." Aveau aerul miraţi — el avea chef să-i muşte, era dezlănţuit, ar fi vrut să-i apuce, să-i strîngă, să-i smulgă de acolo, de la acest fals lux pe care-l ura, din tot acest cadru care-l exaspera, în care se lăsase tîrît prosteşte de ei, să-i pedepsească. „Da, da, perfect exact, numai pentru echipament... El pri-

vea înainte, cu un aer îndărătnic... plin de ciudă... Da. Da. Aşa e. Da, da..." Ei încercau stîngaci să-l liniştească, luau un ton neîncrezător: „Oh! fie că exagerezi un pic..." Atunci el se ridicase în picioare, plin de mînie, ridicase pumnul urlînd şi-l lovise de masă — îşi da drumul cu ei, erau dintre aceia ca mine, cu care oamenii de felul său se dezlănţuie, nu ştiau să-l ţină în frîu — strigase: „Destul! Ştiu asta! Aşa e!" Iar ei tresăriseră, se întorseseră să vadă dacă nu cumva celelalte mese auziseră: un semn de slăbiciune din partea lor, care pusese vîrf dezlănţuirilor sale: „Destul! Tăceţi din gură! Ştiu asta! Îi cunosc! Aşa sînt ei. Aşa e. Niciodată nimic nu le ajunge. Niciodată nu-s mulţumiţi! Toţi la fel. Îi cunosc. Nimic nu le ajunge niciodată. Luna... China..." Amesteca toate laolaltă în acelaşi sac, servitoarele prea fercheşe, oamenii aşezaţi la măsuţele din jurul lui, ca nişte păpuşi imobile în hainele lor prea noi, prea apretate, prietenii care-l aduseseră acolo, care-l sileau să mai stea, deşi avea poate şi el chef să fie aiurea, singur, printre cele ce iubea, să plece... fata lui, în sfîrşit, şi cu mine care-l sfidam acum de departe, făcînd roata ca păunul pe undeva în detrimentul său, făcînd pe paraziţii, copleşiţi de emoţie în faţa „capodoperelor", undeva cu nasul în vînt, în faţa portalurilor de biserică sau a trunchiurilor de coloane celebre, sfidîndu-l, înjosindu-l.

E, PARE-SE, un semn favorabil, unul din semnele vindecării, faptul că bolnavul se înstrăinează de medicul său, că nu mai simte nevoia să fie susţinut de el. În această privinţă păream vindecat. Nu mă mai puteam gîndi la specialistul meu decît cu un sentiment de antipatie amestecat cu scîrbă. Îmi venea greu să-nţeleg cum de putusem avea slăbiciunea să recurg la el. Dar nu era, totuşi — şi nu mă-nşelam în această privinţă — un semn de independenţă, de forţă. Mă mărginisem doar să-mi schimb stăpînul. Acum Necunoscutul, „Omul cu tunica scurtă" era cel care ţinea cureaua la capătul căreia mă plimbam. Un lanţ foarte gingaş, acesta din urmă, dar poate cu atît mai primejdios pentru independenţa mea cu cît nu simţeam în mine nici cea mai mică dorinţă de a scăpa de el.

Necunoscutul îmi servea de ecran, mă proteja. Lovitura ceea perfidă pe care bătrînul mi-o dăduse de curînd, de acolo, de la a sa fermă-lăptărie, îmi parvenea amortizată. Mi se părea că nu mă lovise decît prin ricoşeu, după ce atinsese mai întîi „Omul cu tunica scurtă". Ceva

venind de la el, o fărîmă smulsă lui în treacăt, parfumul lui vag și proaspăt, îmi parvenea, însoțind obișnuita neliniște, ura. Necunoscutul se împărtășea din zbuciumul meu. Nu mai eram singur. Un sentiment reconfortant de încredere, de demnitate, de mîndrie chiar, mă susținea în timp ce luam drumul de întoarcere.

Chemarea bătrînului, sfidarea pe care mi-o aruncase, mă incita să mă-ntorc acasă ; dar și nerăbdarea de a-l înfrunta, de-a mă măsura cu el, acum cînd mă simțeam susținut. Îmi spuneam, ce-i drept, că nu era vorba probabil decît de-un vicleșug din partea mea, de-o scuză pe care mi-o găsisem ca să-mi justific vechile aplecări morbide, să mă las tîrît de vechile rătăciri, să alunec fără remușcări în această gaură căscată pe care ei o deschid tot mereu în fața mea și în care cad cînd îi urmăresc, dar trebuia totuși să constat, cu toată imparțialitatea, că ceva se schimbase.

O bucurie nouă, încă plină de savoarea plăcerilor interzise, dar care se înrudea cu bucuria ce-o resimțeam cînd mă duceam să-mi regăsesc fetișurile, obiectele cultului meu, o bucurie care-o amintea pe aceea foarte gingașă ce-o încercam în fața pietrelor catifelate pe care apa le mîngîie cu un clipocit ușor, sau în fața porțiunilor de perete inundate de soare la capătul umbrei mov a străduțelor, o bucurie necunoscută pînă atunci biruia obișnuita neliniște, în timp ce mă duceam să-i regăsesc. Să revăd cadrul lor : scuarurile, de-un alb spălăcit, înconjurate de-o bordură de merișor, piațetele împietrite și fațadele neînsuflețite ale caselor, cu aerul lor impersonal, absent, acest aer pe care-l au de-a nu voi să atragă atenția, să stabilească un contact, să ofere cea mai mică priză, ca și cum s-ar teme că o privire apăsătoare ar putea face să răzbată în afară ceva care stă pitit după zidurile lor : ceva pe care-l conțin și-l secretă fără voia lor. Se mai întîlnea în bucuria mea și-un pic din acel egoism delicat, din acel mărunt și tainic orgoliu al bogatului căruia îi place să se plimbe în cartierele mizere, să viziteze hala de vechituri în timp ce savurează contrastul picant în care aceasta se află cu decorul luxos de unde a venit și în care se va întoarce în curînd. Revăzînd toate acestea, aveam impresia că percep același contrast savuros cu comorile mele pe care tocmai le părăsisem și care încă mai sălășluiau în mine, aceeași impresie de securitate delicioasă, de dezinvoltură.

Și, fără îndoială, pentru a-mi spori cît de cît bucuria, pentru a da ceva mai mult interes plăcerii, chiar de a doua zi după sosirea mea, m-am dus să dau tîrcoale, la întîmplare, prin suburbii. Locul unde mă găseam îmi amintea anumite decoruri ale copilăriei mele, niște vile înguste cu zidurile zgrunțuroase, cu zugrăveala spălăcită, precedate de grădinițe prăfuite plantate cu arbuști tăiați în formă de pagodă, de păsări, și veșnic înconjurate de acel grilaj negru mărginit de merișor.

Rătăcii multă vreme, oprindu-mă pe anumite străduțe deosebit de atone și amorțite, încercînd o ciudată satisfacție, de-o savoare cam suspectă :

o senzaţie foarte intimă şi plăcută de retragere în sine, însoţită, mai degrabă întărită, de-o vagă impresie de-a face ceva condamnabil... dar şi ca o exaltare confuză.

Această exaltare se transformă într-o aşteptare plină de îngrijorare — veşnic acest amestec de aprehensiune şi de speranţă — în timp ce urcam scara gării ca să mă-ntorc acasă. Stăteam locului pe pasarelă, deasupra căii ferate, aplecat peste balustradă, privind cu o extremă atenţie cheiul de-un cenuşiu murdar pe care plutea un fum înăbuşitor, cu un miros de sulf şi, în urmă, bulevardul care cobora către gară, un bulevard trist, mărginit de ambele părţi de căsuţe zgronţuroase, de grădiniţe cu pomi mutilaţi. Eram încordat tot. Mi se părea că apăsam, că presam pe toate acestea, aşa cum presăm un fruct ca să-i extragem zeama, cu toate puterile reunite.

Ca întotdeauna, mai-nainte chiar să-i zăresc, simţeam prezenţa lor. Ea făcea atmosfera să vibreze şi să fie mai densă, parcă comprimată, încordată într-un efort violent pentru a-i proiecta în afară.

Şi am avut, şi de data aceasta, o impresie de trucaj sau de minune, asemănătoare cu aceea pe care-o resimţim probabil văzînd performanţele îndeplinite, zice-se, în India, de anumiţi fachiri, acea funie pe care o aruncă în sus şi pe care o mulţime întreagă cuprinsă de uimire o vede înălţîndu-se în aer, dreaptă şi rigidă ca trunchiul unui palmier.

Ei înaintau încet de-a lungul cheiului. Îmi apăreau ca Moise printre norii săi, în întregime

învăluiţi de fumul sulfuros al trenului care tocmai trecuse. Extraordinar de scenici, ca întotdeauna. Atît de scenici, atît de grimaţi încît păreau neverosimili, imposibili. Nişte personaje care-şi fac intrarea pe scenă. Stăteam aplecat pe balustrada pasarelei. Inima îmi bătea foarte tare. De cum îi vedeam, era aceeaşi emoţie ca altădată, dar amestecată, acum, cu un sentiment de satisfacţie, de mîndrie : sentimentul fachirului care şi-a reuşit turul de forţă.

Ei merg de-a lungul cheiului : el, puţin zgribulit, cu spinarea încovoiată în pardesiul său uzat (face dinadins, o ştiu : îmbătrînim, ce să-i faci, hai ? Asta-i viaţa... tinereţea, hai ? hai ? maturitatea...), are în cap pălăria lui de fetru, şi ea complet uzată, aceea pe care-o pune obişnuit pentru plimbări de felul acesta, cînd se duce să-şi vadă bătrînii prieteni dintotdeauna, faţă de care nu-şi dă „osteneala să pară“, la care „se simte ca la el acasă“... îi cunoaşte de atît de multă vreme... Bătrîna care merge lîngă el, căreia îi dă braţul, e soţia prietenului său... O recunosc, ea e, fără îndoială, a îmbătrînit, e complet zbîrcită, şi ea, poartă un palton de pluş negru atît de uzat încît are reflexe roşcate, ca şi cum ar fi ruginit, ţine în mînă o bocceluţă, un fel de sac de merinde, probabil o umilă bocceluţă de muşama neagră, nu-mi dau seama prea bine — pasarela e aşezată foarte sus deasupra cheiului şi văd prost din cauza fumului şi a oamenilor care circulă pe platformă şi care, în fiecare clipă, mi-i ascund — mai curînd ghicesc asta chiar numai după aerul înduioşat, de înţelegătoare

solicitudine, cu care el îi ia bocceluţa din mîini şi o aşază pe jos între ei, în faţa băncii pe care se instalează unul lîngă altul, în aşteptarea trenului.

Îi place asta, ştiu eu, bocceluţa de muşama fără pretenţii, precum şi paltonul vechi şi ros, şi cheiul murdar plin de mirosuri sulfuroase, căsuţele, grădiniţele : pentru a adulmeca asta, a-l absorbi, cu această voluptate echivocă cu gust dulceag pe care-o resimţi cînd îţi adulmeci propriile mirosuri, a venit el aci. Cam cum am făcut şi eu.

A luat trenul, deja plin de veselie cînd i s-a dat biletul şi cînd a citit pe bucăţica de carton cenuşiu de clasa a treia numele staţiei. Stătea ghemuit în vagon, savurînd cu anticipaţie, plin de-o ciudată satisfacţie pe care n-ar fi putut-o analiza bine, şi s-a simţit plin de bună dispoziţie cînd, la ieşire, restituind biletul, a zărit în faţa gării bulevardul prăfuit mărginit de grădiniţe cenuşii şi, pe gardul uneia din ele, drept în faţa gării, placa crăpată pe care-o cunoaşte bine (mai are, după treizeci de ani, aceeaşi crăpătură), purtînd următoarea inscripţie cu litere aurii: „Doctor în medicină. Marţi, Joi, Sîmbătă." A avut şi el, probabil, acelaşi sentiment de uşoară surescitaţie, de aşteptare, de delicioasă reculegere, cînd a împins portiţa, a traversat grădiniţa şi a apăsat cu degetul butonul soneriei.

Din cînd în cînd, are nevoie să vină să se frece de asta, să vină s-o adulmece, se găseşte cu siguranţă în toate acestea ceva care-l excită, care-i provoacă o senzaţie asemănătoare cu aceea

a burghezului înstărit ce se plimbă prin hala de vechituri, sau poate o impresie de evaziune sfioasă, de afirmare de sine cam ruşinată, ascunsă, acest gen de mulţumire pe care-o încearcă cei care nu se dau în lături să satisfacă un viciu ascuns.

Cu siguranţă, aşa cum am venit eu purtîndu-mi cu mine comorile, a venit şi el purtînd în sine ca fundal peluza strălucitoare, bine lustruită, a fermei-lăptărie, puntea de îmbarcare de pe malul lacului pe care umbla de dimineaţă, curat şi parfumat, în costumul lui perfect călcat, citindu-şi jurnalul la soare, cumpărînd pentru soţiile sau fiicele prietenilor săi, fără să se uite la preţ — plăteşte întotdeauna oricît în asemenea cazuri : frumoasa vînzătoare îi zîmbeşte cu un aer fericit — flori, buchete de siclame, de viorele.

Îi place astfel, cînd e cu alţii, să se pună deoparte, fără ca ei să observe, să se dedubleze pe ascuns, să guste, fără mai ales să arate vreodată ceva, această libertate delicioasă care-i va îngădui, cînd va dori, să adopte cu totul altă înfăţişare, să schimbe decorul, în timp ce ei vor rămîne la infinit în faţa grădiniţelor triste, pe piaţeta adormită.

Fac drumul împreună : ea are desigur cîteva curse de făcut la Paris şi profită de ocazie ca să facă drumul împreună cu el.

Cît e de atent cu ea... Iată-l că-i deplasează, ca să nu se calce pe ea — cît trebuie el să savureze asta, aceste precauţii, acest respect — bocceluţa... Gesturile sale vădesc atîta satisfacţie,

atîta tandră solicitudine... Se mişcă niţel pe bancă şi se lipeşte de ea, ca să-i facă mai mult loc unui bătrînel care s-a instalat lîngă el.

Stau nemişcaţi, cu desăvîrşire negri, opaci în mijlocul fumului. Nu fac nici o mişcare, aşezaţi unul lîngă altul, el, puţin aplecat înainte, cu cele două mîini sprijinite pe măciulia bastonului său, ea, rezemată pe spătarul băncii, cu mîinile încrucişate pe burtă, privind în zare. Mă aplec, plin de nerăbdare, de dezgust ; mi se pare că tachinez încetinel cu vîrful unui baston nişte animale inerte ca să văd dacă au să mişte.

El se strînge niţel de ea, îi e cald şi bine lîngă ea, în această atmosferă cenuşie pe care-o iubeşte, soarbe cu deliciu mirosul sulfuros.

Mă aplec, încordat, peste parapet, tind spre ei cu o încordare atît de mare a tuturor puterilor mele încît mi se pare că am să pleznesc.

E ceva care mă surescită şi mă exasperează, ca şi cum cineva s-ar amuza să mă tachineze cum se tachinează un cîine, mîngîindu-i botul cu un os sau cu o bucăţică de zahăr. E o idee — încă foarte vagă — care mă gîdilă astfel. Mi se pare că o agăţ timp de-o clipă, că o prind de-un capăt, şi apoi îmi scapă iarăşi. Bocceluţa de muşama e aceea care m-a pus mai întîi pe calea cea bună : deja o intuiţie, o presimţire îmi atrăsese atenţia asupra bocceluţei acesteia, asupra acestui aer de solicitudine, mai ales, cu care el îi luase bocceluţa din mînă. Mai era acolo şi altceva decît solicitudine — un respect grav, o oarecare veneraţie : în faţa acestei bocceluţe ar fi putut să-şi scoată pălăria şi să îngenuncheze.

Placa crăpată, arbuştii pipernciţi, tot acest decor mizerabil şi neîncăpător, iată fetişurile lui, obiectele cultului său : „aspra necesitate“, probabil... „trista realitate“... lucruri cu care ei nu glumesc niciodată... Dar mi se pare că el se joacă (un tren mi-i ascunde, nu trenul lor, din fericire, el nu se opreşte : mă tem atît de mult să nu-mi scape în clipa în care mă străduiesc să-i fixez, să-i aşez perfect în centrul obiectivului), se joacă, asta-i sigur : un joc bizar, morbid... se amuză să mîngîie această Realitate, s-o atingă uşor în treacăt... Asta-i plăcerea lui, să se zbenguie astfel niţel la suprafaţa ei. Aceeaşi plăcere, fără îndoială, aceeaşi bucurie ascunsă pe care-o resimte uneori de-a se duce la înmormîntări, de-a privi coşciugul care coboară în fundul gropii şi de-a auzi zgomotul discret pe care-l fac lopeţile de pămînt care cad peste lemnul coşciugului.

Îi place asta, să vină din cînd în cînd să sărute poala rochiei zeiţei lor, a amîndurora (a lui şi a fetei sale) : ei se aseamănă.

Numai că jocul pe care-l joacă e primejdios. E atotputernică bătrîna care e cu el — o vestală a cultului. Are toate insignele sacre ale acestuia : toca cea veche, şi paltonul de pluş ruginit, bocceluţa de muşama, şi atitudinea : mîinile încrucişate pe burtă, aerul smerit şi resemnat, şi faţa ei : acest cap placid care aprobă docil se leagănă uşor. Vorbele-i sînt atotputernice. Totuşi, ea pare să întruchipeze, întocmai ca aleşii pe care Divinitatea i-a desemnat să îndeplinească misiuni sfinte, puritatea, nevinovăţia însăşi.

O văd că se întoarce spre el : e clar că nu-şi dă seama de nimic ; el nu e în ochii ei decît un vechi prieten, foarte cumsecade, în ciuda aerului său morocănos, „morocănosul care face binele": e atît de nevinovată, atît de credulă încît l-a acceptat întotdeauna în rolul acesta pe care a ales să-l joace pe lîngă ea şi bărbatul ei ; îl întreabă pesemne despre el însuşi : „o duce greu, sărmanul, e atît de singur, în fond" — îi pune întrebări... poate cu privire la felul cum se încălzeşte, cum se va fi descurcînd ? cazanul său nu funcţionează, îi spusese el ultima oară, sau cu privire la servitoarea lui... dacă s-a făcut în sfîrşit bine, sau cu privire la fata lui... parcă auzise că el ar avea greutăţi băneşti, plasamente care ieşiseră prost... nu pot să spun exact, dar mi se pare că o văd — ca în jocul acela în care cauţi, legat la ochi, un obiect ascuns — palpîndu-l oarecum la întîmplare pentru a găsi ceva, un punct sensibil... îmi vine să strig, aplecat deasupra lor : „Călduţ, rece, nu, nu, acum da, e cald, arde". El se agită niţel, puţin impacientat, se cabrează, dă din cap ca taurul cînd i se înfig banderilele, ea „arde"... fata lui... el răspunde (vocea lui trebuie să fie foarte joasă, aproape înăbuşită) : „E veşnic acelaşi lucru, n-o să se schimbe niciodată, o ştii prea bine, n-o poţi schimba..." bătrîna e aproape de tot acum, dar nu vede nimic, e toată numai candoare : „Ce ? la vîrsta ei, tot mai continuă să ceară de la dumneata... Orice ai spune, cam începe să îmbătrînească... la vîrsta ei omul are mai multă demnitate... ar putea fi bunică... e totuşi timpul să înţeleagă viaţa, să-nveţe că nu sîntem în astă lume ca să petrecem." El a lăsat capul jos, se înăbuşă, mormăie o încuviinţare care exprimă neputinţa : „Păi da, aşa e..." Vocea lui e răguşită. I se pare că bătrîna îşi plimbă mîinile pe rănile lui, îi vine să ţipe, dar ea nu vede nimic... Rosteşte naiv cuvintele consacrate : „Sînt duri cu dumneata..."

Nu văd reacţia lui, trenul se apropie, se scoală amîndoi, îl văd cum apucă bocceluţa şi-o împinge pe bătrînă spre vagoanele de clasa a treia. Se urcă. Ea trebuie că s-a aşezat, iar el, în picioare prin mulţimea foarte înghesuită din aceste trenuri suburbane, simte că jocul a luat o întorsătură nefericită, că a fost prea aproape de groapă... că a alunecat... bătrîna i-a dat brînci înăuntru... o detestă acum — cu ce drept se amestecă ea ? Mirosul urît din vagon îl incomodează : i se pare că merişorii prăfuiţi, căsuţele zgomotoase, toată această suburbie sordidă au aşternut peste el un depozit care-l supără întocmai ca o alifie năclăioasă pe obraz şi pe mîini. De-abia aşteaptă să se smulgă din toate acestea, să se întoarcă acasă.

Cînd vor fi ajuns la gara Denfert, el îşi va fi revenit cît de cît în fire ; îi va strînge mîna cu aerul său morocănos : „Aşadar, pe curînd, hai ? Pe curînd. Mulţumesc. Mulţumesc", cu o voce care-şi va fi regăsit timbrul. Iar ea îi va spune sfios, ca să-l consoleze (e aşa de tristă viaţa asta singuratică): „Şi zău, nu-ţi face sînge rău..." El va sălta din umeri cu acel zîmbet pe care-l

are uneori, un zîmbet cam copilăros, jenat și parcă vinovat, pentru care prietenii lui îl iubesc, care-l face cîteodată irezistibil și pe care ea-l va găsi înduioșător ; chiar și pe mine mă înduioșează.

Va fi imaginea pe care ea o va păstra despre el : această față întoarsă din trei sferturi — o schemă vagă cu linii abia schițate, în care se desprinde, mai apăsat, conturul obrazului care are, văzut din acest unghi, ceva naiv, intact, ca de om foarte tînăr — și acest zîmbet vinovat, emoționant, de copil.

Iar el, în timp ce ea îi strînge mîna, simte că fără voia lui începe să semene cu această imagine, că o oglindește fidel ; această excesivă sensibilitate față de impresia pe care alții o au despre el, această aptitudine de a reproduce ca o oglindă imaginea despre el însuși pe care lumea i-o trimite, îi dă veșnic senzația penibilă, nițel neliniștitoare, că joacă teatru față de toți, că nu e niciodată „el însuși" : „o trăsătură, ar spune specialistul meu, frecventă la oamenii nervoși".

Această imagine de „caracter bun", de „filozof naiv și dezarmat în fața vieții", pe care-o reproduce în acest moment, îi redă complet încrederea în sine. Se simte bine acum. Are de altminteri facultatea de-a se redresa astfel foarte repede. Dacă m-aș așeza brusc în fața lui, aci. în mijlocul străzii, și i-aș striga deodată : „Ce zici, a ieșit prost, hai, expediția... plănuită pentru ca să adulmeci murdăria ? Bătrîna a stricat totul... știi ce spun... îți amintești... pe bancă...

pe cînd așteptați trenul ?", cred că ar fi sincer cînd mi-ar răspunde că nu înțelege nimic, dar absolut nimic din această vorbire dementă : ei nu înțeleg niciodată cînd le trîntești astfel în față asemenea adevăruri, el e la fel ca toată lumea, în această privință e ca ei, sau devine ca ei, nu știu exact, cu el nu știi niciodată, șiret cum e, veșnic cu două fețe, jucîndu-și tot mereu sieși teatru. Dar știu, în orice caz, că nu m-aș alege cu nimic dacă aș îndrăzni să risc un asemenea gen de experiență cu el.

Am mai spus-o : e mijlocul lor de apărare, al tuturor, această inconștiență, sinceră sau simulată. Se fac ghem cînd primejdia devine prea mare, se zăvoresc din toate părțile și lasă aceste „adevăruri", ale mele, pe care eu le cocoloșesc cu drag, să ricoșeze pe ei fără să pătrundă.

Oprit în fața porții sale, pe prag, el ar da din cap cu aerul acela indulgent, amuzat, ce l-ar putea lua un adult care și-ar aminti de vorbăria dezlînată a unui copil : „Ce mai e și povestea asta ? graiul acesta delirant ? basmele acestea de adormit copiii ?" Ar da din cap în timp ce ar căuta tacticos cheia printre multe altele înșirate pe-un inel și desfășurate în podul palmei sale, ar sălta din umeri ; în amintirea lui, aventura se și identifică cu eticheta pe care-o purta la plecare ; o vizită pe care-o amîna de prea multă vreme... dar a trebuit totuși să se hotărască într-o zi, nu-ți părăsești astfel vechii prieteni, cu care ai atîtea amintiri în comun ; ah ! asta nu ne întinerește, desigur, au și trecut treizeci și cinci de ani de cînd a întîlnit-o, dar, ce

zic ? peste un an se vor împlini exact patruzeci de cînd a văzut-o pentru prima dată, mai era încă foarte tînără : „Am făcut rost de sticle fumurii, vreţi să priviţi ? vreau neapărat să văd eclipsa de soare", îşi aminteşte, ca şi cum s-ar fi petrecut în ajun, felul în care ea-i spusese asta, încreţindu-şi nasul, o uşoară strîmbătură pe care încă o mai face uneori, îl izbise felul cum ea îi spusese asta prima dată cînd o văzuse... Ei, da, e tare mult de atunci, şi tare ne-am schimbat cu toţii în acest răstimp, dar nu sînt totuşi de lepădat prietenii de demult, te simţi bine cu ei, ca la tine acasă, ca şi cum ai purta nişte haine vechi ; dar era foarte cald în tren, e obositor să călătoreşti în aceste trenuri suburbane ticsite, va trebui să plecăm mai devreme altă dată, sau atunci, mai tîrziu, să acceptăm să stăm, seara, acolo, la masă, fără de care e într-adevăr istovitoare această întoarcere acasă... Asta şi-ar spune el, căci în felul acesta bat ei veşnic în retragere, ca nişte melci care se retractă de îndată ce întindem degetul să-i atingem, care îşi bagă la loc coarnele şi se ascund în căsuţa lor. Asta îşi spune el cu siguranţă în timp ce se întoarce acasă, închide uşa, îşi pune pălăria pe masa de la intrare, îşi azvîrle pardesiul pe banchetă.

Se trînteşte într-un fotoliu, fotoliul în care stă de obicei, aşezat după biroul său, şi nu mai mişcă, cu privirea fixă şi cu burta înainte. O masă de carne, groasă, moale şi grea. Mă simt deodată, lîngă el, mic de tot, minuscul, făptura lui groasă şi puhavă ocupă spaţiul întreg, mă

lipeşte de perete. Am impresia că sînt acum lîngă el, în timp ce stă aşezat fără să se mişte, întocmai ca Degeţel pe cînd pîndea, speriat, somnul Căpcăunului.

Confortabil instalat în fotoliul său, citeşte o cărticică cu legătură de carton, pe care a luat-o de pe biroul său ; citeşte făcînd un efort, agitîndu-se cu nerăbdare pe scaunul său... ştiu, l-am văzut, îmi amintesc că l-am întîlnit odată ducîndu-se să-şi facă plimbarea sa de dimineaţă cu una din aceste cărticele în mînă ; mi-o arătase cu un zîmbet cam batjocoritor şi satisfăcut : „Oh ! ceva extrem de simplu, foarte copilăresc, o oarecare carte de şcoală, un manual de aritmetică pentru clasele primare..." Vedeam că mirarea mea îl amuză... „Păi, da! asta-i distracţia mea favorită, aceste lecturi de manuale şcolare. Foarte bine întocmite, ştii. Excelente. Extrem de interesant felul în care li se înfăţişează acum copiilor aceste lucruri. Nu atît de simple, de altminteri, pe cît se crede — privea înainte, cu privirea pierdută în zare — nu-i de loc simplu cînd te gîndeşti bine, cînd îţi dai osteneala să mergi niţel mai afund..."

Şi-a reluat lectura la pagina pe care o studiase azi-dimineaţă mai-nainte de-a se duce să ia trenul : capitolul referitor la împărţire... Tot atît de liniştitoare ca pentru asediator cetatea care înalţă drapelul alb se arată a fi proba prin numărul nouă care i se supune complet, care-i destăinuieşte acum, după cîteva tresăriri de inu-

tilă rezistență, ultimele ei taine. Simte spiritul său încordîndu-se și plesnind sub efortul făcut pentru a malaxa această materie solidă și dură... proba prin numărul nouă... cele patru operații... fracțiile...

Pe asta se exersează el, pe asta își ascute el cleștii, mandibulele. Îi trebuie atît de puțin lucru, lui, o simplă carte de școală pentru copii de doisprezece ani îi ajunge — numai lucrătorii proști, îi place să repete acest lucru, se plîng că sculele nu-s bune — lui îi trebuie atît de puțin lucru, cîteva exerciții în fiecare zi, o gimnastică bună pentru a menține în formă, pentru a face mai mlădios, a conserva în perfectă stare, tot mereu gata a servi, acest instrument perfecționat, acest aparat puternic pe care natura i l-a dat, mulțumită căruia a știut să dobîndească după ani mulți acest loc ales, această situație privilegiată... Știu acum ce anume mă făcea întotdeauna să gîndesc, cînd îl vedeam așezat la masa lui fără să miște, că era ca un păianjen mare și încremenit pe pînza lui. Era nu numai acest aer de a prinde o pradă, pe care-l are întotdeauna cînd stă încovoiat, ci și poziția lui : în centru — el e la centru, tronează, domină — iar universul întreg e ca o pînză pe care a țesut-o și pe care-o așterne după plac în jurul său.

Așezat acolo, nemișcat, încearcă tot mai mult, pe măsură ce anii trec, o senzație de libertate, de putere.

Nu are nevoie să se miște. Ajunge să vrea, și orice, oricare din aceste obiecte care, cît timp nu și-a ațintit privirea asupra lor, se bîțîie, șovăitoare pe hotarul existenței, ajunge să-l ia pe oricare din ele, călimara, greutatea ce se pune peste hîrtii, să-l privească intens — și pe loc, ce metamorfoză... Există vreo operă de artă... care să poată veni să-mi vorbească despre Poussin, despre Chardin ?... de ce să te agiți, să alergi prin muzee ?... el, el nu dă niciodată pe acolo, nu are nevoie de ele, de vreme ce ajunge să te uiți bine la acest petic de covor uzat, colo sub fereastră, la soare, sau la această lampă, la această călimară, la această coală de hîrtie albă pe masă... Ce pictor ar putea reda vreodată acest mister, această minune, acest miracol ?...

Îi place astfel uneori, cînd stă așezat acolo, la masa lui, să se amuze apucînd la întîmplare orice, obiectul cel mai șters, cel mai neînsemnat, să-l extragă din neantul său, să-l țină cîteva clipe, clocotind de viață, sub privirea lui atotputernică, apoi să-l lase iar să cadă. Cît despre mine care sînt aci, care m-am făcut mic în colțul meu, unde stau la pîndă, el nu trebuie decît să-și întoarcă spre mine privirea și voi fi — ca cealaltă dată, pe scară — întocmai ca fluturele care se zbate, înnebunit, în lumina orbitoare, sau, mai degrabă, voi fi, sub privirea lui, ca o furnică pe care s-ar amuza s-o observe cîteva clipe cum se zvîrcolește aferată, înverșunîndu-se, în mod ridicol, să ridice o sarcină vizibil prea grea. Mi-ar da drumul curînd, nu i-aș reține mult timp atenția. Îl interesez prea puțin. Are alte distracții cu mult mai interesante, infinit mai profitabile, alte jocuri mai pasionante.

N-are decît să întindă mîna, şi iată-le aci, la îndemîna lui, agreabil prezentate, despuiate de orice ornament inutil, reduse la ceea ce este esenţial — dar n-are nevoie să se încurce cu amănuntele, esenţialul îi ajunge, n-are timp de pierdut, lumea întreagă e a lui — ele se află aci, cochet aranjate ca să-l reţină, să-l încînte, conţinute în aceste cărticele răspîndite pe biroul său, nişte cărticele cu legătură roşie, atît de comode încît poţi, de pildă, să le bagi în buzunar cînd vrei să le iei cu tine la plimbare ; ele se află aci, la îndemîna lui — nu trebuie decît să întindă mîna — cercetările, descoperirile cele mai recente, construcţiile cele mai savante, cele mai îndrăzneţe ; nişte oameni mari, îi place s-o recunoască, oameni foarte capabili, repetă bucuros acest lucru, încreţindu-şi buzele, dînd din cap cu aerul că preţuieşte. E adeseori amuzant să observi pasiunea lor, părerile lor preconcepute, încăpăţînarea lor oarbă, aceste obraze pe care le poartă chiar şi cei mai buni dintre ei. Dar nu-i condamnă. Înţelege. Ştie că această îngrădire, această părtinire în gîndire, această orbire le sînt necesare ca să poată fabrica pentru el asemenea produse de calitate. Pentru el, în timp ce stă aşezat acolo, ele nu sînt altceva, aceste cărţi răspîndite pe biroul lui, decît nişte instrumente alese de care se foloseşte, nişte instrumente de optică perfecţionate, nişte lentile, nişte sticle deformate în diferite culori prin care se uită.

După cum are chef, după cum îi e dispoziţia, după cum preferinţa lui momentană se îndreaptă

către cutare sau cutare dintre ele, spectacolul se modifică. Totul se schimbă. După cheful lui. Lumea, docilă, se lărgeşte la infinit, sau dimpotrivă, se contractă ; devine îngustă şi sumbră, sau uriaşă şi trasparentă. După cum vrea el, culorile se schimbă. Nimic nu e fix. Nimic nu i se impune. Sub impulsul său, întocmai ca pînza subţire în care se leagănă păianjenul, lumea oscilează şi tremură.

Şi puţin cîte puţin, pe măsură ce anii trec, simte tot mai tare, cînd stă aşezat acolo de unul singur, un delicios sentiment de securitate, de linişte. Un sentiment comparabil cu acela al micului rentier, confortabil instalat în căsuţa cochetă, aranjată după gustul său, pe care şi-a construit-o pentru bătrîneţele sale ; o satisfacţie, în timp ce deschide rînd pe rînd cărţile mici cu legătură roşie ca aceea a pensionarului cînd, înainte de-a se culca seara, îşi inspectează domeniul, pipăie perele din grădină învăluite în săculeţele lor de hîrtie, deschide cutiile aşezate pe raftul de la bucătărie şi priveşte : ici scorţişoară, dincoace zahăr sau cafea. Totul îi aparţine. E acasă la el. La adăpost.

Dar atenţie, simt că aş fi destul de ispitit să stărui în chip primejdios asupra acestei imagini, asupra acestui aspect al lui pe care-l expune acum cu atîta complezenţă ochilor mei ; rentierul la adăpost în căsuţa sa cochetă... liniştea lui... acest sentiment de securitate care sporeşte în chip straniu o dată cu vîrsta... Puţin lipseşte să nu mă las înduioşat de detaşarea lui, de această

seninătate care-i stă atît de bine bătrîneţii. Încă puţin şi l-aş vedea aşa cum îi place să se arate, destul de curajos ca să îndrăznească să înfrunte — atît de tare se simte — spaimele sale de altădată, această frică ce-l sfîşia brusc (el o spune adesea), altădată, în tinereţe ; amuzîndu-se să simtă pişcătura uşoară, gîdilitură ce i-o pricinuieşte vîrful ei tocit ; hoinărind prin cimitire, aşa cum mi s-a întîmplat să-l văd (îi place acest gen de „visări ale plimbăreţului singuratic"), cu una din cărticelele sale în mînă ; savurînd contrastele ; complăcîndu-se să asculte, în dimineţile strălucitoare de primăvară, ciripitul păsărilor, strident în tăcerea prea mare ; aplecîndu-se, plin de-o mulţumire înduioşată, asupra mormintelor spre a le citi inscripţiile ; visînd la ceea ce a putut fi viaţa tuturor acestor oameni, această verigă în lanţul nesfîrşit, această străfulgerare...

Era, dacă nu m-aş fi reţinut la timp, să mă las să alunec binişor pe acest povîrniş lunecos. Mă lăsam încetinel tras pe sfoară. Cu el trebuie să fii tot mereu cu ochii în patru, să nu înaintezi decît cu cea mai mare prudenţă, întorcîndu-te la fiecare pas. Trebuie mai ales să te fereşti de acest sentiment de izbîndă uşoară ce el ţi-l poate da uneori, cînd se lasă astfel atacat din faţă, cu puţin prea multă complezenţă, într-o imobilitate atît de diferită de salturile ascunse prin care scapă de obicei, de îndată ce-l încolţeşti prea de aproape. Dar cred că am putut, de astă dată, să-mi revin la timp. Există astfel întotdeauna, ca în romanele de aventuri, ceva care mă salvează în ultima clipă.

De astă dată o amintire m-a scos din această stare de destindere satisfăcută în voia căreia mă lăsam alene. Amintirea uneia din acele mici exhibiţii cum el ne oferă cîteodată şi care îmi dăduse de bănuit încă din acea clipă.

Era o seară — o preafrumoasă seară de primăvară — mi-o amintesc. L-am întîlnit cu un prieten de-al lui pe cînd lua aer pe bulevard.

Mergeau amîndoi cot la cot pe aleea din mijloc, unde aerul era mai plăcut, printre cele două şiruri de platani. Mergeau încet, rezemaţi unul de altul, ca şi cum ar fi fost purtaţi de aerul dulceag şi moale al serii. Tîrîndu-se în urma lor vlăguit, cu un aer posac, ai fi zis că duceau legat un tînăr, un adolescent, fiul prietenului, pare-mi-se.

M-am apucat şi eu să-i urmez, mergînd în tăcere alături de acesta.

Discutau între ei despre subiectele lor preferate, vorbeau despre moarte, despre viaţă... Aveau aerul că nu ne văd, dar era vorba, o ştiam — şi adolescentul posac o ştia cu siguranţă şi el — de-o afectaţie în cinstea noastră : „Moartea, îi spunea el prietenului său, viaţa — şi simţeam cum se gudura plin de mulţumire, aruncînd asupra adolescentului şi asupra mea o privire lăturalnică spre a-şi da seama de efectul produs — iată chestiuni cărora le dăm o prea mare importanţă în tinereţe... Importanţa excesivă — mişca braţul încoace şi încolo cu un gest emfatic — pe care o dăm tuturor acestor lucruri, morţii, vieţii noastre. Acum, cînd sfîrşitul se

apropie, ne dăm seama că toată această comedie nu era în realitate nimic, de-abia o clipă de conştiinţă... o străfulgerare... Şi cînd te gîndeşti ce puţini oameni reflectează la aceasta. Ei nu se preocupă niciodată de asemenea lucruri. De frică ? Din inconştienţă ? Cît despre mine unul, care le văd tot mereu în chip de fundal imuabil pe care se joacă comedia, înţeleg din ce în ce mai bine cît de puţin trag toate acestea în cumpănă, cît de repede trec toate aceste visări de glorie, de dragoste, de fericire, care ne înveselesc tinereţea. Căci pentru noi, hai — zîmbea cu aerul său fin, dezamăgit — în curînd va fi gata, gluma va lua sfîrşit..." Adolescentul posac continua să-i urmeze, docil, în tăcere. Aureola cu care se împodobeau îl fascina, fără îndoială, sau poate că n-avea puterea să lupte aşa slăbit cum era, fragil şi fără apărare în aerul prea călduţ şi blînd, în moliciunea delicvescentă a acestei seri de primăvară.

Din cînd în cînd, îi vedeam îndepărtîndu-se unul de celălalt şi dîndu-şi palme tari peste umeri, cu un aer mulţumit, iar pulpanele pardesiurilor lor negre şi lungi, o clipă contopite, se despărţeau şi fîlfîiau în urma lor ca nişte drapele, ca nişte stindarde : „Da, spunea el, aveam un prieten care-şi dresase papagalul să spună cu orice prilej : «Toate acestea n-au efectiv nici o importanţă». Crede-mă, fiecare din noi, la vîrsta noastră mai ales, ar trebui să aibă un papagal ca acela al prietenului meu de demult." Aşa l-am văzut într-o seară jucîndu-se de-a jocurile sale în aparenţă anodine, de-a

jocurile sale clandestine, şi, sigur de impunitate, dînd pe ascuns cu laba, aşa cum face pisica ce se joacă cu şoarecele.

Îmi amintesc că, asemenea senzaţie de digestie grea, sau de limbă năclăită pe care-o dă o hrană de calitate îndoielnică, indispoziţia vagă pe care această mică scenă mi-o căşunase, se risipi brusc, iar sentimentul de uşurare, de bucurie pe care-l resimţii fu atît de mare încît mă oprii brusc la marginea trotuarului şi începui să rîd cu glas tare. Scena aceasta nu produsese nici un efect asupra mea. El avusese de-a face, în ceea ce mă priveşte, cu un adversar prea puternic. Oprit pe marginea trotuarului, rîdeam tare. Lovitura dăduse greş. Şi acum, eu eram acela care domina, care se afla într-o poziţie avantajoasă. Izbutisem să apuc, depăşind din armura solidă ce şi-o fabricase şi în care se socotea în deplină siguranţă, ceva viu — mîna lui care se întindea pe furiş spre mine. Prinsesem mîna lui din zbor. Îl ţineam.

Aşa cum sîngele umflă arterele, bate la tîmple şi apasă pe timpan cînd presiunea aerului înconjurător devine mai mică, tot aşa noaptea, în atmosfera rarefiată pe care-o creează singurătatea, tăcerea — teama, ţinută în frîu înlăuntrul nostru în timpul zilei, se umflă şi ne apasă ; e o masă grea care umple capul, pieptul, dilată plămînii, apasă ca o bară pe stomac, astupă gîtul ca un tampon... Nimeni n-a ştiut să definească exact această stranie indispoziţie.

Lovituri administrate undeva în străfundul nostru, lovituri înăbuşite, amenințătoare, asemănătoare cu bătăile tainice ale sîngelui în vinele dilatate, ne trezesc brusc. „Trezirile mele de condamnat la moarte", aşa numea el aceste treziri înfricate, care-l făceau să se ridice în patul său în zori, aşa îmi amintesc că vorbea despre ele în vremea în care cochetăria lui consta în a se împodobi cu asemenea lucruri : sensibilitatea lui atît de delicată, neliniştea lui de bună calitate... „Trezirile mele de condamnat la moarte..."

Întins, gîfîind pe patul tău, îţi dai seama încetul cu încetul, aşa cum ochiul care se obişnuieşte cu penumbra începe să deosebească puţin cîte puţin contururile obiectelor, că există, căşunînd această umflare, junghiurile acestea vagi, ceva, un corp străin care se găseşte acolo, înfipt în centrul spaimei ca spinul înfipt în carnea tumefiată, sub abcesul care coace. Asta trebuie neapărat extirpat, trebuie scos cît mai repede cu putinţă, ca să facem să înceteze neliniştea, durerea, trebuie căutat, săpat aşa cum scormonim fără milă carnea cu vîrful unui ac ca să scoatem din ea ţepuşa.

Ea se află aci, înfiptă în centrul spaimei, un corpuscul solid, ascuţit şi dur, împrejurul căruia durerea iradiază, ea e aci (uneori trebuie să tatonezi destul de multă vreme înainte de-a o descoperi, alteori o descoperi foarte repede), imaginea, ideea... Foarte simplă de obicei, ba chiar cam puerilă la prima vedere, de o cam prea naivă cruzime — o imagine a morţii, a vieţii

noastre. Pe ea o găsim de cele mai multe ori, viaţa noastră comprimată, înghesuită într-un spaţiu redus, la fel cu acele vieţi aşa cum ne sînt prezentate uneori în filme sau în romane, încremenită într-o surprinzătoare prescurtare, riguros bazată pe nişte date (deja douăzeci de ani... treizeci... timpul scurs... tinereţea risipită... sfîrşită... şi la capăt scadenţa finală...), o imagine de-o înspăimîntătoare limpezime, ale cărei umbre şi lumini reies accentuate, condensate ca pe-o fotografie, trasă în format redus. Viaţa noastră, nu aşa cum o simţim de-a lungul zilelor, ca un jet de apă nesecat, tot mereu reîmprospătat, care se risipeşte în picături impalpabile cu tente irizate, ci înăsprită, împietrită : un peisaj lunar cu piscurile sale pleşuve, care se înalţă tragic într-un cer deşert, cu craterele sale profunde pline de umbră.

Poate să facă paradă, o ştiu, poate în faţa adolescentului credul să-şi etaleze, cu o aparenţă de verosimilitate, seninătatea, detaşarea : a trecut deja destul de multă vreme de cînd nu pe ea, pe această imagine, o regăseşte el şi o aduce la suprafaţă cînd îşi sondează neliniştea.

Simţind poate confuz că puterile i s-au micşorat, nu mai îndrăzneşte să rişte s-o înfrunte făţiş, s-o înşfece şi s-o ţină în faţa lui aşa cum făcea altădată, ci se mulţumeşte, învîrtindu-se în jurul ei cu sfială, să smulgă dintr-însa, ici şi colo, o fărîmiţă, ca să-şi înşele durerea ; sau poate că sensibilitatea lui a devenit atît de mare încît, întocmai ca pe-o piele delicată, o nimica toată ajunge să provoace o iritaţie, sau,

dacă preferaţi, poate că teama lui e acum atît de densă încît cea mai infimă fărîmiţă produce într-însa cristalizarea, ca într-un mediu suprasaturat ; sau atunci, poate că suferă numai — e adeseori unul din efectele vîrstei — de acest gen de slăbiciune pe care psihiatrii o numesc, cred, „îngustarea spiritului", şi nu mai poate, închis fiind într-un cerc tot mai mic, să se intereseze decît de amănuntele cu totul neînsemnate ; sau nu cumva e toate acestea la un loc ?... dar acum nu mai e ea această viziune de ansamblu, această vedere panoramică a vieţii, a morţii sale, aceea care-l face să tresară, tremurînd tot, şi care-l ţine treaz noaptea întreagă.

E ceva minuscul — atît de ridicol de mic, atît de specific al lui, încît nici n-ar merita osteneala să vorbim despre asta, încît n-ar fi într-adevăr de ce să ne lăudăm : nimeni n-ar putea simpatiza, admira, nimeni n-ar putea înţelege — o fărîmiţă infimă. El n-o zăreşte pentru început. O presimte numai, ea i se vesteşte printr-o senzaţie vagă, ca amintirea unui gust, a unui miros, un miros totodată aspru şi searbăd, şi printr-o impresie confuză de ceva cenuşiu şi trist, puţin cam murdar. O recunoaşte, e culoarea, gustul însuşi al fricii, îl recunoaştem amîndoi, e acela al grădiniţelor de-un alb spălăcit, cu merişori tăiaţi, al căsuţelor zgronţuroase, sau poate acela a pădurilor din împrejurimi, acele păduri niţel sinistre ale suburbiei unde rătăcesc printre trunchiurile livide, pe sub desişuri mărăcinoase, reminiscenţe macabre... Ba nu, e un miros sulfuros, e cenuşiul acela murdar al gării, al cheiului, se

aud fluierături sfîşietoare, vestitoare de despărţiri tragice, de ruperi dureroase, bătrîna e aci, lîngă el, pe bancă, cu pîntecele ei ascuţit, cu gura strîmbă... se uită la el cu o uşoară privire lăturalnică şi zîmbeşte cu zîmbetul ei tremurător, de-o falsă duioşie... e aci, el simte asta : ceva care s-a copt în toate acestea, care a încolţit în acest miros, printre aceste fluierături, ceva trainic, dur, trebuie apucat, extirpat spre a potoli umflarea, durerea... e aci, acum l-a prins, acest ceva pătrunsese în el în mod atît de insidios încît nu percepuse pe moment decît o pişcătură trecătoare, ca atunci cînd spinul pătrunde în carne, dar acum îl simte, aci e punctul arzător de unde pornesc junghiurile, de unde iradiază durerea : „Sînt duri cu dumneata". Judecata, sentinţa infailibilă : „Sînt duri cu dumneata..." Jocurile s-au sfîrşit, şi tot aşa şi cochetăriile, tachinăriile, diversiunile, dilatoriile. Iat-o, ineluctabilă, implacabilă. Realitatea însăşi ; simte vîrful ei ascuţit înfipt într-însul ca un ac : „Sînt duri cu dumneata" şi presează, şi zgîrie, şi scormoneşte de jur împrejur, aşa cum scormoneşti fără milă carnea tumefiată : ştie prea bine, nu s-a îndoit nicicînd că poate crăpă de unul singur, l-ar lăsa să crape de unul singur dacă n-ar mai avea nevoie de el, mai ales ea, tot mai nesăţioasă, mai avidă, prinsă de el ca o lipitoare, îi drenează toate puterile, îl goleşte... i se pare, în timp ce stă culcat acolo, nemişcat, că sîngele se scurge din el încetinel, sorbit de ea... el presează, scormoneşte din nou, simte ca o

greutate, ca o minge arzătoare în piept, la capătul stomacului, şi deodată un junghi mai puternic : „Rodul a patruzeci de ani de muncă" — cuvintele rup ca nişte ţepi de fier : „Patruzeci de ani de muncă", rodul a patruzeci de ani de privaţiuni, de eforturi, asta înghit ei, asta rup ei în bucăţele — nişte lamprete. El presează tot mereu, sapă, acum e aci, ceva şi mai dur încă, mai precis, în jurul acestui ceva spaima, ca un sînge viciat şi negru, se îngroaşe şi se umflă : patru mii de franci, ultimii patru mii de franci, pe care i-a azvîrlit acum prosteşte, din slăbiciune, din oboseală... Îi cunoaşte totuşi bine pe şarlatanii care nu rîvnesc decît la banii lui : „doctorul", cum spune ea, dar ea e atît de sugestionabilă, atît de credulă, o idioată, o nevinovată, el îi strigase asta : idioato !... cu toată lumea, numai cu el e ea atît de îndărătnică, atît de bănuitoare, ceilalţi fac din ea ce vor, behăie în faţa lor, dezarmată, la discreţia primului venit... masaje, asta-i trebuia... nu i-a fost greu şarlatanului s-o convingă cît ai zice peşte. Îi vede gîtul care se întinde, capul care se clatină : „Ah ! hm... într-adevăr, doctore, crezi ? o să-mi facă bine ? Ah ! hm..." Numai asupra lui păşeşte ea cu aerul acesta agresiv — un şarpe care ridică capul şi muşcă : „Da, da, toată lumea se miră că am aşteptat atît de mult, aproape nu mai pot umbla..." Mersul, sporturile, aerul liber, noua ei manie... aşa a izbutit ea să-şi facă acea luxaţie la picior... dar n-are nevoie de aşa ceva — lui îi vine să se zvîrcolească pe patul său, plin de mînie, ca un cîine pe care l-a muşcat o

viespe — ea nici măcar n-are nevoie de aceşti bani, o cunoaşte, îşi are mica ei rezervă, pe care-o măreşte cu sumele pe care i le smulge lui, peculiul ei pe care-l îngroaşe în detrimentul lui... numai că ea nu va umbla niciodată la el, asta nu, pentru nimic pe lume nu se va atinge vreodată de el, asta-i treaba lui, a tatălui ei, aude vocalele de-o drăgălăşenie afectată... taa ... tăă... prin care răzbate o exigenţă încăpăţînată, infantilă... dar simte deodată ceva care se rupe dureros de el, o sfîşiere atît de violentă — i se pare că nenumărate ace îi străpung în toate direcţiile pieptul — încît se ridică brusc şi se aşază pe patul său : privirea ei, deunăzi, aerul acela cu care s-a dat discret la o parte din faţa lui cînd a întîlnit-o pe culoar purtînd un pachet... el încearcă acum o senzaţie analogă cu aceea a unui copil nervos care, auzind zgomot noaptea, se uită prin toate colţurile, deschide un dulap de perete şi are impresia că simte deodată, sub mîna lui care scotoceşte la întîmplare printre haine, ceva călduţ, viu — o prezenţă — cineva pitit acolo, nemişcat, gata să se năpustească asupra lui (n-am îndrăzni să spunem că se simte îngheţat de spaimă sau că simte părul făcîndu-i-se măciucă în cap, atît ne temem, adeseori pe nedrept, de aceste imagini stereotipe ; ele ar traduce, totuşi, aproape literal senzaţia pe care o încearcă amîndoi, copilul şi cu el)... acest gest, acest salt pe care l-a surprins intrînd deunăzi în bucătărie... de astă dată nu mai poate răbda, trebuie să facă ceva, să treacă la acţiune, numaidecît ; sare din pat ; trebuie să meargă să

vadă, poate că totul încă nu e pierdut, poate că nu-s, la urma urmelor, decît închipuiri din timpul nopții, dilatoriile mai sînt încă permise, poate, doar încă un pic... se grăbește, n-are timp să-și caute papucii și, cu picioarele goale, în cămașă de noapte, aleargă prin culoar spre bucătărie, se suie pe-un scaun și se uită : e aci, așezat pe raftul de deasupra spălătorului — calupul de săpun e aci, se vede marginea proaspăt tăiată, marginea însăși, tăioasă, proaspătă a realității. Îndoiala, speranța nu mai e posibilă : o bucată mare din calup a fost tăiată. Se uită : aproape o treime. Ea a tăiat din săpun o bucată groasă, aproape o treime. Asta însemna gestul acela, saltul pe care-l făcuse, precum și aerul ei înspăimîntat : „Oh ! cum m-ai speriat..." cînd el a intrat.

El a ajuns chiar pînă la capăt. A sondat pînă la fund. Nu e cazul să căutăm mai departe. Simte, după acest paroxism, un fel de liniștire. În jurul gîtului, a pieptului său, strînsoarea slăbește, respiră mai liber, în timp ce se întoarce să se culce, luînd asta cu el — acest fapt tainic și dur — ca un os pe care să-l roadă în tihnă în vizuina lui.

Gîndul lui acum, în timp ce stă culcat în pat, parcurge contururile lui rigide, precise, le cercetează, le palpează, le inventariază cu ochi de stăpîn : calupul de săpun a fost tăiat. Ea a furat o bucată din calupul de săpun. Lucrul acesta l-a știut el dintotdeauna : îl stoarce de bani, trăiește pe spinarea lui. În zadar se ferește, în zadar nu

uită nimic din ce i-ar putea lua ; doar nu poate să încuie totul... nu degeaba găsea că săpunul se „topește" atît de repede în ultimul timp, cu siguranță că nu se întîmplă pentru prima oară... ca și untul, anul trecut, crema de ghete... servitoarea și observase asta, dar nu-i nimic de făcut, ar trebui să ascundă totul, ea e aci, veșnic stă la pîndă, spionează, ronțăie bucățică cu bucățică, l-a înșelat, l-a furat întotdeauna... cum de a avut îndrăzneala să taie o bucată atît de mare, poate va fi făcut asta în mai multe rînduri, ba nu, nu crede așa ceva, ea purta un pachet destul de voluminos... Întocmai ca bila biliardului japonez care, aruncată de-o mînă nepricepută, în loc să sară departe de marginea care-o reține, face un tur complet și revine, gîndirea lui începe acum să se învîrte la infinit, fără să poată scăpa din această horă. Se învîrtește în cerc fără să se mai oprească și revine la punctul de plecare... gestul ei, saltul ei, felul cum s-a ferit din fața lui pe culoar... nu-i prima oară... în zadar o supraveghea... anul trecut deja, cînd hotărîseră, totuși, cînd stabiliseră, Dumnezeu știe după cîte scene, după ce istorii, cît o să-i verse în fiecare lună, e convins că ea venea să fure unt în cămara lui, era o adevărată manie... ar fi mai bine să încuie... Ba nu... servitoarea... și apoi imaginea revine iar : calupul proaspăt ciuntit... zîmbetul ei de falsă ingenuitate nu-l înșelase, ea-l roade, trăiește pe spinarea lui... știe acum că asta va dura ore, că insomnia se va prelungi, gîndirea lui va reface același parcurs, întocmai ca bila japoneză. Încetul cu încetul, i se pare că

simte în mintea lui, ca într-un membru amorţit, un fel de crampă, de greutate, în timp ce gîndirea lui, fără să poată evada, se învîrteşte tot mereu (acum traiectoria ei este atît de bine trasată încît nu mai are parte de nici o schimbare, de la un tur la altul). Mişcarea devine încetul cu încetul mecanică : saltul, calupul de săpun, prefăcătoria ei, ea-l roade, trăieşte pe spinarea lui... Simte o oboseală, o scîrbă, creierul lui e parcă împietrit, golit, numai bila aceea mică aleargă într-una, fără odihnă. El face un efort ca să-i dea o impulsiune care s-o facă să sară din făgaş, încearcă s-o împingă într-altă direcţie : cartea pe care a citit-o de curînd, asupra căreia se hotărîse de altminteri să reflecteze cu atenţie, această nouă teorie atît de curioasă asupra evoluţiei, această cărticică atît de interesantă... ba nu, nu-i nimic de făcut, ea se menţine fără să clintească : calupul de săpun ciuntit, realitatea neînduplecată îl strînge între pereţii ei rigizi. Încearcă să recurgă la alte mijloace verificate cu alt prilej, stăruitor recomandate în cazurile de insomnie : numără pînă la o sută, pînă la o mie, nădăjduind ca printr-un procedeu asemănător cu acela al bruiajului practicat la radio să contracareze mişcarea ei, dar se mărgineşte să enunţe mecanic cifrele în timp ce gîndirea lui prizonieră aleargă mereu pe acelaşi făgaş.

În unele clipe, cunoaşte o groaznică exasperare, nevoia de-a opri cu orice preţ această obsesie, de-a se scula, de-a alerga la fata lui,

de-a o lua de gît, de-a o scutura, de-a ţipa, de a-i spune că a demascat-o, de a-i „azvîrli adevărul în faţă“, dar noaptea încă nu s-a sfîrşit, iar el e singur, culcat aci, neputincios, la discreţia ei, ea îi drenează puterile. Va fi încă o noapte albă, de-a lungul căreia îl va fi supt, golit, ca un vampir. Mîine se va scula cu capul gol şi-i vor ţiui urechile.

Încetul cu încetul, însă, pe măsură ce se face ziuă, bila aceea mică din mintea lui îşi încetinează mişcarea. Nu mai progresează acum decît pe cale de salturi rare, s-ar zice că se opreşte puţin din cînd în cînd. Iar cînd se face zi de-a binelea, cînd vecinul îşi desface obloanele, cînd servitoarea care intră închide, cu o trîntire familiară, uşa de la bucătărie — bila aceea mică se opreşte în loc. S-a făcut linişte înlăuntrul lui. Şi adoarme, în sfîrşit, cuprins de-un somn liniştit de copil.

Deşteptarea e paşnică. Aşezat pe raft deasupra spălătorului de vase, calupul de săpun luceşte discret sub razele soarelui de dimineaţă, asemenea nisipului, cu lucirile sale de moar, după o noapte de furtună.

Nimic nu subzistă din oboseala, din frămîntările din timpul nopţii. Ele ne fac să ne gîndim la acele pete, la acele umbre pe care le formează pe ecran, în camera obscură, oasele trupului omenesc străbătut de razele X. Dispar de îndată ce aprindem din nou lumina, iar trupul redevine opac.

Şi pentru mine imaginea chinuită, forma grotescă ce alerga cu picioarele goale, în cămaşă de noapte, s-a şters.

Cît despre el, e iarăşi aci, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, stînd în faţa mea ca altădată, opac şi ferecat din toate părţile. Contururile sale groase se desenează greoi la lumina zilei.

Nu mai există nici o legătură între noi. Nici un semn de la el la mine. Nici o privire de conivenţă. Aş putea încerca să-l urmez, să trec şi să retrec prin faţa lui spre a-i atrage atenţia, spre a restabili un contact — m-ar privi distrat, fără să mă vadă.

Temerile, spaimele sînt uitate.

E chiar extraordinar să vezi cît de mult, în clipele cele mai primejdioase ale zilei, poate el rămîne inconştient şi liniştit.

Îl poţi observa acum păşind cu miraculoasa îndemînare a somnambulului pe marginea extremă a vidului care se formează uneori la începutul după-amiezelor.

Duminica după-amiază, cînd totul pare că se clatină în aerul cenuşiu din jurul lui, trotuarele, casele de-un alb spălăcit, stă proţăpit pe picioarele sale (e cu nişte prieteni, care aşteaptă, pesemne, pe cineva), cu ambele sale mîini vîrîte în buzunarele de la pardesiu — o masă compactă şi grea de carne care se leagănă în tăcere pe marginea trotuarului. Nu-i e frică. Se simte aci, în securitatea înşelătoare a străduţelor aţipite, ca în elementul său firesc. Pare mulţumit, în timp ce se leagănă, bine înfipt pe picioarele

sale crăcănate, dinainte înapoi pe marginea trotuarului. Se joacă. Oscilează în loc ca un şarpe uriaş care se trezeşte din somnul său, sătul.

E destins, se simte bine. Rîde cu rîsul său tainic, în timp ce vorbeşte cu prietenii lui şi, slobozind vorbe de spirit care-i împung ca nişte vîrfuri de ac, se amuză să-i tachineze un pic, ca să-i simtă cum tresar uşor şi se retractă.

Duminica după-amiază, cînd atîţia oameni simt parcă o crampă uşoară la inimă, în timp ce se lasă să alunece în gol fără a se putea reţine, el păşeşte cu un pas sigur pe marginea extremă a fricii.

În timp ce bărbaţii, strînşi laolaltă într-o parte a salonului, discută aşa cum se cuvine despre finanţe sau despre politică, el stă puţin deoparte, ascultînd fără prea multă atenţie.

Puţin aplecat înainte, cu braţele sprijinite pe braţele fotoliului, cu coapsele, cam groase, răşchirate, urmăreşte din ochi, atent şi vesel, femeile şi fetele tinere care se agită pline de zel, care oferă fursecuri, toarnă ceaiul. Şi deodată, cînd trec destul de aproape de el ca să-l poată auzi — ca în acele jocuri de bîlci, unde te amuzi încercînd să agăţi cu ajutorul unei prăjini, în vîrful căreia se află un inel, diferite obiecte expuse pe-o placă turnantă — îşi azvîrle brusc prăjina : „Ia spune, ce mai faci ? Toate bune ?“ Se uită la farfurioara cu fursecuri : „Prăjitură cu migdale, hai ? hai ? Cum, nu e cu migdale ? Îs bune prăjiturile cu migdale ? Îţi place aşa ceva ? Ştii ce e ? Dar fandango, hai ? ştii ce e fan-

dango ? E frumos, nu ? Știi să dansezi asta, fandango, hai ?“ Ele roșesc ușor, puțin descumpănite, dar își revin foarte repede, îi cunosc manierele bizare, butadele lui de bătrîn original, și zîmbesc drăgălaș, cu un aer nevinovat, încercînd, încetinel, să scape. „Da' bineînțeles că cunosc asta... dansam fandango cînd eram mică... doar știți... e țara mea, m-am născut acolo...“ El pare încîntat și rîde cu rîsul său numai pentru el singur, le dă ghes mai tare, azvîrle : „Biarritz ? hai ? hai ? Ustarritz ? Știți ce-i asta ? Cunoașteți ? Ustarritz ? Graseiază foarte tare. Biarritz ? La Bidassoa ? hai ? hai ? Chocoa ?“ sau altceva, de la caz la caz : „Perros-Guirec ? hai ? hai ? Ploërmel ? Plougastel ? Plăcintele ? Tartele ? Hai ? Pont-Aven ? La pointe du Raz ?“ N-are nevoie să caute prea departe, cu orice, știe el, are s-o scoată la capăt. Mai ales pe femeile timide le alege el, am remarcat asta, femeile delicate, senzitive, care tresar, roșesc mai repede decît celelalte și încep să se agite încetinel, făcînd eforturi înduioșătoare ca să scape : „Kotori tchass, le spune el tamnesam, tchernoziom... hai ? hai ? Novo-tcherkassk ? Desprinde tare fiecare silabă... No-vo-rossiisk... Știe unde să le agațe în chipul cel mai comod, își aduce aminte întotdeauna, nu se înșeală... Kotori tchass... hai ? Vladi-vos-tok ? Pol-ta-va ?“ Privește amuzat cum se zbat, cu sfială, jenate, parcă puțin rușinate și totodată vag măgulite ; zîmbesc drăgălaș, dornice să-i placă, și răspund cu o voce slabă, de-abia un

pic tulbure : „Nu, nu știu rusește... m-am născut aci... toate aceste orașe rusești... știi, geografia și cu mine... da' dumneata ai fost pe-acolo ?“... zîmbind, ele își descoperă dințișorii, se gudură ușor... ființe încîntătoare, numai instinct... albine... fluturași... așa le numește el adeseori... Îi place grația mișcărilor lor delicate, reflexele lor atît de iuți, atît de subtile cînd le compari cu raționamentele greoaie ale tatălui, sau ale bărbatului lor... Se umflă în pene fericit, mai prelungește joaca... pînă în clipa în care, obosit deodată, le lasă să plece după ce a repetat, dar numai de formă și aproape mecanic : „Ah ! ia te uită. Ah ! nu pricepi ? Ah ! Ah ! n-ai fost niciodată acolo ? Geografia nu te interesează...“, cu o voce cam atonă, obosită. E liniștit, mulțumit, privirea-i lunecă asupra lor distrat, în timp ce se scoală ca să se apropie de grupul bărbaților.

În picioare lîngă ei, cu mîinile înfipte în buzunarele de la pantaloni, unde cu un gest familiar face să zăngănească cheile, ascultă încuviințînd grav cu capul. În curînd intervine. Vorbele lui par cîntărite cu grijă, pline de siguranță : „Dar nu există o chestie... dar nu poate fi vorba de așa ceva — merg spre un eșec sigur... niciodată Camera nu va lăsa să treacă un asemenea proiect... nu va obține niciodată un vot de încredere...“ Discută cu înflăcărare, în întregime absorbit de cele ce spune. Un freamăt plăcut se produce. Cercul bărbaților, solid, liniștitior, se strînge împrejurul lui. Proptit bine pe picioarele sale crăcănate, cu mîinile înfipte

în buzunare, unde face cheile să zăngănească, pare destins, sigur de el, cum nu se poate mai în elementul său.

Nimic comun acum, nici cea mai mică urmă de legătură între el şi forma grotescă de astă noapte.

Dacă încerc, făcînd o foarte mare sforţare, s-o evoc din nou, această imagine chinuită, mi se pare că, asemenea umbrei pe care o proiectez, mă ajunge din urmă, şi întocmai ca această umbră a mea, cînd soarele se ridică pe cer, se micşorează repede, se adună la picioarele mele, formînd o pată măruntă şi informă, se resoarbe în mine.

DACĂ N-AR FI FOST vorba decît de ea singură, nu m-aş fi încrezut. Ştiu că nu-i trebuie mare lucru, că o nimica toată o face să tremure pe această Hipersensibilă acoperită de mici tentacule mătăsoase care freamătă, se apleacă sub cea mai uşoară adiere şi o fac să fie fără-ncetare străbătută de umbre iuţi, ca acelea pe care un vîntuleţ foarte slab le face să alerge pe-o cîmpie, sau pe-un ogor cu grîu.

Asemenea cîinilor care adulmecă veşnic, de-a lungul zidurilor, cu nasul lipit de pămînt, mirosuri suspecte, cunoscute numai de ei, ea adulmecă ruşinile fără a se putea detaşa ; miroase subînţelesurile ; ia urma ruşinilor ascunse.

Ea dă în vileag prezenţa lor întocmai ca bagheta vrăjitorului. Vibrează în faţa tuturor hidoşeniilor. Mi s-a întîmplat uneori ca, ieşind împreună de la un spectacol unde o întîlnisem cu prietenii ei, să simt, cînd îi întrebam, insistînd cu tot dinadinsul — pentru că o simţeam deja înfiorîndu-se, culcată ca iarba în bătaia vîntului — unde locuiesc şi le ofeream să-i las la ei acasă, să simt ca o boare de aer cald care se

răspîndeşte pe tot trupul meu, în timp ce-o vedeam cuprinsă de contorsiuni. Ghiceam, chiar numai după tremuratul ei, după contorsiunile ei tăcute alături de mine, în întunericul din maşină — chiar fără să fi văzut pantofii lor scîlciaţi sau pardesiile lor uzate, mai-nainte chiar ca ei să-mi fi răspuns evaziv că „e de ajuns să-i las la colţul străzii, că nu face să mai întorc, că stau la doi paşi“ — umilinţele lor ascunse pe care contorsiunile ei, eram sigur de acest lucru, şi-o uram pentru acest motiv, le treziseră. Ea era aceea, ştiam asta, care făcea ruşinile să mustească în afară şi să se frîngă sub privirea stingherită a oamenilor, să se îndoaie degetele rupte de la mănuşile vechi şi uzate, numai întorcîndu-şi pudic privirea în metropolitan de la mîna înmănuşată, sau să se ascundă picioarele sub banchetă. O uram pentru asta, iar ea mă dispreţuia pentru dezinvoltura mea grosolană, pentru mîrlănia mea. În ochii ei mă arătam prea puţin rafinat, un fel de ţăran de pe Dunăre, neînţelegător, nesimpatizînd ca dînsa, cineva prea puţin civilizat. Cunosc extrema ei delicateţă. Aşadar în ea singură nu m-aş fi încrezut.

Eram ferm hotărît, de astă dată, să nu mă „las dus“, să rămîn pe dinafara jocului şi să privesc contorsiunile ei, aşa cum îi văzusem pe alţii făcînd cu o naturaleţă atît de demnă de invidiat, cu aerul de-a nu înţelege şi cît de cît mirat. Le observasem numaidecît : nu mă pot niciodată împiedica să le văd numaidecît. Le simt aproape mai-nainte să le văd. Nu pot niciodată evita să

percep descărcările cele mai uşoare venind de la ea şi să vibrez la unison. Pentru aceasta, de asemeni, mi s-a întîmplat adesea s-o urăsc, pentru această complicitate, această promiscuitate umilitoare care se stabileşte între noi, în ciuda mea, această fascinaţie pe care-o exercită întotdeauna asupra mea şi care mă sileşte să mă ţin după ea, cu capul în pămînt, adulmecînd pe urmele ei mirosuri imunde.

Era la ei, la un dejun la care fusesem poftit, nu mai ştiu cu ce prilej, e chiar destul de mult de atunci. Văzusem numaidecît (ea nu iese niciodată cu totul din cîmpul meu vizual, nici chiar cînd am aerul că sînt distrat sau ocupat să privesc într-altă parte), observasem numaidecît ochii ei care începuseră să alerge deodată ca acul magnetic care se apucă să oscileze mai tare dintr-o parte într-alta a cadranului, indicînd intensitatea sporită a curentului. Colţurile gurii ei se crispau uşor, ca şi cum ar fi fost trase încoace şi încolo de-un tic. Simţeam că avea chef să se ridice, să se interpună ca să împiedice ceva să se producă, ca să oprească acest ceva, dar că nu putea decît să facă uşoare contorsiuni pe loc, în felul ei tăcut, abia perceptibil.

Dar eram hotărît, în ziua aceea, să mă desolidarizez, să mă ţin deoparte. Şi ca să-mi vădesc clar dezaprobarea, antipatia, plimbam în jurul meu acea privire indiferentă şi placidă de sibarit cu pielea groasă, care o irită uneori atît de mult, o privire care constata în chip făţiş că nu era nimic, nimic care să fi putut justifica aceste strîmbături ridicole, nici cît negru sub unghie —

și, într-adevăr, nu era nimic, încercam să mă conving de acest lucru — nimic în afară de ceea ce toți ceilalți percepeau desigur ca și mine, o atmosferă de cordialitate cam forțată, o tensiune, o jenă ușoară, ca aceea pe care o resimțim îndeobște la începutul unei mese între comeseni nu prea bine asortați sau prea puțin legați între dînșii. Mă pregăteam, orice ar face, să mă desfăt agreabil în compania celorlalți oaspeți în acea fericită stare de inconștiență nevinovată și satisfăcută care le este obișnuită. Ba chiar, pentru a marca precis distanța dintre ei și mine, pentru a tăia complet contactul, mă simțeam îndeajuns de dispus, dacă s-ar prezenta ocazia, să „fac o gafă", așa cum fac uneori cînd ea mă exasperează prea de tot, și, după cum trebuie să spună ea cu ciudă, „să calc în străchini".

Totuși, în ciuda scîrbei, a lenei mele, îmi era imposibil să nu remarc, de astă dată, la alții, printre cei care erau prezenți, mișcări similare cu ale ei și vădind un fel de neliniște vagă, de agitație, o dezorientare tăcută, amintind de aceea pe care-o observăm la animale cînd se apropie furtuna.

Bătrîna servitoare care ne servea la masă părea că se încovoaie uneori ceva mai mult, aplecată, și ea, ca iarba în bătaia vîntului, cu aerul că se teme și așteaptă. Se simțea la dînsa, în timp ce lăsa ochii în jos, numai în aparență atentă să prezinte farfuria cu mîncare în perfect echilibru pe mîna ei întoarsă, ceva ce se retracta, se încorda, speriat și totodată lacom.

Iar el, bătrînul, cînd, făcînd un efort asupra mea însumi, m-am hotărît în sfîrșit să-l privesc, încă mai nădăjduind că mă-nșel, am observat că aerul său de bonomie, de cordialitate cam vulgară și posacă dispăruse : tăcea, îmbufnat, bătînd nervos cu degetele în masă.

Atît a trebuit ca veleitățile mele de independență, de nevinovăție să dispară. Îmi reluai imediat rolul, calitatea mea de corp conducător prin care trec toți curenții cu care atmosfera e încărcată.

Acum conversația degaja pentru mine un sunet diferit, ea-și pierdea aparența de conversație banală și anodină. Simțeam că anumite cuvinte ce erau rostite deschideau niște pîlnii mari, niște abisuri uriașe, vizibile numai inițiaților care se aplecau, se rețineau — iar eu mă aplecam o dată cu ei, mă rețineam, tremurînd ca și ei și atras — deasupra golului.

Dar, în timp ce ne aflam acolo, parcă ghemuiți în noi înșine, și ascultînd, noi sugeram mai curînd imaginea unor spectatori care observă, cu ochii ridicați în sus și cu capul vîrît între umeri, performanțele echilibristului care merge pe frînghie, sau ale acrobatului care se pregătește să facă un salt primejdios, sau care privesc, cu răsuflarea tăiată, un somnambul înaintînd cu pași siguri de-a lungul cornișei, pe marginea extremă a acoperișului.

Dieppe... se vorbea despre Dieppe, despre împrejurimile sale, despre Pourville unde se întîmplase să petreacă cu toții vara, într-un an sau într-altul : plajele cu pietrișul lustruit de ape sînt

urîte, spunea un tînăr invitat — mai ales el vorbea — dar marea... nicăieri n-are nuanțe atît de frumoase și de variate... există un loc deosebit de încîntător, anume golful, terenul de golf dintre Pourville și Dieppe, cel mai admirabil situat din cîte cunoscuse vreodată — tînărul acrobat înainta cu pași ușori pe frînghia întinsă, iar noi îl priveam — cu excepția poate a celui din Gairloch, în Scoția, în acea minunată regiune de lacuri. Spunea că adoră asta, iar noi îl priveam : se legăna acum cu nepăsare, aninat de mîini deasupra golului... adora să joace golf pe aceste terene agățate de faleză, unde briza marină, parfumul aerului sărat se combină cu mirosul delicios al ierbii strivite... se legăna mai tare, noi îl priveam... avea dintr-o clipă într-alta să-și facă vînt — „Oare jucați golf, întreba el, ați jucat vreodată ?“ Ea da ușor din cap în chip de tăgăduială : „Nu, nu... niciodată nu jucase... ea nu juca...“ — „Rău faci “... el se legăna foarte tare, avea să sară : „Dar dumneavoastră, domnule, se întoarse el spre bătrîn, iată un sport care înfățișează avantajul că-l poți practica la orice vîrstă, nu-i niciodată prea tîrziu... Englezii...“ tînărul nebun, inconștientul, nevinovatul avea să se zdrobească la picioarele noastre, o zdreanță informă și moale... culcată în praf... dar nu, nu se întîmpla nimic... îl auzeam pe bătrîn răspunzînd cu o voce în care numai noi puteam percepe această nuanță întrucîtva forțată, această notă puțin răgușită care vădea realitatea primejdiei, a amenințării care stăruie : „Nu, dar cred că e totuși puțin cam tîrziu ca să încep, sînt nițel prea

bătrîn, căci știi, nu sînt ca englezii voștri...“ Totul mergea bine. Tînărul acrobat apucase cu brio, fără vreun efort aparent, celălalt trapez cu mîinile. Dar iată-l că se leagănă iarăși, gata să-și ia zborul... încă o clipă și din nou, de astă dată de și mai departe încă, de și mai sus, el sare : „Dar dumitale, spune el, și i se adresează ei, dumitale ți-ar fi plăcut mult, sînt sigur, nimic nu se poate compara cu acest mers, dimineața, prin iarba încă acoperită de rouă... liber, te simți liber, ușor, singur, căci poți — iată unul din marile avantaje ale acestui sport delicios — poți, dacă vrei, să te lipsești de un partener. Caddie-ul merge în urma ta, la cîțiva pași... căci trebuie neapărat să iei un «caddie»... nimic nu strică atît plăcerea ca obligația de a-ți căra singur bețele...“ Ușile temniței erau forțate ; un val de lumină pătrundea înăuntru... nu era un tînăr acrobat care face un salt primejdios, ci sfîntul Gheorghe, strălucitor de îndrăzneală și de puritate, îndreptîndu-se spre ea, cu sabia în mînă, spre a o elibera... dar ea stătea ghemuită de perete, în colțul cel mai obscur, întorcînd capul într-altă parte... nu voia, știa că nu trebuie să se uite, să se ridice și să meargă spre el, spre aerul curat, spre lumină. spre gesturile neînfricate, dezinvolte și nepăsătoare... cu toții, retrași în sinea noastră, lipiți de zid ca și ea, cu capul în jos, așteptam... el mergea drept înainte : „Așa-i, domnule, că fiica dumneavoastră ar trebui să înceapă să joace golf ? Mă însărcinez eu s-o învăț, dacă veniți la vară prin părțile noastre, părinții mei

au acolo o proprietate..." Balaurul nu făcea un gest, sta nemişcat, cu un zîmbet nesincer de excesivă bunătate pe botul lui întredeschis. „Da, desigur, desigur... De ce nu ? De ce nu ?..." uşa era deschisă, n-aveau decît să iasă, ce mai aşteptau ? cine-i împiedica ? Dar ea n-avea încredere în el, refuza, ochii ei alergau de colo pînă colo, vocea îi era subţire de tot şi dulceagă, sugrumată : „Oh ! vă mulţumesc, e foarte drăguţ din partea dumneavoastră, dar nu cred, zău, cred că n-aş avea niciodată curajul, n-aş ajunge niciodată să fac asta, mă simt puţin prea în vîrstă..." Bătrînul se uita la ea, ea simţea, simţeam cu toţii cît o ura în acea clipă, cît ne dispreţuia, ruşinat pentru noi, dezgustat, în timp ce ne vedea ghemuindu-ne în mod ruşinos, lipiţi de perete, încovoiaţi cu nasul în praf.

Avea să se năpustească asupra noastră, sau să se arunce asupra tînărului nebun, să-l strîngă în braţe, să-l calce în picioare, să-l înjosească fără milă, aşa cum ştie el să facă... Dar nu, şi de astă dată iar se producea o minune... el se îndepărta deodată de ea, de noi, ne lăsa în voia abjecţiunii noastre. Inocenţa, puritatea, nepăsarea biruiau... Se îndrepta spre ele, învins, se da de partea lor.

Cu acest aer de indulgenţă admirativă şi înduioşată cu care servitorii bătrîni şi devotaţi, bătrînii „butlers" [1] din comediile englezeşti zîmbesc la poznele fiilor stăpînului pe care i-au cunoscut de mici copii, pe-al căror tată l-au văzut cres-

[1] Şeful feciorilor într-o casă mare.

cînd, el îi zîmbea tînărului prieten ; „Dar eu, crezi că nu sînt prea bătrîn ca să mă apuc ? căci nu spun nu, la urma urmelor, mă ispiteşte. Nu zic nu. Doctorul meu o să se bucure. Mi-a recomandat să umblu mult. Şi beţelor, cum le zici, «cluburi» ? Cum le zici ?... au nume tare complicate... Cum spui ? hai ? Mashee-ul ? Mashee-ul ? Niblick-ul ho-ho, Ni-blick-ul ?" Rîdea cu rîsul său plin de bonomie. Liniştiţi, destinşi, rîdeam împreună cu el.

Explozia, erupţia pe care-o aşteptasem, încovoiaţi, înspăimîntătoarea avalanşă de zgură, de cenuşă arzătoare, de lavă clocotitoare, nu se produsese. Nu se întîmplase nimic — de abia cîteva uşoare crăpături, o dîră subţire şi fugitivă de fum vădind ochiului prevenit activitatea vulcanului.

Încă o dată, mă agitasem de pomană.

PRUDENȚĂ. Ei sînt prudenți. Nu se aventurează niciodată prea departe. Trebuie să-i pîndești multă vreme mai-nainte de-a percepe în ei acele slabe tresăriri, acele mișcări întotdeauna pe loc, ca fluxul și refluxul unei mări fără maree, care de-abia înaintează și se retrage formînd mici valuri mîngîietoare.

Nu se avîntă niciodată mult. Trebuie să-i observi vreme îndelungată, pitit la pîndă, mai-nainte de a-i vedea mișcînd. Nenumărați, în locul meu, o știu, și-ar pierde răbdarea la acest joc, s-ar descuraja. Eu însă voi fi răbdător. Voi rezista ispitei care mă încearcă ades, văzîndu-i tot mereu atît de inerți, de-a le da brînci, doar un mic brînci cît să-i împing nițel, să-i fac să iasă cu forța din această apă stătătoare în care se întind încet, cu desfășurări slabe și moi, și să-i aduc la lumina zilei, la suprafață, unde te miști liber cu mișcări mari și precise, cu salturi uriașe și excitante.

Dar știu exact ce s-ar întîmpla dacă mi-aș îngădui așa ceva. Îi cunosc . S-ar schimba pe loc. S-ar solidifica dintr-o dată, ar deveni aspri și

tari. Impunători. Aroganți. Absolut inaccesibili. M-ar lua de sus. M-ar ține la distanță — niște străini care nu m-ar lăsa să mă apropii. S-ar sfîrși între ei și mine cu această legătură tainică, cu această atracție știută numai de noi. N-am mai cunoaște, nici ei, nici eu, între noi, aceste misterioase prelungiri, aceste vibrații care seamănă cu acelea pe care diapazonul le primește de la obiectul lovit de el.

Ei n-ar mai fi pentru mine decît niște mari păpuși articulate făcute pentru alții, făcute de alții și cu care nu știu să mă joc.

Trebuie, așadar, să merg mai departe. Am mai spus-o, cred, niciodată nu mi-a fost dat să aleg. Trebuie să am răbdare. Să-i observ. Să-i văd destinzîndu-se ușor, prin mișcări abia perceptibile — acele ale amibei pe placa de sticlă — și revenindu-și aproape numaidecît.

El, cît e de prudent ! Cît de mult se ferește ! Îți vine greu să-l surprinzi. Numai prin mărunte salturi fricoase se aventurează el vreodată dincolo de normă și apoi reintră numaidecît la adăpost.

Și încă, de cele mai multe ori trebuie ca ei să-l provoace, să-l tragă afară.

M-am întrebat adesea ce poate fi această atracție misterioasă pe care el pare că o exercită asupra lor, chiar de la distanță, această nevoie irezistibilă care-i apucă să-l „zgîndărească", cum se spune, să se dea la el din cînd în cînd, oricare ar fi riscurile și primejdiile pentru ei.

Nemişcat ca un păianjen mare în pînza lui, pare să ştie că n-are nevoie să se mişte — că n-are decît să aştepte. Vor veni întotdeauna, atraşi ca muştele.

De-a lungul orelor prealiniştite ale începuturilor de după-amiezi, cînd timpul se strînge în sine şi stă la pîndă, bătrîna servitoare, instalată în faţa mesei sale de lucru din cămăruţa din fund, care dă spre curtea întunecoasă, simte parcă în inimă „furnici" : o crampă, o amorţeală ce trebuie alungată. Sau poate că simte vag, în centrul acestei toropeli, ca o chemare înăbuşită a unei anume voluptăţi suspecte şi apăsătoare.

Dar acest lucru nu şi-l mărturiseşte, bineînţeles. Aceste mici agitaţii dinlăuntrul lor, aceste valuri uşoare ce se succed în ei fără-ncetare, sînt lucruri cărora nu le acordă niciodată cetăţenia deplină, lucruri de care nu condescind niciodată să se preocupe : cum am putea trăi, nu-i aşa, dacă ar trebui să ne oprim la toate acestea, să ne petrecem timpul despicînd firul de păr în patru, căutînd imposibilul ?... nu, ea nici nu se gîndeşte la aşa ceva, i-ar plăcea cu siguranţă, mai degrabă, v-ar spune ea cu o desăvîrşită bună-credinţă, să-şi termine treaba... e atît de multă treabă... nu izbuteşti niciodată, aci, să le faci pe toate... ar fi de ajuns de lucru pentru doi... Dar ea tocmai şi-a adus aminte că trebuie să-i arate conaşului, el care e îndeajuns de migălos în această privinţă... Oh ! în această privinţă el ţine la ordine, întotdeauna destul de socotit cînd e vorba de bani, ca atîţia oameni, la vîrsta asta mai ales, şi atunci aproape maniac, el care pare cu capul în nori, în tot ce priveşte afacerile sale... trebuie să-i arate... e-o adevărată inundaţie... tapetul nu mai e bun de nimic... perdeaua e complet uzată... Trebuie profitat de faptul că acum e singur, aşezat în biroul său fără să facă nimic... să vină să vadă... Asta-i metoda lor, întotdeauna, am mai spus-o, nevoia lor, veşnic, de-a avea un alibi. Felul lor, cînd îndrăznesc să iasă, plini de teamă, din vizuina lor, de-a lua din perete o panoplie, una din acele armuri pe care le îmbracă — acestea stau totdeauna acolo, la dispoziţia lor, greu e numai să aleagă — şi de-a păşi cu prudenţă, protejat de ea : „Ce se întîmplă ? nu înţeleg... n-am timp... aci ziua întreagă n-ar ajunge... Trebuie să mă duc să-l anunţ pe conaşu'..." Ţi-ai pierde timpul dacă ai încerca un atac frontal, atît e de netedă şi dură suprafaţa ce-o înfăţişează.

Ea umblă de-a lungul culoarului cu paşi mărunţi, cu spinarea plecată. Are pe faţă o expresie curioasă, un aer care-l aminteşte într-un chip destul de ciudat pe acela pe care-l observăm îndeobşte la codoaşele de prin comedii : prea slugarnic, ispititor şi puţintel vesel. Parcă şi-ar da seama că ceea ce îi prezintă aci e un fel de mîncare potrivit după gustul ei, un ospăţ întocmit de dînsa ; ceva, ea simte poate vag acest lucru, pe care el însuşi l-a depus într-însa şi pe care acum, stînd aşezat acolo, îl face să încolţească înr-însa, să răsară... Ei au, el şi fiica lui, el mai ales, am remarcat asta, darul de a provoca

la oameni anumite gesturi sau anumite vorbe: s-ar zice că se găsesc înlăuntrul lor mici harpoane invizibile care le agață, magneți care le ridică de jos, care le atrag. Ea, mai ales atunci cînd îi e rușine, cînd îi e teamă, cînd pîndește, tremurînd toată, ea face să iasă, spre marea mirare a tuturor, uneori pînă și din gura copiilor mici, cuvinte care merg de-a dreptul spre dînsa și aderă exact de locurile sensibile, ca niște muște de-o hîrtie cu lipici.

În ceea ce-l privește, lucrurile stau puțin altfel. Cînd șade nemișcat, încovoiat, oamenii, trași nu știu nici ei cum, se ridică și merg spre el. Niște cîini. „Cîinele care aduce" — așa-i numesc eu, cînd vin, cu spinarea plecată, cînd se apropie de el, slugarnici, ținînd între dinți ceea ce el însuși le-a azvîrlit, îl depun la picioarele lui și așteaptă, cu ochi milogi, nu știu nici ei prea bine ce anume, o palmă ușoară pe umeri în chip de aprobare sau un picior la spate.

Ea bate încetinel la ușă, are vocea ei onctuoasă de slugă devotată: „Nu-l deranjez pe conașu'? E vorba de robinetul care n-a fost pesemne bine strîns... se strînge atît de greu... iar zidul e ud leoarcă... Dacă conașu' ar vedea tapetul..."

Nu ești niciodată sigur cu el, nu poți nicicînd juca la sigur. Pare să nu guste ceea ce ea îi spune. Buza i se ridică (o strîmbătură pe care ea o cunoaște bine), închide cartea bombănind, nu poți niciodată să fii liniștit... ei așteaptă veșnic după ușă, gata, în prima clipă de slăbiciune,

să vină. Acum era tocmai cam somnoros, avea să ațipească o clipă. S-ar zice că l-a simțit — vine numaidecît în goană, profitînd de slăbiciunea lui... acum stă aci așteptînd, prinvindu-l țintă cu ochiul ei de pasăre, rotund și nemișcat: știe prea bine că, procedînd astfel, îl înjosește — sînt cu mult mai șireți, cu mult mai conștienți, în fond, decît se crede, cu aerul lor stupid și anodin de orătănii — se complace să-l tragă spre sine, geloasă (ei sînt geloși de aceste lucruri), afară din acest univers în care — ea trebuie să simtă asta vag —el plutește deasupra ei, îi scapă, ca să-l închidă în universul ei, acela în care ea trăiește, cu desăvîrșire dur și aspru, plin de asperități, amenințător... Nici vorbă că se bucură de asta, de a-l tîrî acolo, în fața acestei găuri, în fața acestei pete care mustește, în această murdărie pe care-o crede că e a amîndurora, dar care nu e decît a ei... El n-o vrea...

Dar nu se opune. Poate fi liniștită: n-o s-o dea afară. Niciodată n-o să îndrăznească să pună capăt acestei complicități statornicite de multă vreme între ei. Își împinge îndărăt fotoliul și se scoală în picioare: „Bine, bine, am să mă duc să văd".

Una din ideile mele favorite e că cele mai multe asasinate nu se săvîrșesc decît cu adeziunea — inconștientă, firește — a victimei.

Ea nu se înșelase, simțise bine, știa precis, în timp ce, trasă de el, fără să știe prea bine cum, se ducea să-l zgîndăre, ba chiar să primească lovituri, că-i duce în fond ceea ce-i trebuia lui,

deşi el nu voia să recunoască acest lucru şi lua acele aere dezgustate — hrana pe care el o aştepta.

Se întîlnesc la începutul după-amiezelor, am mai spus-o, clipe primejdioase. Bineînţeles, nu pentru toţi. Cei mai mulţi dintre oameni — şi nu vorbesc numai despre oamenii foarte ocupaţi, întotdeauna deosebit de bine protejaţi împotriva acestor primejdii — cei mai mulţi dintre oameni străbat aceste clipe cu paşi sprinteni, aşa cum alpiniştii exersaţi sar voios peste crăpături, fără să privească picioarele lor.

E ora siestei, a odihnei ; clipa, după excitaţia dejunului, în care cei care rămîn singuri în apartamentele tăcute încearcă deodată ca o senzaţie de frig, un spasm la inimă, o ameţeală, impresia că pămîntul le fuge deodată de sub picioare şi că alunecă în gol, fără să se poată opri. E vorba, probabil, de-o iluzie comparabilă, dar inversă, cu aceea pe care o ai într-un tren, cînd ţi se pare că vezi deplasîndu-se stîlpii de telegraf. Această impresie pe care-o au, de cădere, de ameţeală, vine, poate, din aceea că simt, în această tăcere, în acest gol, atingerea anonimă şi rece a timpului, căderea neîntreruptă a clipelor pe-a căror alunecare o percep deodată, aşa cum vedem, cînd sîngele fuge din obraz, pistruile, care treceau neobservate pe-o piele colorată, apărînd şi desprinzîndu-se clar pe paloarea tenului.

Nu există nimic în jurul lor de care să se agaţe, nimic în jurul lor decît o imensă întindere

cenuşie de-a lungul căreia se simt alunecînd încet ca pe-un zid neted — şi caută, palpează niţel la întîmplare ca să găsească ceva, o asperitate, un colţ, ceva dur, sigur, de care să se agaţe.

Atunci îi văd ei răsărind : îi văd mijind în depărtare, liniştitori, plini de făgăduieli şi atrăgători ca un miraj pe întinderea aridă a deşertului.

Delicios prezentate, aşternute pe catifeaua vitrinelor, ele strălucesc prin luciul oglinzilor, ca pietricelele proaspete care scînteiază sub limpezimea sclipitoare a apelor curgătoare... Obiecte... Obiecte ale căror contururi precis trasate, contururi finisate, desăvîrşite, cuprind o materie densă şi tare : portţigarete, ceasornice, genţi, portofele de piele fină, flacoane, brichete, valize... De îndată gîndirea, întocmai ca cecilizul[1] în jurul bastonului ce i se întinde, se-ncolăceşte strîns în jurul lor.

Spasmul la inimă, senzaţia de ameţeală dispare dintr-o dată. Pasul primejdios e făcut.

Se simt din nou pe tărîm trainic, sînt salvaţi, în timp ce ies şi se duc, în lumina clară a începuturilor de după-amiază, spre vitrinele sclipitoare, spre străzile pline de lume, purtaţi de presimţirea încîntătoare a unui efort liniştitor şi vesel, a unui tur de forţă delicat ce trebuie îndeplinit, a tuturor şanselor ce se oferă, a tuturor riscurilor de asumat, de excitaţia fermecătoare a aventurii.

---

[1] Şarpe orb.

Între ei și un univers inform, straniu și amenințător, lumea obiectelor se interpune ca un ecran, îi protejează.

În dosul ei, pretutindeni, se simt la adăpost. E scrinul delicat, mătăsos și cald în care ei se transportă de la un capăt la celălalt al pămîntului : Veneția... obiectele de baga... cadrele de lapis-lazuli... portțigaretul de culoarea mierei care lucea în vitrina luminată din colțul unei străduțe murdare și sumbre : ochiul lor lacom îl înșfăcase numaidecît, în ziua aceea, în timp ce se întorceau morți de oboseală de la o vizită istovitoare pe la biserici, la muzee, pe cînd ieșeau, un pic dezorientați, dintr-un univers auster, semeț și rece... Londra și mănușile, portofelele de piele și mai suple, mai rezistente decît cele din Berlin... Dresda... serviciile de ceai... Moscova și șalurile de cașmir... fața de masă de pînză fină brodată în cruciulițe, inuzabilă, de cincisprezece ani ea n-a „mișcat"... Constantinopol... covoarele... Madrid... șalurile de mătase... Fez și papucii de piele incrustată...

Îi poți vedea, ei înșiși asemenea, pe cît posibil, unor păpuși noi de tot, în hainele lor bine călcate, cu ochii lor de sticlă încastrați în chipurile lor neînsuflețite, îi poți vedea, așezați prin holl-urile hotelurilor sau pe terasele saloanelor de ceai, fixînd cu o stranie intensitate lumea care trece, curățind, tăind parcă cu o foarfecă de grădină, cu privirea lor tăioasă, tot ce se expune vederii, inform, naiv de grotesc, nepăsător, fericit că există, grosolan și inconștient : ici niște glezne prea groase, colo niște sîni prea grei, astă pălărie — biata femeie s-a înșelat, și-a pus în cap un abajur — da' acest palton — el trebuie să fi fost croit dintr-o perdea — îndepărtînd cu gesturi mici și iuți toate imperfecțiunile, toate bavurile, tot ce din slăbiciune, din moliciune, dintr-o neglijență de neiertat, dintr-o intolerabilă dezinvoltură se abate de la normă, transgresează regulile implacabile, subtile și sigure pe-al căror secret îl dețin.

Vechi imagini pompoase și deformate, „pactul cu Diavolul" sau faimoasa mătură a „ucenicului vrăjitor", îți trec fără voie prin minte cînd îi vezi, închiși, zăvorîți în scrinul lor delicat, plătind un tribut în fiece zi mai apăsător pentru securitatea lor veșnic amenințată.

Fără încetare, ochiul lor maniac scotocește cu o vigilență îngrijorată pentru a descoperi în peretele protector, etanș și neted, o crăpătură, cea mai infimă fisură...

Întocmai ca furnicile fără astîmpăr, ocupate să consolideze furnicarul care se surpă din toate părțile, întocmai ca femeile care repară în fiece clipă stratul fragil de farduri de pe obrazul lor, ei se agită, reastupînd, dregînd tencuiala... în fiece clipă, construcția în jurul lor, asemănător unui lac, se crapă ușor, se jupoaie... și prin minuscula crăpătură, o amenințare cu neputință de definit, ceva implacabil, intolerabil, care se află acolo, în spate, veșnic gata să se insinueze, se infiltrează pe furiș... Sub apăsarea sa, jupui-

tura, zgîrietura se lărgeşte din cale-afară, înaintează spre dînşii, le umple tot cîmpul vizual, ca în filme acele gros-planuri care cotropesc tot ecranul. Spre acest abis toată spaima din ei, brusc eliberată, luată pe sus ca de-o puternică aspiraţie de aer, se umflă şi se întinde...

Oameni singuratici, femei pe care „viaţa“, după cum spun ele, le-a maltratat şi aşa îndeajuns, femei rămase văduve, cu copii morţi, unul de scarlatină — „un amor, dacă aţi şti... de ce, spunea el, făcea reflecţii din acestea, era aşa de drăgălaş, de ce trebuie să iubim oamenii, de vreme ce va trebui să ne despărţim de ei într-o zi... avea bucle blonde, era de ajuns dimineaţa să-i răsucesc şuviţa în jurul unui beţişor şi bucla ţinea ziua întreagă, era chiar păcat, spuneam eu întotdeauna, aşa păr frumos la un băiat“ — femei cu ochii spălăciţi, cu trupurile uzate, se scoală dis-de-dimineaţă... trebuie să alergi, să priveşti... gaura e acolo... pata... fusese totuşi frecată bine... ieri, pe lumină, chiar uitîndu-te de foarte aproape, ai fi putut crede că n-o să se mai vadă nimic... dar nu, ea se vede de la doi metri, e aci, ameninţătoare, ostilă, sfidîndu-i în chiar mijlocul salonului, înconjurată de-un cearcăn roşietic... e tot aci, pe raft, numai ea se vede, „sare în ochi“, sfarmă liniştitoarea unitate a şirului neted şi auriu al operelor complete ale lui Saint-Simon, aci, în locul volumului rătăcit — tulburătoare, intolerabilă, o adîncitură plină de umbră, o gaură...

Aci, în perete... o adevărată inundaţie... a străbătut zidul... El îşi potriveşte ochelarii cu degetele sale nerăbdătoare, se apleacă, îngenunche, se culcă, cu obrazul lipit de dale, ca să vadă mai bine... desigur, o vede foarte bine, colo, drept în partea de jos a zidului, sub cadă, în locul unde tencuiala umedă se jupoaie... o pată care musteşte, verzuie... o crăpătură... Simte cum peacolo, deodată, ceva îl înşfacă, îl cuprinde brutal în braţe... îl strînge ca un laţ, îl trage...

Aşezat în biroul său, la locul său obişnuit, după obloanele pe jumătate închise care-l apără de lumina prea crudă a începuturilor de dupăamiezi de vară, el se simte încetul cu încetul acoperit, ca de-un strat de apă, de liniştea apăsătoare, de tăcere.

Mişcările spiritului său, în timp ce citeşte, agitîndu-se cu nerăbdare pe scaun, una din cărţile sale favorite, în timp ce se străduieşte, de-a lungul acestei toropeli, să cuprindă în braţe, să preseze cu putere, aşa cum face atît de uşor în clipele sale bune, ceva rezistent, dur, mişcările spiritului său se aseamănă cu gesturile nesigure şi încetinite ale unui scafandru care caută să apuce un obiect de pe fundul apei. În zadar se încăpăţînează întru străduniile sale stîngace, nu aduce la sine decît o substanţă flască, inertă, care cedează cînd o presează.

Chiar şi această materie atît de solidă, pe care-o găseşte prezentată sub forma ei cea mai concentrată în manualele şcolare destinate copiilor de doisprezece ani, această jucărie netedă şi dură[1], îndeobşte atît de odihnitoare pentru

[1] Ce se dă copiilor cînd încep să le iasă dinţii.

gingiile sale iritate, i se pare acum, cînd încearcă s-o zdrobească, că se sfarmă, se turtește molatec — un plic gol.

Simte tot mai mult, în timp ce, asemănător unui mușchi, spiritul său se încordează fără a întîmpina vreo rezistență, un fel de crampă dureroasă ca aceea pe care am simți-o în fălci dacă ne-am strădui să mestecăm multă vreme o mîncare lichidă, sau această exasperare pe care am resimți-o cînd ne-am da seama că ridicăm, în vîrful brațului încordat și pregătit în vederea unui efort, o greutate găunoasă, sau, în sfîrșit, acea iritație pe care-o resimțim uneori cînd facem mișcări de gimnastică suedeză, ridicînd brațele în aer și lăsîndu-le în jos, îndoind picioarele și îndreptîndu-le la loc, aplecîndu-ne și ridicîndu-ne pe vîrful picioarelor...

I se pare că forța pe care o proiectează astfel în afară, nefiind absorbită, revine spre el, se adună în el încetinel ca apa în membrele unui hidropic. O simte vag undeva înlăuntrul său cum îl îngreunează, cum apasă, cum zvîcnește pe înfundate.

Doar în acele momente, am observat asta, negăsind nimic în afară pentru a potoli această iritație, și redus să se întoarcă spre sine și să extragă din el însuși ceva tangibil, viu, esența sa cea mai reală și cea mai intimă, freacă el tare de gingii, la rădăcina dinților, cu un gest care e numai al lui, încheietura policarului său îndoit, și apoi o trece pe sub nări și o miroase.

Asta-l liniștește și-l exasperează totodată, propriul său miros secret, dulceag și puțin dezgustător.

Și tocmai în acea clipă servitoarea, înștiințată Dumnezeu știe cum, vine, ca și cum ar fi dat cu bobii, să-i servească povestea asta, apa care curge din țeava spartă sub cadă, crăpătura, pata...

Ușurarea pe care-o încearcă, în ciuda aerelor dezgustate pe care le ia, trebuie să semene destul de bine cu aceea pe care-o resimte un psihastenic care zace de ani de zile, în stare de prostrație pe patul său, cînd aude alarma sunînd în spital... Ea l-a luat de gît și l-a scos din acea toropeală debilitantă în care macera — afară, la lumina zilei, el se simte din nou pe un pămînt trainic, e salvat, în timp ce aleargă : Unde asta ? Unde spui ? În odaia de baie ? Dar am pus de sute de ori în vedere că trebuie strîns bine robinetul... Și peretele e străpuns ? peretele ?... Iată-l, în sfîrșit, obstacolul solid și sigur... gîndul său ușurat se agață de el, îl cuprinde cu aviditate... Aci e, potrivită exact după gustul lui — ea-l cunoaște, putem avea încredere în flerul ei de servitoare devotată — o pată care mustește, verzuie, o gaură pe unde apa săpunoasă se scurge... zidul e străpuns... trebuie să fi curs multă vreme fără ca nimeni să vadă... Din răsputeri strînge el asta, acum, în brațe... Tstt... tstt... îndepărtează cu un gest nerăbdător al mîinii servitoarea, care, în grabă, cu un fel de mîndrie satisfăcută de efectul produs, expli-

că : „E probabil spartă o țeavă care trece în dosul peretelui, și pînă la urmă l-a străpuns..." Tstt... tstt... o dă la o parte, să tacă — nu e țeava de apă, nu, nu, e... îngenunche, se culcă, cu obrazul lipit de ciment... aici e, în țeavă, apa mustește, curge de-a lungul peretelui... stă în patru labe, cu fundul în sus, care întinde pantalonul de crezi că o să plesnească — servitoarea ar avea chef să zîmbească, știe însă că nu-i momentul să glumească, nu-i arde de așa ceva, atitudinile elegante și detașate, rafinamentele, astea-s bune pentru alții — el se lățește pe jos, întinde brațul, apa curge foarte tare, peretele e străpuns cu siguranță și de partea cealaltă, o dă la o parte, aleargă ; evident, de cealaltă parte, de asemeni, apa mustește, tapetul a devenit complet cenușiu, s-a dezlipit și atîrnă, iar perdeaua... perdeaua... o ridică, o palpează cu degetele sale nerăbdătoare, stîngace, își potrivește iarăși ochelarii și se uită de aproape de tot, buza lui se ridică cu acea expresie pe care o are întotdeauna în asemenea clipe — o ciudată strîmbătură de ură, de rușine și de dezgust — în timp ce ea, lîngă el, dă din cap, cu un aer placid și competent : „Oh ! acum e mare stricăciunea și nu mai e nimic de făcut, cred, ca s-o dregem... rips ca ăsta e greu de găsit". Se uită la ea cu o privire rătăcită, repetă ca o mașină : „Greu de găsit ? greu de găsit ?"

A fost smuls din universul său maleabil și delicat în care stătea ferecat și azvîrlit în mod brutal în universul ei, dur, agresiv, implacabil, asupra căruia n-are priză. Se întoarce spre ea în căutarea unui sprijin : „Dar cum așa ? cum, nu se poate găsi ?" Plonjează, cu capul în jos, în acest univers ostil în care se simte străin, amenințat de pretutindeni : „Dar vopselele ! Dacă am da-o s-o vopsească din nou..." face un mare efort : „Dacă am vopsi din nou perdeaua întreagă ?" Ea ezită... „Poate... ar trebui s-o arătăm vopsitorului... Dar atunci..." ea zîmbește, un zîmbet ciudat, cam ironic, în care mijește totodată ca un fel de aprehensiune dezgustată, și-și scutură mîna cu un gest de batjocură : „Dar atunci... prețul... asta..." Acuma doar, punga din el, care se umflă ca apa sub pielea unui hidropic, plesnește dintr-un capăt în celălalt. Durerea pe care-o încearcă e atît de mare încît îneacă sentimentul de ușurare... „Bineînțeles... Dar nu e de azi... începe să bată din picioare... nu de azi a început. Nu într-o jumătate de oră a putut să ia asemenea proporții... nu i se spusese, i se ascunsese... Fisura, gaura în perete... instalatorul explicase deja acest lucru ultima oară... gaura nu s-a făcut singură... nu e în țeava de apă... nu e adevărat... el țipă, servitoarea, speriată, se dă înapoi... nu e adevărat, o știți, de vină e robinetul care nu se închide niciodată cum trebuie... toată noaptea aud dușul care curge... sînt nevoit să mă scol în miezul nopții ca să-l închid după ei... după băile lor... după ce se spală... obiceiul englezesc... dușurile reci... teoriile absurde cu privire la igienă... mania lor a curățeniei... acest

obicei — dar am să-i vindec eu de el — de-a se bălăci în apă ceasuri întregi, întinşi acolo ca nişte buşteni..."

Pe măsură ce ţipă, punga se goleşte. Durerea, deşi încă destul de vie, se îmbină cu un fel de voluptate, mai ales dacă stau în acele clipe închişi în odăile lor, ocupaţi să citească, culcaţi pe paturile lor, într-o atitudine în care el simte ceva deosebit de dezinvolt şi de provocator, şi să rumege la infinit, înmărmuriţi de admiraţie, operele scrise pentru snobi şi pentru rataţi, ale poeţilor lor preferaţi. Atunci creşte în el bucuria, cînd poate să-i scoale din paturile lor, să le smulgă cartea din mînă, s-o azvîrle în celălalt capăt al odăii şi, scoţîndu-i încă buimăciţi din refugiul lor, să-i tîrască aci, în faţa găurii, a perdelei, să-i apuce foarte tare de ceafă, să-i încovoaie şi să-i bage cu nasul înăuntru. Multă vreme se agită, apoi, după ce punga s-a golit, iar el le-a dat, în sfîrşit, drumul, vine destinderea.

Se simte acum slab de tot şi suferind ca la trezirea dintr-o beţie. Are nevoie de blîndeţe, de sprijin. Ţipetele, bătutul din picioare s-au mărginit să mascheze o clipă în ochii lui pata, perdeaua decolorată. Ele sînt tot aci, în faţa lui, murdare şi triste ca, în zori, ghemotoacele de hîrtie şi serpentinele care zac pe banchetele şi pe parchetele unei săli unde s-a dansat toată noaptea.

Se întoarce înspre servitoare, în căutare de simpatie, de mîngîiere. Are un aer înduioşător,

niţel stingher, un aer de copil puţintel mîhnit. E singur, descumpănit în faţa a toate acestea, ea o ştie prea bine... „Atunci... crede ea oare cu adevărat că dacă ar duce-o la vopsitorie ?... Preţul... se îmbufnează, se contractă într-o ultimă tresărire... vocea lui e slabă, răguşită... preţul... dar nu-i nimic de făcut... trebuie să încerce să limiteze paguba... Dar tapetul ? Are chef să se lase alintat ca un copil... tapetul ? Crede ea că vor putea cu adevărat să asorteze un rulou ? Dar culoarea... el nu ştie... nu se pricepe de loc... culoarea tapetului din salon trebuie să se fi spălăcit... ar trebui să ne uităm bine la lumina zilei... e sigură ? Crede ea că culoarea tapetului nu s-a schimbat ?" Se simte foarte slăbit, sleit de puteri, nu doreşte decît să fie îmbărbătat : „Nu ? Zău ? n-o să se vadă prea tare ? şi crede ea că o să poată găsi ? exact de aceeaşi consistenţă ? Căci e tocmai în salon, în plină lumină..." Dar nu, aranjează ea treaba asta, o să-l asorteze, nimeni n-o să vadă nimic, nimeni n-o să observe, mai ales dacă perdeaua nu e trasă, locul exact unde tapetele, cel vechi şi cel nou, se vor împreuna... Vom astupa gaura, vom lipi tapetul... Ameninţarea va fi înlăturată... nu va mai vedea falia, fisura pe unde ceva implacabil, intolerabil, îl înşfăca brutal, îl trăgea, pe unde viaţa lui însăşi i se părea că se scurge...

Totul va reintra în ordine, încă o dată.

Uşurat, împăcat, poate acum să revină cu paşi mărunţi şi deşi, un pic stingheriţi, în camera sa

de lucru, să-şi reia locul în centrul acestui univers pe care şi l-a făurit, să-l facă să oscileze în voia capriciului său cu o satisfacţie, cu o forţă regăsită, să-l vadă însufleţindu-se şi colorîndu-se din nou sub ochii săi, proaspăt şi sclipitor, aşa cum sînt după ploaie pînzele de păianjen scînteietoare, în care tremură şi lucesc la soare, agăţate de firele mătăsoase, picături irizate.

„AR FI TOTUŞI FIRESC. Ar fi totuşi normal." Îi venea să se frîngă, să bată din picioare, de mînie, de nerăbdare : toată lumea înţelege asta, toată lumea i-o spune. Pînă şi doctorul se mirase ultima oară, cînd se dusese să-l consulte : „Ar fi totuşi firesc — îi spusese el — ar fi totuşi normal. E curios că tatăl dumneavoastră nu înţelege... Trebuie neapărat să-i vorbiţi despre asta". Tampona cu sugativa, cu un gest energic şi sigur, ordonanţa pe care-o redactase : „E într-adevăr unul din rarele cazuri în care medicina poate face minuni. Ar fi păcat să nu profitaţi." Avea tonul acela sigur de el, indiferent, inconştient de efectul pe care-l produce, pe care ei îl au întotdeauna cînd îşi rostesc oracolele şi care dă vorbelor lor acel aer irefutabil, atît de impresionant.

Ea avea chef să bată din picioare ca un copil răsfăţat căruia nu vrem să-i cumpărăm o jucărie : dreptul ei. Era dreptul ei. Toată lumea i-o spunea. Pînă şi doctorul se mirase. Toată lumea înţelegea : era tatăl ei. Nu putea umbla cu fofîr-

lica : era fata lui. Toate refuzurile lui, mîniile lui erau zadarnice : era tatăl ei. Asta era norma, legea în fața căreia, vrînd-nevrînd, îl va sili să se închine. În zadar avea el să-și întoarcă privirile bombănind, cu un aer dezgustat ; va ști ea să-l constrîngă...

Această certitudine, această conștiință ce-o are de a aplica regulamentele, de a executa ordinele unei puteri infailibile căreia trebuie amîndoi să se supună, îi dă, cînd apare în pragul ușii, cu buzele strînse, acel aer inexorabil, încăpățînat, mărginit, gata să înfrunte orice, toate capriciile, toate scenele infirmierei, cînd se prezintă la ora stabilită în odaia bolnavului „dificil", cu seringa sau cu cataplasmul în mînă...

Totuși, știu prea bine — nu trebuie niciodată să uităm acest lucru — nimic nu e niciodată atît de simplu cînd e vorba de ei, știu bine cum sînt, întotdeauna cu două fețe, cu trei, cu multiple fețe, nesinceri, plini de tainice ascunzișuri... Mai e și altceva care o împinge deodată să se scoale, cu aerul acela de iluminată călăuzită de niște voci, și să se ducă spre el, înlăturînd toate obstacolele. O chemare venind de la el. O obscură și bizară atracție. Ceva, cînd stă așezată, ghemuită la picioarele patului ei, liniștită, în toropeala prielnică a acelor după-amiezi de vară, ceva pe care-l simte cum mișcă într-însa, un șarpe încolăcit care începe să se desfășoare încet, ridicîndu-și capul. De aceea. întotdeauna am bănuit, întotdeauna am știut asta, de aceea.

pentru că simte, înfășurată într-însa, această nevoie stranie, această atracție, se duce ea pretutindeni, întrebînd ; trebuie să i se dea sfaturi, să i se dea asigurări, ea nu știe, e oare natural, normal la vîrsta ei, oh ! hm ? zău ? să mai aibă încă așa nevoie de el, căci e greu, nu-i așa, e greu pentru o femeie singură, iar el e tot ce-i rămîne pe lume, acum după ce a murit biata maică-sa... De aceea stă ea în fața lor cu aerul cercetător, cu mîinile încrucișate pe burtă, travestită, toată în doliu, cu mănușile ei de ață, cu ciorapii de bumbac negru... Cumetrele cu chipul placid — acelea însăși pe care și eu, în clipele mele de nenorocire, încercasem să le solicit, dar în zadar, de mine se feresc, nu știu să le inspir încredere — cumetrele, văzînd-o, se înduioșează, dau din cap... „Nu zău, sărmana, mititică ! Și cînd te gîndești că n-o are decît pe ea pe lume. Există, zău, oameni care nu merită să aibă copii. Ah ! poți să fii sigur, n-o s-o ia cu el... Ea are perfectă dreptate. Rău ar face să se jeneze. E doar fata lui, nu ? Și în zadar face ce face, nu te poți pune cu asta..." Ele învesmîntează, înfășoară cu grijă ceea ce ea le întinde cu atîta dibăcie, nevoia ciudată, atracția obscură și suspectă (dar ele nu văd astfel, bineînțeles, sînt lucruri pe care, în simplicitatea lor, în desăvîrșita lor neprihănire, nu le văd niciodată, și procedează fără să-și dea seama de ceea ce fac, mînate de-un instinct inconștient), o așază într-un ambalaj solid — cum au întotdeauna la îndemînă —

gata pregătit, bine etichetat, un ambalaj care rezistă la orice, în care aceasta va fi bine protejată, în care, asemenea unui exploziv ferecat în armatura sa groasă și trainică, ea o va putea vehicula în deplină siguranță pînă la dînsul, care stă așezat acolo, așteptînd — o țintă imobilă care se oferă.

Cît despre el, cînd ea sosește, știe că nu vine singură. Ele sînt veșnic aci, în urma ei, el știe asta, marile distribuitoare, protectoarele ei pe care ea s-a dus să le solicite și care nu-i refuză niciodată sprijinul. Această mulțime tăcută și ștearsă o susține, o împinge înainte. Cînd apare în pragul ușii, cu fața rigidă, cu ochii bulbucați privind țintă drept înainte, chipurile lor inexpresive se înghesuie în urma ei, asemenea chipurilor netezi și ceroase ale sfinților care înconjoară, în tablourile Primitivilor, capetele încremenite ale Fecioarelor.

El le cunoaște de mult. Pe ele altă dată deja le simțise observîndu-l ; prima oară, cînd se aplecase deasupra leagănului, puțintel emoționat, jenat, îndesîndu-și ochelarii pe nas ca să vadă mai bine, cînd auzise (senzația mai era încă cu totul nouă, neașteptată) țipătul ei agresiv, încăpățînat — ele și erau în jurul leagănului, dînd încetișor din cap, cu un aer grav și satisfăcut, asemenea nașelor piază-rea din basmele cu zîne. Ele erau acele care, în prima zi, i-o aduseseră — un pachet învăluit în scutece — și i-o puseseră în brațe cu un aer triumfător și nițel batjocoritor. Gîdilau pachetul, lăsau să alerge pe el degetele lor groase și moi, parcă descălite, cu unghiile spatulate, degete de doică, de moașe, cu mișcări îndemînatice, avide, și se sclifoseau ducîndu-și buzele înainte cu un aer lacom : „Ia priviți-mi asta și spuneți, doamnă, dacă nu e frumos, dacă nu e drăgălaș, mîndru de-a merge în brațele tăticului său... Da, da, bineînțeles, e tăticul meu, ăsta, doamnă, e tăticul meu...“, strîngeau pachetul la piept, îl legănau către dînsul ca pentru a-l tachina, cu buzele încrețite într-o strîmbătură voluptoasă și lacomă : „Da, da, e tăticul meu... E tare mîndru, nu-i așa, tare mulțumit tăticul meu că are o fetiță așa frumoasă, o fetiță frumoasă — ele-și duceau buzele înainte savurînd — da, zău, doamnă...“ Chiar în acea clipă, în timp ce-și întindea stîngaci brațul ca s-o apuce — „Ba nu, nu așa, aoleo, cît e de stîngaci, doamnă, un tătic, ăsta ne chinuiește, nu-i așa, îngerașul mamei, comoara vieții mele, ăsta nu știe să ne apuce cum trebuie...“ — simțea, în timp ce-și întindea docil brațul, ce-și îndoia cotul, obrazul său care devenea fără voia lui inert și greu, încremenit ; i se părea că fire invizibile, lipite de el, îl trăgeau, sau că o unsoare vîscoasă așternută peste el se întărește și aderă de el ca o mască.

Trebuia să simtă, încă de pe atunci, pe cînd vorbeau fandosindu-se și puneau lîngă el, zîmbind, pachetul pe care-l legănau în brațe, că acest pachet era în mîinile lor un instrument, un

fel de sondă pe care încercau s-o introducă într-însul încetinel, pe care-o înfigeau în el delicat cu ajutorul vocii lor parcă unsă cu vasilină, sau ca o drenă prin care o parte din el însuşi, substanţa lui avea să se scurgă.

Sau poate i se părea mai curînd, cînd o simţea lipită de el, călduţă şi moale şi deja lacomă — un mic animal nesăţios şi îndărătnic — că era ca o lipitoare aplicată pe el ca să-l golească, să-l slăbească.

Niciodată ea nu consimţise să părăsească locul unde zînele ei protectoare o depuseseră, ghemuită de pîntecele lui, îngrăşîndu-se din substanţa lui, bîndu-i sîngele.

Ba dimpotrivă, se deprinsese încetul cu încetul să-i cunoască mai bine punctele delicate, locurile sensibile. Acolo se pitula ea de preferinţă, acolo făcea să se concentreze şi să mustească în afară ceea ce fără ea, el ştia asta, ar fi rămas într-însul împrăştiat, diluat ; adera însă de el ca o compresă caldă, umedă, care face să coacă abcesul şi să iasă puroiul la suprafaţă.

Pe vremea cînd nu era decît o copilă, în urma injoncţiunilor tăcute dar inexorabile ale zînelor, duminica după-amiază, el „o scotea". Întregul cartier, de altminteri, părea că exercită asupra lui această constrîngere apăsătoare şi tăcută ca să-l silească să se plimbe cu ea încet, ţinînd-o de mînă, prin mulţimea îmbrăcată de duminică, de-a lungul acestui bulevard trist, mărginit de faţade părăginite, la capătul căruia se întinde

parcul cu peluzele prea scînteietoare, ca un email sclipitor în vîrful unor degete murdare, cu pielea cenuşie.

Înaintau încet, parcă împiedicaţi în mişcările lor de aerul călduţ şi puţin jilav. Tăceau. La intrarea parcului o femeie vindea jucării, morişti de celuloid, baloane, păpuşi mititele. El ştia, chiar fără să aibă nevoie să arunce o privire înspre ea, că ochii copilei, aceşti ochi inexpresivi, un pic bulbucaţi, ca nişte ochi de insectă, se întorceau înspre aceste jucării, dar numai un pic — ea nu voia, el ştia acest lucru, ca el să vadă că le priveşte. I se părea că un animal mic, lacom şi înfricoşat, pitit într-însa, îl observa în chip viclean. Simţea, ieşind dintr-însa, ca nişte tentacule slabe şi moi care se agăţau de el cu sfială, îl palpau. Şi numaidecît se împietrea la acest contact respingător şi trecea, privind drept înainte, fără a avea aerul că aude negustoreasa inocentă şi placidă care încerca să-l îmbuneze : „Hai, domnule, fă-i plăcere fetiţei matale... Aşa-i, puicuţa mea, că ai vrea să faci să se învîrtească o morişcă frumoasă ?..." Dar el nu-i da ascultare. Pentru nimic în lume n-ar fi putut ceda. Şi simţea, în timp ce-o ducea mai departe, strîngîndu-i foarte tare mînuţa între degetele sale, smulgînd de pe el şi strivind blîndele şi moile tentacule care se agăţau de el cu sfială, un fel de voluptate dureroasă, o ciudată satisfacţie, cu un gust acru şi puţin dezgustător.

Cînd ea intră, el nici măcar nu întoarce capul în partea ei. Aplecat pe biroul său, cu aerul absorbit, se face că se uită printre hîrtii. Are expresia lui ursuză, chipul său încuiat și greoi. Răspunde printr-un fel de mormăit înfundat întrebărilor obișnuite: „Ia spune, cum te simți? Nu mai ești gripat? Dar durerile tale? Te și duci în oraș?" rostite pe-un ton pe care ea se străduiește să-l facă să pară firesc, dar pe cine crede ea că poate înșela? deja vocea ei sună fals... El încearcă un fel de bucurie dușmănoasă simțind-o că ezită, puțin descumpănită, că tatonează, în timp ce el nu se mișcă... atît ar mai lipsi, s-o ajute, să-i arunce colacul de salvare. Dar el știe că oricît se va feri, oricît nu s-ar descoperi, nu va izbuti s-o oprească, nici măcar s-o întîrzie vreme mai îndelungată. Ea nu pierde niciodată mult timp cu preliminariile de pură formă, cu primele încrucișări de spade. Îl observă cu grijă, pîndind momentul prielnic.

Și în timp ce ezită și caută, el simte cum crește în el și se combină cu aprehensiunea sa, cu dorința sa de-a o reține, un fel de așteptare impacientă, aceeași strîngere de inimă, aceeași nerăbdare care crește în ea, el simte asta, și se simte aproape ușurat cînd, nemaiputîndu-se stăpîni, ea se hotărăște: „Iaca, tată, aș vrea să-ți vorbesc... Știi tu, îți spusesem eu că m-am dus să văd un doctor..." are tonul ei dulceag, doar în aparență conciliant... El se îndreaptă brusc, se cabrează, vocea lui sună la fel de fals: „Doctorul? Ce doctor? Ca ce chilipir, doctorul?" — „Știi tu, ți-am mai vorbit eu despre asta, e de cînd am căzut... Piciorul meu nu-și revine... Doctorul s-a întrebat chiar dacă n-ar fi cumva ceva de natură tuberculoasă. A spus că ar trebui îngrijiri, masaje ortopedice și raze... Ar fi trebuit chiar să fac asta mai de mult... toată lumea se miră... Renée..." A și început să dea din cap, obrazul ei e inexpresiv, ochii se roșesc, are să plîngă... „Doctorul părea nu prea mulțumit, ba chiar îngrijorat, în timp ce se uita la radiografie..." În jurul ei, cumetrele înduioșate dădeau din cap... „Nu, zău, e-o jale să vezi așa ceva... și-l privesc cu un aer mustrător... și cînd te gîndești că n-o are decît pe ea pe lume... că doar n-o s-o ia cu el, nu zău!..."

Dar el nu se va supune. Nu el. N-o să-l ducă ele. Își vor rupe ghearele... Are și el carapacea sa trainică, armura cu care se apără, cu care e inexpugnabil... se întoarce spre ea, cu mîinile vîrîte adînc în buzunare, trainic înfipt pe picioarele sale crăcănate — un om voinic, solid și hotărît să nu se lase dus cu vorba: „Aha! e vorba de doctorul lui Renée? Homeopatul? Un vraci din aceia cu leacuri băbești? Oare cît îți cere pentru tratamentul lui? Cum? nu-l face el? Maseuza, el ți-a recomandat-o? Dar radiologul? Știu, îi cunosc, cunosc eu combinațiile lor ca să-i tragă pe sfoară pe fraieri... pe naivii care-și petrec timpul pipăindu-se: «Oare mă doare aici? Sau aici?» Maniile voastre... La vîrsta ta aveam

altă treabă decît să alerg pe la maseuri. Pe părinţi noi îi ajutam, la vîrsta ta, da, într-adevăr... Făceam economii cînd luam autobuzul — întotdeauna sus pe imperială, oricare ar fi fost vremea — ca să-i trimit ceva bani mamei... Nu, zău, nu eram ca voi, nu ne petreceam timpul pipăindu-ne... mi s-a întîmplat să mănînc, la prînz, o pungă de castane..." Îşi aduce aminte de asta parcă s-ar fi întîmplat în ajun... Jerome, acest camarad, era cu el şi scormonea şi el prin punga cu castane, cu mîinile sale groase şi albastre... Nu, noi nu eram ca ei. Nu ne lăsam în seama părinţilor...

Nu e nici el singur, are ca şi ea cohorta lui de apărători, vechea lui gardă pe care-o aruncă în bătălie în clipele grele, vechii săi prieteni, întotdeauna gata să-i dea o mînă de ajutor... Acum, în timp ce luptă pas cu pas, îi simte în spatele lui — un sprijin trainic... Sîmbătă, cînd amicul său Jerome se duce să se întîlnească cu el la restaurant — un restaurant bun, scump, căci şi-a croit şi el un rost în viaţă, individul ăsta, de atunci, de cînd umblau pe imperială, a devenit, aşa cum se zice, un domn — cînd se duce să ia masa cu el şi cu cîţiva prieteni vechi de altă-dată, numaidecît, de cum scapă din tamburul uşii de la intrare în căldura îmbietoare şi-l zăreşte, aşezat la locul său obişnuit, agitînd, în chip de salut, ziarul său împăturit, metamorfoza se operează, uşurătoare şi niţel dureroasă, aşa cum trebuie să fie transformările de struc-

tură la insecte. S-ar zice că vîntul produs de un aspirator a trecut în el, înghiţind tot ce plutea într-însul, sau palpita la cea mai mică adiere, spaimele difuze, impulsurile îndoielnice, bizare. Sub privirea lor placidă, această privire atît de sigură, întotdeauna puţin nepăsătoare, i se pare că se umple în întregime cu o materie consistentă, care-l face compact şi greu, foarte stabil, la rîndul său, „un domn", protejat, respectabil, înfipt adînc, implîntat ca o pană în universul solid construit în care ei locuiesc. Ca tot ce-i înconjoară, sala cu banchetele largi şi confortabile, cu luminile discret cernute, ca şi menu-ul, chelnerii bine stilaţi, cu gesturile îndemînatice şi pline de deferenţă, el adoptă sub privirea lor contururi simple, precise, un aer deja văzut care inspiră încredere (pentru acei care iau dejunul la mesele vecine, o singură privire ajunge ca să-l catalogheze, într-atît este el, din cap pînă-n picioare, în toată înfăţişarea, în gesturile sale, un tip, un personaj, dar de unde oare, din ce roman ? Ei nu ştiu prea bine, dar dintr-o privire îl recunosc : un adevărat model de serie, croit după un vechi tipar). Ca firele invizibile care pun în mişcare marionetele, curentul care iese din privirea lor cîrmuieşte toate mişcările sale, acele gesturi grave, pline, pe care el şi le simte în timp ce desface şervetul şi priveşte cercetător menu-ul, cu un aer preocupat şi cunoscător... Şeful chelnerilor, respectuos aplecat deasupra lui (cunoaşte de ani de zile bacşişurile sale grase,

bonomia sa... nu e nici urmă de trufie într-însul, nu, zău !), scrutează lista împreună cu el : „Iahnia e foarte bună azi... specialitatea casei..." — „Dar ce, vrei să mă omori ? Oare artritismul nu știi ce este ? Dumneata de artritism încă n-ai auzit, hai ?" Șeful chelnerilor zîmbește și se uită în ochii lui, niște ochi cenușii, pătrunzători, ochi pe care-i iubește, pentru că a surprins într-înșii, în timp ce-l vedea glumind cu unul din chelneri, sau cu fetița casieriței, sau schimbînd cîteva vorbe cu garderobiera pe cînd îi întindea pardesiul, o lucire de emoție, mîngîietoare și înduioșată. „Mai întîi de toate, nu vreau pîine. Biscuiți : e noul meu regim." Prietenii rîd : „Ah ! crai bătrîn, filfizon senil ! tot te mai gîndești la siluetă..." Întocmai ca apa dată la iveală de bagheta vrăjitorului, rîsul lui sonor și prietenos, jenat și măgulit, țîșnește : ho-ho-ho... Numai eu unul, dacă aș fi fost așezat la masa de alături, poate aș fi surprins — atît sînt din fire pornit să văd fața cea rea a lucrurilor — în ultimele tremurături ale acestui rîs care dispare, înfundat în obrajii săi lăsați, ca o vagă oglindire a acestui zîmbet pe care-l are uneori, tainic, interiorizat, acest zîmbet numai pentru el însuși, pe care-l cunosc ; dar nimeni împrejurul lui nu poate zări această lucire care trece, rapidă, și se duce să se piardă în el, să se ascundă în fundul unei găuri, ca un șoarece.

Odată menu-ul comandat cu cea mai mare grijă — „vinul de Burgundia exact la temperatura odăii : hai ? nu ca ultima oară, mai ales, nu

ca ultima oară !" — e tare plăcut să treci la lucrurile serioase : banca, valorile elvețiene, ultimele informații confidențiale de la Bursă... E circumspect individul, bine informat, nimic nu-i scapă, întotdeauna prudent, șiret, chiar prea prudent, prea neîncrezător uneori. „Un pic de entuziasm, nu, zău, dragul meu, un pic de încredere, de tinerețe, ce naiba !" Ei îl bat pe umăr, rîd afectuos ; dar el cunoaște riscurile, dificultățile, nu se lasă niciodată amăgit. „Mă rog, cu fosfații am făcut bine că am așteptat ? Că n-am cumpărat ? Ia spuneți, cît valorează acum ? Eu unul nu pot, nu sînt de unul singur. Am răspunderi." Dar ei aprobă, înțeleg. Au învățat și ei, de multă vreme, întocmai ca el, să respecte asprele necesități, realitățile, oh ! nu, n-o să-l împingă ei la excentricități, la nebunii : „Bineînțeles, e evident... Copiii, pentru ei am nădușit și ne lipsim de multe, pentru ei punem bani deoparte... Totuși, fiica dumitale, credeam... eu, a mea de cînd s-a măritat, sînt liniștit. Ginerele meu e un băiat bun. Un om harnic. «Lăsați-mă numai cinci ani, și-o să vedeți...» mi-a spus asta cînd l-am întrebat : «Toate astea-s bune și frumoase, dar viitorul matale, băiețașule ?»... Băiatul s-a ținut de cuvînt. Nu mai am nevoie să-i ajut acum... ceva răsfățuri din cînd în cînd... Dar dumneata, dumneata ești prea bun, prea indulgent, prea slab, ăsta-i cuvîntul potrivit. N-o să-ți fie niciodată recunoscători, crede-mă. Trebuie să-i ții strîns ca să învețe să aprecieze lucrurile cît de

cît. Iaca mie, cînd am împlinit paisprezece ani, taică-meu mi-a spus : «Acum, băiete, ajunge. S-a zis cu joaca ! Studiile s-au terminat. Începe viaţa.» Şi a început, şi n-a fost întotdeauna comodă, viaţa, dar în sfîrşit, am învîrtit-o bine, hai, amice, am învîrtit-o totuşi bine... of ! a trebuit să muncesc din greu, puteţi să mă credeţi, de cînd călătoream pe imperială pe linia Montrouge—Gara de Est... Dar am învîrtit-o destul de bine..."

— „Ah ! păi nu, noi nu eram ca voi, noi nu ne lăsam în seama părinţilor noştri, ca să ne poarte în braţe... Tată, am nevoie de cutare, de cutare... Cînd aveam vîrsta ta, ba chiar cu mult-nainte, părinţii noştri se sprijineau pe noi, da, zău..." Dar el e prea bun, prea slab... Nu, nu va îngădui ca cineva să vină să-l înveţe, ar fi totuşi cam excesiv să i se dea lecţii... Nu, nu lui. Bine înfipt pe picioarele sale răşchirate, cu mîinile vîrîte în buzunare, el se încordează, se lasă greu, devine opac : omul cu conturele precise, pe care prietenii săi l-au decupat fără să le tremure mîna în această materie solidă care-i înconjoară. Un om ca ei, circumspect, cu scaun la cap. Există, ce-i drept, această mască pe care-o simte că i s-a aplicat pe obraz, şi vocea asta ciudată, puţin stinsă, ce-o are ori de cîte ori vorbeşte cu ea, dar n-are a face, nu se dă învins : „De ce anume te plîngi, altminteri ? Ce-s toate poveştile astea ? Ar trebui să-ţi rămînă destul din cît primeşti. Cîţi or fi actualmente în lume cărora părinţii le

servesc o rentă ca aceea pe care ţi-o servesc eu ? Cîţi or fi, hai, la vîrsta ta ? Cunoşti mulţi de-ăştia ?"

Dar nu sînt nici ele duse la biserică, ea şi cu zînele, nu se lasă manevrate, nu admit aşa ceva, „nu, zău, ce i-o da în gînd... unde trăieşte el ? oare trăieşte în lună, tăticul matale ?" Ea dă din cap, pare copleşită — „tare-i păcat să vezi asemenea lucruri" — şi ea e voinică, bine croită : o biată femeie în luptă cu asprele necesităţi... „Cum poţi să spui aşa ceva ? Dar nu-ţi dai seama cît s-a scumpit viaţa... Toată lumea ştie, ce dracu, toată lumea se plînge de asta, lucrurile sînt peste măsură de scumpe... cel mai mic fleac..."

„Tstt... tstt... el dă din cap, pierzîndu-şi răbdarea ; în fundul buzunarelor mîinile fac să zăngănească cheile... Tstt... tstt... cunoaşte el treaba asta... Nu veni să-mi spui mie basme, nu ştiu cine e «toată lumea», cine-ţi povesteşte basmele astea, dar cunosc cît de cît preţurile. Toate astea-s vorbe goale. Şi apoi mie, îmi sporesc oare veniturile ? Cînd costul vieţii se ridică, mă restrîng niţel mai mult, asta-i tot, aşa cum am făcut întotdeauna... Eu unul nu mă bizui pe nimeni, n-am avut niciodată pe nimeni pe care să mă pot bizui..."

Se proţăpesc unul la altul, greoi, stîngaci, înţepeniţi în carapacele lor rigide, în armurile lor groase — două insecte uriaşe, două goange de bălegar... „Îţi cer minimum cu putinţă, ştii prea bine, nu mi-e plăcut să-ţi cer nici măcar

un fleac... Îţi cer minimum cu putinţă, dar sînt totuşi clipe... E doar firesc... Toată lumea găseşte asta normal, să te adresezi tatălui tău cînd ai de trecut un hop ca ăsta... un accident... oamenii se miră, te asigur, toată lumea înţelege, numai tu..."

— „Ah! da. Asta-i. Nu te mai osteni. Cunosc cîntecul. Ştiu eu. Sînt tatăl tău. Tu eşti fata mea... Nu mă ai decît pe mine pe lume... Drepturile tale." Simte mînia cum creşte în el, dorinţa s-o înşfece, s-o scuture, să-i smulgă şi ei masca, această faţă ineptă şi inexpresivă pe care-o ia, să sfarme această carapace în care se crede la adăpost, din care îndrăzneşte să-l sfideze, s-o tragă afară, palpitînd toată şi goală... „Dar despre ce e vorba, în fond? Care-i problema? Ce urmăresc aceste văicăreli? Îmi plac preciziunile. Despre ce e vorba? Cît îţi cere şarlatanul tău?" Cu flerul ascuţit al cîinelui care zgîrie şi scormoneşte pămîntul ca să scoată afară jivina ascunsă în fundul vizuinii sale, simte, după şovăielile ei, după acea uşoară oscilaţie dintr-însa, că acolo e... A nimerit unde trebuie. Respiră mai greu, inima îi bate mai tare, de surescitaţie, de nerăbdare, dar şi de teamă în faţa a ce-o să se ivească, în timp ce insistă, se înverşunează: „Cît? Cît? răspunde! Da' răspunde odată..."

Chepengul se ridică, au ridicat uşor chepengul, pămîntul se deschide sub picioarele lor, ei oscilează pe marginea gropii, au să cadă... Ea simte cum se desprinde cu un fel de sfîşiere înceată: „Şase mii de franci... Mi-a spus că o să coste

circa şase mii de franci." Capul lui se întinde niţel înainte, pleoapele i se încreţesc, rosteşte tare, parcă uluit, scandînd fiecare silabă: „Şa-se-mii-de-franci? Şa-se-mii-de-franci?..." Ei alunecă, agăţaţi unul de altul, cad... Ea-l aude rîzînd: „Şase mii de franci! Pentru masaje? O nimica toată!"

Aşa cum Alice în Ţara Minunilor, după ce a băut conţinutul flaconului fermecat, simte că i se schimbă forma, că se micşorează, se lungeşte, aşa li se pare că contururile li se desfac, se întind în toate direcţiile, carapacele, armurile plesnesc de pretutindeni; sînt goi, fără apărare, alunecă, îmbrăţişaţi, coboară parcă în fundul unui puţ... zînele, prietenii de demult au şi rămas departe în urma lor, au rămas acolo, la suprafaţă, la lumină... aci unde coboară acum, ca într-un peisaj submarin, toate lucrurile par că se clatină, oscilează nereale şi precise, ca obiectele unui vis urît, se umflă, iau proporţii ciudate... şase mii de franci... o masă mare şi moale care apasă asupra ei, o striveşte... ea încearcă, stîngaci, să se degajeze cît de cît, aude propria-i voce, o voce ciudată, prea neutră... „Cred că e un preţ global. Cursurile de gimnastică, razele ultraviolete, totul e cuprins. E cu-adevărat un preţ amical. Renée, anul trecut, după ce a căzut la ski, la Megève"... aci aceste cuvinte răsună ciudat, sînt cuvinte de acolo, de oameni care trăiesc undeva foarte departe, ca pe-o altă planetă, într-un univers cu alte dimensiuni, cuvinte de oameni care umblă la

soare, hoinăresc prin fața galantarelor, cumpără ziarul, aruncă distrați un ban pe teancul de ziare și se îndepărtează fluierînd... ea nu înțelege datorită cărei stupide scăpări din vedere, datorită cărei aberații a putut să bată cîmpii într-atît încît să creadă o singură clipă că era ca ei, din aceeași tagmă... Dacă ele, zînele, sau Renée, s-ar apropia de ea acum, s-ar preface că nu le recunoaște, ar întoarce capul rușinată... Iar el, dacă vechilor săi prieteni le-ar da în gînd — dar sînt departe — dacă ar putea să vină să-l tragă de pulpana hainei sale ca să încerce să-l aducă înapoi, la dînșii, spunîndu-i : „Dar nu e grav, zău, n-ai de ce să te pui într-o asemenea stare, e puțin lucru, la urma urmelor, o nimica toată, e neserios, dragul meu...", i-ar respinge enervat ; să-l lase în pace, n-are ce face aci cu bunul lor simț vulgar, ar da de-a zvîrlita cu mînie, ar călca în picioare această panoplie de carton cu contururi grosolane cu care ei încearcă să-l împopoțoneze, nu-i momentul, are nevoie de toată libertatea de mișcare, de astă dată s-a depășit măsura, îndrăzneala a depășit limitele, de-abia dacă poate crede așa ceva... șase mii de franci... pentru niște masaje... numai atît ? zău ? rîde... o crimă, dacă nu pune lucrurile la punct numaidecît, o crimă se va săvîrși, cea mai gravă din toate, singura crimă de neiertat aci, în această lume în care au coborît amîndoi, această lume în care sînt acum prizonieri...

Ca s-o deprindă să evite orice ispită de a săvîrși vreodată această crimă, o obișnuise el, încă din cea mai fragedă copilărie, să nu pășească decît cu pași mici, prudenți și măsurați, cu ochii în pămînt și lipită sfios de el... De aceea, ca s-o dreseze bine, trecuse el — și tot de aceea, sînt sigur, nu-mi dădusem pe moment seama, nu poți fi pretutindeni în același timp, fiecare din cuvintele lor, cea mai neînsemnată în aparență dintre mișcările lor e ca o răscruce unde se întîlnesc drumuri nenumărate, care duc în toate direcțiile, și mă regăsesc aci deodată fără să știu prea bine cum, după un lung ocol — de aceea, ca s-o învețe să umble drept, după cum spune el, trecuse el fără a întoarce capul prin fața jucăriilor, a păpușilor de celuloid, a moriștelor ; de aceea, ca să strivească încă din fașă această veleitate primejdioasă, pe care-o și simțise într-însa, o dusese el mai departe, privind țintă înainte, strîngînd foarte tare, strivindu-i între degetele sale mînuța...

De aceea umblase el, ea mergînd cu pași mici și repezi lîngă dînsul, pe bulevarde care nu se mai terminau, pe largile bulevarde prăfuite ale orașelor din sudul Franței, mărginite cu platani cenușii, oprindu-se să se odihnească, așezînd pe jos valizele grele, ștergîndu-și fruntea, fără să pară că vede birjele care trec prin fața lor încetinel... Pășeau anevoie sub ochii ușor batjocoritori ai vizitiului... „Ce zici, cucoane, ne suim ?" Dar ei nu se suiau ; întorceau ochii, pudic, de

la trecătorii care, opriţi la marginea trotuarului, îi făceau semn birjarului, şi simţeau, în timp ce continuau să înainteze, asemenea unei palme pe spatele lor, zgomotul sec şi batjocoritor ce-l făcea în urma lor uşa birjei care se închidea.

Reuşise astfel să dezvolte, încetul cu încetul, într-însa — dar poate că acest lucru ea îl şi avea din naştere, poate-l moştenise chiar de la el — un fel de simţ special, la fel cu al său, care-i îngăduia să perceapă de îndată, pretutindeni ascunsă, această ameninţare cunoscută numai de ei, această primejdie cuibărită în fiecare obiect în aparenţă inofensiv, ca o viespe în miezul unui fruct.

Aşa cum cîinele pe care stăpînul său l-a învăţat să-l urmeze, chiar lîngă picioarele sale, trăgîndu-l fără milă de curea ori de cîte ori rămîne în urmă sau încearcă să se îndepărteze atras de vreun miros, va fi simţind, cînd nu mai e legat, şi de cum se îndepărtează un pic, în jurul gîtului său, chemîndu-l brusc la ordine, vechea sugrumare a zgărzii, ea simţea acum, chiar cînd se afla departe de el, de cum îşi da drumul niţel, de cum întindea mîna cu sfială sau atingea uşor hîrtia groasă, prea netedă a unei reviste expuse în vitrina unei librării, sau cînd ridica imprudent piciorul spre treapta autobuzului, în timp ce controlorul, cu braţele în sus pe punctul de-a trage clopoţelul, îi spunea, pe-un ton în care se părea că aude, adresat numai ei, ca un avertisment, o sfidare : „Locuri numai în

clasa întîia, deocamdată...", ea simţea, ca altădată, trăgînd-o înapoi brutala scuturătură a curelei, precum şi cleştele muşcînd din carnea ei.

Doar printr-un exerciţiu, un antrenament constant, trăgînd în fiecare clipă de curea fără să-şi slăbească vreodată vigilenţa, reuşise el s-o dreseze astfel. Numai cu ajutorul exerciţiului, cu ajutorul practicii. Crima însăşi de care-o învăţase să se teamă mai presus de orice el n-o desemnase niciodată făţiş. Niciodată nu îndrăznise să-i rostească numele. Simţeau amîndoi că a rosti acest nume, chiar numai în gînd, ar şi însemna s-o săvîrşească... Dacă cineva plin de cinică îndrăzneală sau de inconştienţă şi-ar fi permis s-o numească în faţa lor, ei ar fi lăsat ochii în jos, speriaţi, ruşinaţi, şi-ar fi astupat urechile. Chiar eu abia dacă îndrăznesc, aci unde mă aflu acum cu ei, să-l rostesc în şoaptă... Dezinvoltură... aşa cred că trebuie să se numească ea... Dezinvoltură... această crimă pe care ei n-au îndrăznit niciodată s-o numească... Ea îşi aşterne umbra uriaşă asupra acestei lumi în care trăiesc încuiaţi ; acoperă ca o plasă gigantică, sau ca un năvod cu ochiuri invizibile, ţesute fin — de cum îndrăzneşte, sfios, să facă cea mai mică mişcare, de cum se agită cît de cît, încearcă să se degajeze, ea simte învăluind-o de pretutindeni ochiurile sale strînse — sau mai curînd, ar fi mai potrivit s-o comparăm, această crimă pe care el o flutură tot mereu în faţa ei fără s-o numească, cu lichidul negru pe care caracatiţa îl răspîndeşte în

jurul ei ca să-şi orbească prada... „Corsica ? Ah ! da ! Italia ? Da' de ce nu China ? De ce nu ocolul pămîntului, hai ? de ce nu ? Ah ! excursiile pe munte ? Noua ţicneală ? Meije, Mont-Blanc-ul ? Da' echipamentul ? Asta o să urmeze, hai ? Ne vom gîndi la el mai tîrziu, vom vorbi despre el mai încolo, nu-ţi baţi capul pentru atîta lucru, aşa-i ? Dar ştiu ce va trebui... Ştiu eu ce-o să coste echipamentul, hotelul şi restul... Dar tu, tu nu te gîndeşti la asta, bineînţeles, asta nu te preocupă... Cloşca cu puii de aur, iată ce sînt eu pentru tine, vrei să-ţi cadă din cer mură-n gură, poţi să-ţi îngădui orice... Şase mii de franci... nici mai mult, nici mai puţin... pentru îngrijiri estetice... ah ! se vede că n-ai muncit niciodată... Şase mii de franci... ţipă el... ştii tu cît ar trebui să munceşti din greu ca să-i cîştigi ? e salariul unui funcţionar, al unui magistrat, eu însumi cît a trebuit să muncesc, cît a trebuit să mă lipsesc de toate, dar ţie puţin îţi pasă, nu e aşa ? m-ai lăsa să crap pe paie, dacă ar depinde de tine, în mizerie pe paie..."

— „Să crăpi pe paie !... ea rîde aşa cum rîde el, un rîs îngheţat şi fals... Te-aş lăsa să crăpi pe paie ! Tu-mi spui asta... Cînd eu crăp de-a binelea ; nu, nu-s vorbe goale, doctorul părea îngrijorat... am aşteptat chiar prea mult... Sînt sigură că s-a gîndit la o tuberculoză osoasă, arăt înspăimîntător de prost, toată lumea îşi dă seama, slăbesc văzînd cu ochii... Dar puţin îţi pasă ţie, e într-adevăr cazul s-o spun, la urma urmelor.

pot să mă duc la spital, nu-i aşa, să mă duc să mă îngrijesc la spital, e deajuns de bun pentru mine.. acolo am să mă duc în cele din urmă... ştiam eu prea bine că acolo am să sfîrşesc prin a mă duce cîndva, cînd am să cad la pat ; la spital se duc oamenii ca mine, care n-au nimic al lor, care n-au pe nimeni care să-i ajute. La spital, acolo am să mă duc, acolo am să mă pot duce să crăp..."

Propria lui imagine grotescă. Caricatura lui — această faţă inexpresivă care o ia înainte, aceşti ochi deja roşiţi, gata să lăcrimeze, această gură sucită într-o strîmbătură de ură, de ruşine, strîmbătura lui — propria lui imagine ridicol de exagerată, trasă în toate sensurile, parcă reflectată de-o oglindă deformantă... Nu, nici o primejdie. Nu cînd e vorba de ea. Niciodată. La ce oare se gîndise el ? Dar eu, ce dracu îmi închipuisem ? Despre ce oare m-am apucat să vorbesc ? Despre ce dezinvoltură ? Nu, n-are să se teamă de nimic în direcţia aceasta. Niciodată n-a îndrăznit ea, nici în gîndurile ei cele mai tainice, să evadeze în afară, să rupă ochiurile plasei, smulgîndu-se deodată de lîngă el. Lipită fricos de el, ghemuită de pîntecele lui, mînuţa ei docilă stînd în mîna lui groasă închisă, niciodată nu s-a gîndit o singură clipă să se depărteze de el, ci tot mereu întoarsă spre el, ţintuită de el, atentă la fiecare din mişcările lui, la fiecare din expresiile chipului său, urmărea din ochi, ca şi

cînd ar fi fost fascinată, direcția privirii sale. Și vedea atunci răsărind deodată în fața lor, ca acele stînci pe care pasagerii unui vapor pe cale să se scufunde le văd apărînd timp de-o clipă prin ceață, forme hidoase, amenințătoare. Dacă ar fi lăsat să alunece pe aceste fantome înspăimîntătoare o privire detașată și nevinovată, dacă ar fi întors capul cu nepăsare, poate că ele ar fi dispărut... Le-ar fi alungat așa cum soarele de dimineață alungă obsesiile din timpul nopții. Dar ea le privea fix, nu-și putea lua de la ele ochii ei crispați, gata parcă să plesnească, le recunoștea numaidecît : Boala, Mizeria, Ruina, Decăderea... Mase enorme strivitoare... Se înălțau pretutindeni în jurul lor... Astupau toate ieșirile, asemenea acelor statui uriașe care poartă măști oribile și scot gemete lugubre, care interziceau accesul straniei țări din Erewhon și-i făceau pe călătorii înspăimîntați să se întoarcă din drum.

Parazita. Lipitoarea. Lipită de el, fără să se desprindă de el o singură clipă, n-a încetat să aspire cu aviditate tot ce ieșea din el. Nu lasă niciodată să se piardă ceva, nu disprețuiește nici un deșeu. Ea este aceea, o știe el, care a făcut întotdeauna să iasă la suprafață tot ce el ar fi vrut să înăbușe, frica lui, această frică rușinoasă pe care ar fi vrut s-o ascundă, dar ea a simțit-o palpitînd în el pe înfundate și a făcut-o să izbucnească în afară — un sînge acru și greu din care ea s-a adăpat.

E acum lipită de tot de el, grea și moale, umflată toată de spaima lui. Produsul său imund,

dezgustător... El strînge pumnii, țipă, dar vorbele care se ridică și explodează în afară par că au tot atît de puțină legătură cu sentimentele confuze care clocotesc în sinea lui pe cît par să aibă flăcăraiele care joacă la suprafața opacă a apelor stătătoare cu procesul invizibil și complicat de descompunere a plantelor care zac sub mîl, în fundul lacului : „Ah ! nu, asta nu... Nu vreau să-și bată cineva joc de mine, mă auzi, nu-mi place să fiu socotit mai prost decît sînt... Du-te și spune-o prietenelor tale... nu mi-o spune mie, te cunosc prea bine... E ceva ce eu știu și ele ignoră cu siguranță, nu-ți duci destul de departe confidențele.. E ceva ce ele ignoră, dar eu, eu știu, te cunosc... N-ai nevoie de banii ăștia. Nu, nu-i adevărat, n-ai nici un fel de nevoie de ei... Ai adunat, ciupindu-mă, ban cu ban, o sumă destul de cochetă, hai ? asta nu le-ai spus-o ? Dar iată, ții mai mult la banii ăștia decît la pielea ta... Pentru nimic în lume nu te-ai atinge de ei. Numai cu banii mei îți permiți toate astea, masajele, îngrijirea frumuseții — da, da, știu ce spun — dar economiile tale sînt lucru sfînt, hai ? nu te atingi de ele..." Ea se îndreaptă, își proiectează înainte fața rigidă, are vocea ei înăbușită, totodată mușcătoare și dulceagă, accentul ei ușor graseiat : „Nu, zău, lasă-mă să rîd... Tu... tu ești acum acela care-mi reproșezi că pun bani deoparte... Ar fi fost mai bine dacă făceam așa... N-aș fi atît de amărîtă în această clipă, cînd mi se întîmplă să primesc o lovitură grea... Dar fii

pe pace, n-am nimic. Nici un ban. Mă-ntreb cum aş fi izbutit, niciodată n-am un ban la sfîrşit de lună. Mă lipsesc de toate. A trebuit să renunţ la cărbuni anul ăsta, cînd am văzut cît costă. Nu mă-mbrac, nu ies niciodată. De-abia dacă mănînc ca să mă satur."

Bineînţeles, cui i-o spui, el ştie că se lipseşte de toate, că face economii la toate cu nasul în murdărie, scormoneşte, adulmecă peste tot, veşnic preocupată să mai economisească un ban de cinci... Nici o clipă de distracţie, nu şi-ar îngădui aşa ceva... Nici un gest de dezgust, nimic n-o opreşte, dă la o parte orice urmă de pudoare, e gata să-nfrunte orice... Îi fusese uneori ruşine de ea, îl făcuse de rîsul lumii, chiar altădată, pe cînd încă mai era tînără : aceste priviri în jurul lor, privirile servitorilor de la hoteluri, cînd avusese nefericita inspiraţie s-o pună să distribuie bacşişurile, zîmbetul lor subţire şi lung, şi fixitatea privirii lor, pe care-o simţea în spatele său, dar ea avea pielea groasă, puţin îi păsa, nimic nu conta pentru ea de îndată ce se mai putea economisi un ban de cinci... Darămite această promiscuitate, această complicitate dezgustătoare pe care o statornicea între ei, pe care i-o impunea — asta dinadins, ştia el, ca să-l înjosească pe ascuns, să-l umilească — cînd îi prezenta factura vreunui furnizor şi o comenta cu accentul ei dominat de ură, familiar şi batjocoritor : „Ah ! ăsta nu se jenează, ne face s-o plătim scump marfa lui de bîlci... Chiar şi orele de manoperă... nici

mai mult nici mai puţin !..." Scîrba pe care-o trezise în el cînd o observase — era mult de atunci, mai era încă un copil — ducîndu-se să ascundă, înaintea sosirii micilor ei prietene, sacul cu bomboane pe care-l primise de Anul Nou... Asta, fără îndoială, faptul că o vedea tot mereu aşa, cu nasul în pămînt, tîrîtoare, tremurătoare, trezise în el, făcea să se nască în el ceva care moţăia, o fiară aţipită, o fiară sălbatică, crudă, gata să se arunce asupra ei, să muşte... Dacă ea ar fi ridicat vreodată nasul cu dispreţ şi ar fi aruncat aiurea o privire distrată, poate că fiara din el — asemenea cîinelui care-şi încetează lătratul şi se îndepărtează, potolit, cînd trecătorul la care s-a repezit îşi urmează calea fără să se emoţioneze — poate că fiara din el ar fi adormit la loc ; dar o vedea cum se tîrăşte, cum şerpuieşte prin noroi, prin murdărie, la picioarele sale, ea se afla aci în faţa lui, complet moleşită, pasivă, tot mereu la îndemîna lui ; ispita era prea puternică, dorinţa de-a o apuca, de-a o frînge, de-a o înfunda, şi mai mult, şi mai tare, creştea în el irezistibil. „Da' bine, fetiţo, te cunosc, minele de aur, mă auzi, Peru, lozul cel mare, nimic nu te-ar putea face să te schimbi ; ţi-aş putea da oricît, te-ai lipsi de toate, te-ai lăsa să crăpi de foame ca să mai pui ceva la ciorap... Îţi place asta, te cunosc eu, aşa eşti tu, nu poţi fără asta..."

„Ah ! e prea de tot... De astă dată ochii i se umplu de lacrimi... Asta-i prea din cale-afară..." ea o să înceapă să bată din picioare, are acest

aer mînios și neputincios al copilului care „face o criză de mînie"... „Ah ! îmi spui mie asta, tu, tu, îmi spui asta mie, e prea de tot ! Știi prea bine — ea se înmoaie deodată, ochii-i curg — știi prea bine că n-aș fi așa, dacă aș fi fost crescută altfel ; tu m-ai învățat..." Acest obraz inexpresiv, acest aer pleoștit, această înfățișare de văduvă înlăcrimată... Face dinadins, ca să-l facă de rîs, știe el, ca să-l umilească, ca să înduioșeze lumea pe socoteala ei, se împopoțonează ea astfel, cu ciorapii ei de bumbac, cu mănușile cîrpite, ca să-i azvîrle asta în obraz : tu m-ai făcut așa, tu ai vrut asta, sînt produsul tău, opera ta...

Dacă ar putea s-o cuprindă în brațe cu toată puterea, s-o zdrobească... „Ah ! acu-s eu, aha ! eu sînt cauza tuturor nenorocirilor tale, eu țapul ispășitor... Dar încep să mă satur, prea am înghițit multă vreme, m-am săturat..." Șovăie, caută în jurul lui ceva cu care s-o strivească, dar n-are nimic la îndemînă, nu găsește nimic în jurul lui în afară de acele unelte mari, greu de mînuit, de care se folosesc cei de colo sus — simte confuz că nu de asta ar fi nevoie aci, între ei, nu de aceste instrumente grosolane, împrumutate de la cei de colo, dar n-are încotro, nu vede nimic altceva, nu are de ales... „Ar trebui să cauți aiurea, să-ți alegi o altă victimă... Găsește-ți un bărbat, ce dracu'... Un bărbat... Ar fi timpul..." Simte că zdrobește o materie flască, o materie care cedează, în care se cufundă... „Îți cauți un bărbat, cînd ai așa nevoie să fii purtată pe brațe, să

trăiești ca un parazit, veșnic agățată de cineva. Un soț... Ar fi într-adevăr rîndul lui... Numai că...", el se înfundă tot mai mult, tîrît, neîntîmpinînd nici o rezistență... „numai că nu se prezintă nimeni, hai ? nimeni n-o vrea, ce naiba ! Ah ! ah ! încă nu s-a găsit vreun amator...", el simte acea bucurie de maniac, dureroasă și dezgustătoare, care îți taie răsuflarea, pe care-o simți cînd presezi între două degete propriul tău abces ca să faci să țîșnească din el puroiul, cînd smulgi bucățică cu bucățică coaja unei răni... „n-o vor, nu-s atît de proști...", se înăbușă, articulează greu... „nu se lasă duși...", coboară, se dă la fund, ca și cum ar fi cuprins de amețeală, tras în jos, tot mai jos, spre fundul unei stranii voluptăți, a unei ciudate voluptăți care se aseamănă cu suferința : „Ah ! ah ! că doar e prea urîtă, ce naiba... e prea urîtă... și poate că tot eu, eu te-am forțat... eu ți-am impus mutra pe care-o ai..."

Ea se zbate molatec, dă puțin din mîini și din picioare, fără a încerca cu adevărat să scape, dînd lovituri slabe care doar îl excită și mai mult, are vocea ei plîngăreață, un pic infantilă, exasperantă... „Da' tu, tu, bineînțeles, ai făcut totul ca să rămîn singură, ca să nu văd pe nimeni, m-ai împiedicat întotdeauna să văd lume, să ies... scenele pe care mi le făceai cînd aveam nefericita inspirație să invit pe cineva la masă... Aveam aerul că sînt o servitoare, eram îmbrăcată ca o servitoare, nu îndrăzneam să mă arăt..." El se oprește o clipă să-și întărească strînsoarea,

s-o apuce mai comod, are timp destul, ea e aci, fără apărare, inertă, s-ar zice că așteaptă... El rînjește... „Bineînțeles... Eram sigur... nu e ceva nou... cunosc... eu sînt călăul... eu sînt căpcăunul care i-am împiedicat pe pretendenții tăi să vie grămadă, să solicite fericirea..." Încă o clipă... mai-nainte de-a se lăsa să cadă mai departe, de astă dată pînă la capăt, pînă-n fund... „Nu, zău, biata mea fată, între noi fie vorba ? hai ? Ce dracu, dar nu-ți dai seama oare, dar nu te-ai uitat niciodată în oglindă..." Abcesul a crăpat, coaja e smulsă în întregime, rana sîngerează, durerea, voluptatea au atins punctul culminant, el a ajuns la limită, complet la limită, a ajuns la capăt, sînt singuri amîndoi, sînt între ei, numai între ei aci, sînt goi, despuiați, departe de priviri străine... se simte în întregime pătruns de această plăcere, de această toropeală călduță pe care-o produce intimitatea — singuri în refugiul lor mare și bun, unde totul e permis, unde nu mai e nevoie să ascunzi ceva — o ia de reverurile paltonului, îi vorbește de foarte aproape, în obraz... „Ei bine, dacă vrei să știi, nu-ți vorbisem niciodată despre asta, dar de vreme ce acum mă împingi s-o fac, ei bine, să-ți spun... dacă vrei să știi adevărul, am făcut totul, dimpotrivă, am făcut totul, și chiar mai mult încă... Acel Adonis, îți amintești, acel băiat... știi tu de cine vreau să vorbesc... ei bine, am făcut josnicii, fetița mea, ca să-l fac să te ia de nevastă, am fost cum nu se poate mai amabil cu el, am pierdut chiar niște bani în mica lui afacere... dar nu s-a lăsat dus...

a plecat, îți amintești..." O privește puțin dintr-o parte, vocea lui e nițel înăbușită... „A plecat, a șters-o... în sfîrșit, pe scurt, n-a ieșit nimic..."

Hipersensibila... Cine ar recunoaște-o ? Ea, care tremură la cea mai mică adiere, pe care cea mai ușoară atingere o face să tresară și să se retracteze, primește lovitura fără să spună un cuvînt. De abia dacă pare că se bîțîie, că se clatină un pic — aproape nimic... Roșește nițel, exact de formă, îi vorbește și ea de foarte aproape, și vocea ei e joasă, înăbușită : „Ei bine, și eu, închipuiește-ți, am ceva să-ți spun... am ezitat pînă acum, dar acum m-am hotărît... N-o să mă mai duci mult timp în brațe, după cum spui... ai să scapi în curînd... Toate gusturile se întîlnesc în astă lume... S-a găsit un om de treabă, închipuiește-ți, care va fi fericit să-și lege viața de a mea. Am așteptat multă vreme, dar e lucru ca și hotărît... pot să-ți vorbesc despre asta acum... o să ne logodim..." Lo-go-dim... pronunță cuvîntul cu stîngăcie, cu un aer infantil, cam prostănac... Veșnic aceste cuvinte de acolo de sus, aceste unelte greu de mînuit, destinate oamenilor de acolo de sus, singurele pe care le găsesc la îndemîna lor. Acum văd. Știu. Îl văd deodată clar, secretul atitudinii ei — atît de surprinzătoare la prima vedere pentru cine-o cunoaște — în prezența loviturilor pe care el i le dă, secretul acestei insensibilități față de durere care te face să te gîndești la impasibilitatea cvasimiraculoasă a mucenicilor creștini — sfînta Blandine îndurînd chinurile cu fruntea

senină : toate gesturile pe care le fac, toate mișcările lor, cele pe care ea încearcă să le execute în acest moment, copiate după cele ce se fac acolo, la suprafață, la lumină, par aci — în această lume obscură și ferecată de pretutindeni în care se țin zăvorîți amîndoi, în această lume a lor, unde se învîrtesc în cerc, la infinit — ciudat de dezechilibrate, puerile și anodine, tot atît de diferite de cele pe care le fac oamenii de afară pe cît sînt de diferite de gesturile vieții curente salturile, atacurile, fugile și urmăririle din figurile de balet.

Jocurile lor... Mușcăturile lor ușoare... Dulcele gust al laptelui hrănitor. Duioasa încropire a sînului. Mirosul familiar, searbăd și puțin dulceag al intimității lor... Ea-l simte, sînt sigur, îl soarbe cu voluptate, zăvorîtă aci cu el, cînd el o strînge atît de tare, cînd îi șoptește de aproape de tot ceea ce numai ei doi știu, cînd îi azvîrle în cap, la adăpost de privirile lumii, ceea ce el numește „adevărurile sale". Aceeași savoare, același miros secret pe care-l gusta deja, de care se desfăta altădată — simțeam asta confuz — în timp ce mergeau (iată-mă reîntors încă o dată la acest subiect, fiecare din gesturile lor, din cuvintele lor e ca un nod în care se încurcă în mod inextricabil mii de fire amestecate), în timp ce treceau fără să întoarcă capul în fața birjelor, a moriștelor, lipiți, plini de teamă, unul de altul, ghemuiți sub privirile indiscrete, insolente ale străinilor, mînuța ei zgribulită, strînsă în laba

lui groasă și caldă... Refugiul lor. Refugiul lor mare și bun... Doar ca să-l stimuleze ceva mai mult se zbate ea astfel, încearcă să riposteze, se face că vrea să se degajeze. Doar ca să-l tachineze. Poate și pentru a-l atinge, la rîndul ei, undeva în străfundul lui, într-un punct sensibil pe care ea-l cunoaște bine, un punct secret cunoscut numai de ei.

El o să-și mai întărească strînsoarea. S-o strîngă mai de aproape, mai tare, ca ori de cîte ori se face că vrea să se depărteze de el, să încerce să-i scape — el nu-i dă niciodată drumul, e aci veșnic la pîndă... de cum face un gest, la cea mai mică mișcare, o trage brutal spre el — are s-o țină strîns lipită de el, lipiți unul de altul, în mirosul lor searbăd și cald, în întregime învăluiți de aburi grei, o să-i arate, ridicîndu-se la suprafață, înălțîndu-se de jur împrejurul lor, păzind toate ieșirile, forme amenințătoare, care poartă măști hidoase, care emit gemete înspăimîntătoare, are să simtă cu încîntare — ca altă dată, cînd ea urmărea, țintuită de el, fascinată, direcția privirilor lui — domoalele palpitații ale inimii ei bătînd la unison cu a lui, în timp ce se va ghemui lîngă dînsul...

Ba nu... mi se pare deodată, în timp ce-l văd că se aruncă asupra ei, că încearcă să rupă ceea ce ea agită aci sub ochii săi ca să-l ațîțe, că nu se întîlnește nimic altceva într-însul în afară de-o impulsiune oarbă, un fel de furie opacă ce-l umple tot, o furie ca aceea a taurului cînd se nă-

pustește, cu capul în pămînt, asupra capei ce i-o întinde matadorul : „Ah ! ia te uită, ah ! iată-l că revine pe tapet ! Așadar, tot mai continuă această poveste ? E iarăși tipul acela ? faimosul pretendent ! Iar îți dă tîrcoale ? Tot ăla, individul de la ministerul de finanțe ? Ah ! va să zică el e acum salvarea ? Protectorul ? Dar aș fi curios să știu pe ce nădăjduiește el să întemeieze această fericire, acest mic eden ? Doar nu numai pe salariul său, presupun ? Căci va trebui să trăiți, nu-i așa, și poate chiar că o să vă înmulțiți, trebuie să știe asta mai bine ca mine... Nu cred că se mulțumește, și nici tu de altminteri, hai ? dacă te cunosc cu adevărat, cu dragoste și cu poezie... Atunci, ce te-aș mai vedea văicărindu-te... ce te-aș mai auzi plîngîndu-te de sărăcie la fiecare sfîrșit de lună... Ai cunoaște privațiunile, și de astă dată nu în glumă, ci de-a binelea, așa cum le-am cunoscut eu : știu eu ce înseamnă asta... Dar nu e el atît de prost, individul, trebuie să știe ce face. Trebuie că se bizuie pe-o sumă destul de rotunjoară care să-i îngăduie să evadeze din viața lui meschină, să-și «refacă viața», cum spui tu, fără de care, crede-mă..."

Ea ridică nasul foarte sus, cum n-am mai văzut-o vreodată făcînd, întoarce capul cu un aer disprețuitor : „Ei bine, află că te înșeli. Închipuiește-ți că nu vrea nimic. Nu vrea să-ți ceară nimic... Nu se bizuie decît pe el însuși..."

Nu știu la ce mă gîndeam cînd spuneam că ea n-ar avea decît să ridice nasul foarte sus deasupra miasmelor în care el încearcă s-o cufunde ca să i se impună, ca să-l pună la respect... Dar jocul ei pare că nu se prinde cu el, nu se lasă el înșelat de aerele acestea detașate, de această demnitate neobișnuită; e prea tîrziu, o cunoaște, în zadar se va osteni să facă pe sclifosita, nu se va lăsa înșelat...

Sau, poate, dimpotrivă, are el impresia, deodată, că e adevărat, că ea a făcut deodată un salt. Unul adevărat — ca cele care se fac acolo, la suprafață, la lumină. Un salt pentru ca el să n-o mai poată ajunge... Poate că a zărit, poate că a văzut deodată lîngă ea, nu acea marionetă ridicolă pe care am eu impresia că o văd, acea sperietoare de ciori, ci ceva viu, o ființă din carne și oase, o prezență densă și grea, amenințătoare, care o susține, o trage spre sine, către care ea tinde, pe care ea se reazemă spre a-l sfida — un inamic apărut în fața lui care-l provoacă...

El se repede : „Aha ! nu vrea nimic ? Nu vrea nimic, vedeți dumneavoastră ! — o imită fandosindu-se — nu se bizuie decît pe el însuși... Eroul ideal, sufletul nobil, *gentleman*-ul desăvîrșit... Dar știu eu cît o să coste aceste sentimente frumoase... Știu eu ce-o să iasă, în cele din urmă, din aceste aere mărețe..." Rînjește : „Cunosc eu asta..." Ea ridică nasul mai sus : „Nu, nu te mai amăgi, știe el cît am suferit... I-am vorbit deschis, vrea să mă scoată din acest impas..." Am impresia că el dă puțintel înapoi. S-ar zice că ceva s-a clătinat ușor într-însul... vorbește greu, cu o voce saca-

dată : „Aha ! înțeleg... i-ai făcut confidențe... Ți-ai deschis inima... pe socoteala mea... Imbecilo... Oare nu vezi ce urmărește... oare nu înțelegi nimic... Aha ! știe el cum să procedeze... Dați-vă seama, e vorba doar de-un chilipir, ce dracu... Oh ! desigur, nu se grăbește... Are să aștepte... Bineînțeles... Trageți nădejde să mă moșteniți... Sînt un plasament bun... Și speră să nu aștepte prea mult... Așadar, i-ai vorbit... Probabil că l-ai pus la curent...", rotește împrejurul său o privire rătăcită... „i-ai spus ce pui la cale, hai..." Ea dă din cap fără să spună nimic, pare descumpănită, s-ar zice că-i e cam frică... „Ba da, ba da, taci din gură, nu mă duci tu pe mine, eu știu, eu văd totul, știu eu ce cauți cînd asculți la ușă, cînd umbli în hîrtiile mele... Îți bagi nasul în carnetul meu de cecuri...", o apucă de umeri... „Mă spionezi... crezi că nu știu... îmi citești corespondența... ba da, ba da, știu, degeaba rînjești... nu mă las dus, văd totul, știu, pui întrebări oamenilor, îmi supraveghezi viața privată...", rîde, un rîs fals, care face să-ți treacă un fior pe spinare, un rîs ca de nebun... „Aha ! aha, te cunosc, mori de frică, mă auzi...", o scutură... "mori de frică la gîndul că mi-aș putea și eu reface viața, la urma urmelor, am și eu dreptul, nu crezi ? destul mi-ai stricat-o... dar ți-e frică să se schimbe lucrurile, ți-e frică de concurență, te trec sudorile de îndată ce miroși vreo primejdie în direcția asta, nu dorești decît un lucru, să dau ortul popii mai-nainte... Crezi că nu-mi dau seama,

crezi că nu știu ce-ți trece prin cap, hai ? ultima oară, cînd eram bolnav... Nu vă ajunge să mă despuiați încetul cu încetul, așteptați moartea mea ca să vă mai hrăniți din mine, ca să vă îngrășați..." O scutură din răsputeri, strigă : „Dar m-am săturat, m-am săturat, auzi, vreau și eu să trăiesc, așa cum îmi place, vreau să fiu lăsat în pace... vreau să-mi dați pace odată pentru totdeauna, tu și cu complicele tău, ploșnița ta murdară...", se înăbușă... „peștele tău..." O împinge spre ușă. Coboară nițel glasul și-i vorbește de aproape de tot, cu o voce șuierătoare : „Ai să speli putina, șterge-o numaidecît, mă auzi, și de astă dată e serios, nu vreau să te mai văd, pleacă, pleacă !..." Cu o mînă deschide ușa, în timp ce cu cealaltă o înșfacă, o împinge. Ea rezistă, se opintește, se cramponează cu ambele mîini de pervazul ușii, și deodată țipă și ea, pentru prima oară, cu vocea ei mușcătoare, batjocoritoare și provocătoare : „În sfîrșit... Ai ajuns unde-ai vrut... Ar fi trebuit să bănuiesc... Asta urmăreai... Asta voiai de la început... Iată pentru ce ai provocat toate acestea... Ca să nu dai banii..." Strigă cu voce ascuțită : „Ai să-i poți păstra, iac-așa, banii tăi..." El îi dă un brînci în piept, care-o face să ia mîna de pe pervaz... „Putoare !... Putoare ordinară..." A îmbrîncit-o atît de tare încît spatele ei se lovește de ușa vestibulului, care se află exact în fața ușii biroului.

Portăreasa care asculta, făcîndu-se că lustruiește soneria sau că șterge rampa, trebuie să fi

tresărit, să se fi dat înapoi. Se aude zgomotul ușii de la birou trîntită, apoi zgomotul cheii în broască. El și-a încuiat ușa.

Se lasă o mare tăcere în vestibul. O mare tăcere și o mare răceală. Se aude doar atingerea ușoară a cîrpei pe care portăreasa, ca să-și compună o atitudine, o plimbă de-a lungul zidului în timp ce coboară iarăși, prudent, o treaptă sau două. Și, venind de la bucătărie, zgomotul acela ușor și ascuțit, arogant, al farfuriilor pe care servitoarea le așază una peste alta, cu capul ușor aplecat spre ușa întredeschisă. Zgomote în această tăcere, zgomote înfricoșătoare, amenințătoare ca sunetul depărtat al unui tam-tam.

Dar ea și-a și revenit, sare, apucă clanța ușii de la birou și o învîrtește încet. Șoptește, aplecată peste gaura cheii : „Deschide-mi, tată, nu, zău, nu e serios ce faci. Deschide... Dar ce ai oare ? Da' deschide odată, nu pot pleca așa... Deschide repede, e ridicol, ne-aude lumea..." Apasă pe clanță... vocea ei adoptă tonalități tot mai infantile, tot mai plîngărețe... „Hai, lasă-mă să intru, ce Dumnezeu... E mai mare rușinea... ne-aude lumea... Nu mă poți lăsa să plec așa... Sînt bolnavă..." Plînge... „E serios... mai serios decît crezi. Toată lumea știe... I-am și promis doctorului... Tată, tată, ascultă-mă... Lasă-mă să intru... am să-ți explic. A trebuit să mă împrumut... am și dat un aconto..." Ea apasă clanța mai tare... „Îmi trebuie neapărat banii ăștia... Am să stau aci atît cît va fi nevoie... Nu pot pleca așa..."

O să deschidă... N-o să deschidă... Ba o să deschidă... Cheia se învîrtește. Ușa se întredeschide. Se vede apărînd un braț. Se aude ca un țipăt înăbușit... „Lasă-mă în pace"... nu se înțelege bine... sau „Șterge-o". El bagă mîna prin crăpătura ușii — se vede că ține ușa cu cealaltă mînă — și aruncă pe covor un teanc subțire de bancnote mototolite... Ea se repede... Le adună. Chipul ei, în timp ce se ridică, cu biletele de bancă în mînă, exprimă satisfacție, ușurare. Le desface, le numără. Sînt patru... Patru bilete de o mie de franci... Dă din cap, surîde, un surîs ciudat, în parte înduioșat, în parte disprețuitor. Vîră banii în geantă. Deschide încet ușa de la vestibul... Portăreasa, cu spatele întors spre ea, ocupată cu frecatul barelor rampei, se dă puțintel la o parte ca să-i facă loc.

Nici cea mai mică urmă de jenă nu se observă la ea, de astă dată, nici cea mai ușoară tremurătură cînd mă vede apărînd deodată în fața ei pe trotuar, de cum pune piciorul afară din casă. Ba mai curînd eu mă zăpăcesc, las ochii în jos, cînd dau de privirea ei rece care mă ține la distanță. Încerc, timid, să mă agăț, o întreb încotro merge : aș vrea s-o însoțesc oriunde, fie ce-o fi. Ea simte, probabil, acest lucru, dar n-are aerul că o deranjează, sau numai prea puțin, poate de-abia o vagă gîdilătură — o muscă așezată pe-un elefant. Se uită la ceasul ei de mînă : „Aoleu ! ce tîrziu e ! Voiam să mă duc să văd tablourile lui Manet. Mîine e ultima zi. Dar am întîrziat foarte

mult.“ — „Tablourile lui Manet ? Cum, mîine e ultima zi ? Şi eu aş vrea să le văd... N-aş vrea să le pierd...“ Ezit... De astă dată vocea mea — o şuviţă subţire de voce — adoptă o intonaţie puţin cam afectată, copilăroasă : „Pot să viu cu dumneata ? Nu te plictiseşte ?“ Ea întoarce ochii spre mine şi mă priveşte liniştit : „Nicidecum... De ce-ţi închipui asta ? Dar va trebui să ne grăbim. E tîrziu.“

Mergem repede, urcăm şi coborîm împreună trotuarele, facem la stînga, la dreapta. Alerg lîngă ea, ca altă dată, privind fix la profilul ei. Capul ei dur, întins înainte, pare să despice aerul ca o proră. Nu, nu o proră : ceva hidos. Capul ei, în vîrful gîtului acela ţeapăn proiectat înainte, te face să te gîndeşti la capul jgheabului de piatră a unei biserici gotice. Ba nu, nici asta nu-i. Asemenea cuvinte au acum un gust searbăd, insipid, cam dezgustător... Răsuflătură... Simt prea bine că fără voia mea, din obişnuinţă, din oboseală excesivă, în chip maşinal, încă mă mai ostenesc de pomană. Mă asemăn cu acei alergători ciclişti care, odată cursa terminată, aşezaţi într-un fotoliu, continuă, fără să se poată opri, să mişte picioarele, ca şi cum ar mai fi pedalînd pe drumuri. Nu, nu-i de loc asta. Un ochi imparţial şi fraged ar putea descoperi în linia seacă a profilului ei o anumită puritate, poate chiar o oarecare nobleţe, aproape o anumită frumuseţe. Sau mai degrabă, trebuie s-o recunoaştem, se întîlneşte, cînd privim cu un ochi detaşat, în toată

înfăţişarea ei, în trăsăturile ei, ceva discret, şters, în sfîrşit, destul de anodin, mai curînd insipid. Cu ghiozdanul acesta ce se leagănă în vîrful braţului, ai putea-o lua drept o studentă cam matură, drept o institutoare. Iată imaginea pe care ne-o dau despre ea oglinzile prăvălioarelor, ale debitelor de băuturi spirtoase prin faţa cărora trecem.

Le arunc doar priviri grăbite. Evit să mă uit la individul acela“, care a început să îmbătrînească“, şi cu înfăţişarea neglijată, cu picioarele scurte, puţin chel şi cu un pic de burtă, care merge lîngă ea. Uneori nu-l pot evita. Ţîşneşte dintr-o oglindă drept în faţa mea, la încrucişarea a două străzi. Niciodată pleoapele mele obosite, ochii mei fără strălucire, obrajii mei pleoştiţi, nu-mi apăruseră atît de necruţător ca acum, lîngă imaginea ei, în această lumină crudă.

O vede şi ea, în oglindă, această imagine cu liniile moleşite, cam obosite — rodul acesta nesănătos al unor îndeletniciri obscure, al unor rumegări suspecte, ce va fi făcînd el oare toată ziua? cum îşi va fi petrecînd timpul ? trebuie să se întrebe vag. Această imagine se potriveşte atît de exact cu aceea pe care a păstrat-o despre mine încît nu e de loc mirată, nici n-are nevoie, aşa cum fac eu cu privire la ea, să se întoarcă spre mine şi să mă privească pentru ca să se convingă că seamănă. Aşa mă vede ea de mult. Mă cunoaşte. Trebuie de asemeni să vadă foarte bine sforţările înduioşătoare pe care le mai fac, ca întotdeauna, ca să încerc să mă apropiu puţin,

trebuie să găsească amuzant acest ton monden, parcă gudurător, pe care-l iau fără voia mea: „Expoziţiile... anul acesta... Era într-adevăr foarte interesant... Greco-urile... le-ai văzut? Mi-ar plăcea să ştiu ce gîndeşti despre ele... Nu ştiu dacă eşti ca mine, dar mărturisesc că am fost dezamăgit... Toate aceste tente trandafirii şi liliachii cam searbede... Ansamblul mi s-a părut monoton, mai că aş zice cam lipsit de vigoare..." Ea lasă să alunece asupra mea o privire uşor mirată, „Hm, curios... le-am găsit foarte bune... Erau unele grozave..."

Ajungem. Văd că scoate un cartonaş din geantă şi se apropie de casă, prima; e ferm hotărîtă să nu mă lase să-i plătesc biletul. O văd cum roşeşte tare, întinde capul spre ghişeu cu un aer furios: „Cum aşa, e perimată? Asta-i nemaipomenit! Dar nu e de loc perimată... Peste tot mi-o acceptă... Aşa ceva... Aş vrea să văd una ca asta..." În glasul ei răzbate ceva prea mînios, ceva agresiv şi duşmănos care mi se adresează şi mie, care se adresează mai ales mie. Aud vocea liniştită a casieriţei spunînd: „Duceţi-vă la secretariat dacă vreţi, eu nu pot s-o accept". Ea şovăie. Prezenţa mea o stinghereşte. Ba nu, dimpotrivă, prezenţa mea o incită „să nu se dea cu una cu două", să nu se „lase amăgită", ar vrea să-mi arate că „prea puţin îi pasă" de tot ce pot eu gîndi despre ea, că nu i se poate da peste nas cu manierele delicate, cu aerele dezgustate, ne aflăm pe pămînt, s-a zis cu copilăriile, cu aiurelile, vrea să-mi dea o lecţie... Ba nu, renunţă, azvîrle banii pe tejghea, vorbeşte cu un accent „golănesc", lungeşte cuvintele... „Bine, bine... e-n regulă..." Pleacă repede fără să mă aştepte. Mă grăbesc să-mi iau biletul şi o ajung din urmă pe cînd intră în prima sală.

Străbatem sălile încet. Ea se opreşte din cînd în cînd în faţa unei pînze şi încremeneşte parcă s-ar fi dat comanda „drepţi". Mă imobilizez respectuos lîngă ea, cu braţele lăsate, cu degetele împreunate pe borul pălăriei, tăcut, cu un aer inspirat, ca în timpul slujbei la biserică. Simt, pe cînd se uită fix la tablou, că mă priveşte cu coada ochiului, că nu ies din cîmpul ei vizual. Am impresia că mă sfidează din nou pe înfundate. Există între ea şi aceste tablouri ceva care aduce cu o alianţă, cu o complicitate îndreptată împotriva mea: există în ele ceva pe care ele i-l oferă, simt asta confuz, ca să-l folosească împotriva mea, ceva pe care ea-l captează în vîrful privirii sale şi pe care încearcă să-l strecoare în mine ca să mă redreseze. Mă simt, în timp ce stau acolo, încremenit în faţa lor, alături de ea, ca un şcolar căruia institutoarea îi aşază o riglă de-a curmezişul spatelui, pe sub braţe, ca să-l silească să stea drept.

Deodată se întoarce spre mine, încreţeşte buzele, emite un fluierat uşor, arogant şi mă priveşte dînd din cap cu un aer care înseamnă: „Asta e, hai? Ce zici?" Fluieratul ei ascuţit mă străpunge — una din acele lovituri precise şi sigure cum ştie ea să dea — mă simt acum ţintuit

aci lîngă ea, semănînd mai degrabă a insectă prinsă cu un ac pe fundul cutiei cu capac de sticlă.

De astă dată am ca o tresărire uşoară. Mă zbat puţintel. Încerc să mă uit în ochii ei... „Da... evident. Dar mărturisesc că nu mă emoţionează prea mult... E remarcabil, desigur, dar nu către aceasta se îndreaptă preferinţele mele..." Simt că roşesc... „Îi lipseşte o oarecare emotivitate... ceva... o oarecare... cum să spun... tremurătură... se simte în ea prea multă siguranţă... prea multă certitudine satisfăcută... prea multă suficienţă... Prefer, cred, operelor celor mai desăvîrşite pe cele în care n-a putut fi stăpînit... în care se simte cum încă mai răzbate o bîjbîială anxioasă... îndoiala... frămîntarea...", mă bîlbîi tot mai mult... „în faţa materiei imense... insezisabile... care se derobează ori de cîte ori crezi că ai prins-o... ţinta niciodată atinsă... insuficienţa mijloacelor... Există anumite tablouri, de pildă... cele ale lui Franz Hals aproape orb... ultimele ale lui Rembrandt..." Mă simt antrenat fără să mă pot reţine pe-un povîrniş alunecos, ştiu că trebuie să mă opresc, dar o stupidă cutezanţă mă cuprinde, o nevoie, poate şi la mine, de-a o sfida, acest fel de ameţeală care-i împinge pe unii vinovaţi, ştiindu-şi cauza pierdută, să le-o ia nebuneşte înainte adversarilor şi să-i provoace... „sau... uite... de pildă...", îmi întorc într-altă parte privirea... „există un tablou... dumneata nu-l ştii probabil... nu e prea cunoscut... un portret... într-un muzeu olandez... nici măcar nu-i

semnat... portretul unui necunoscut... *Omul cu tunica scurtă*... aşa-i zic eu... ei bine, există ceva în acest portret... o nelinişte... ceva ca o chemare... eu... eu îl prefer tuturor celorlalte... se găseşte în el ceva care te exaltă..." Mă uit la ea : am impresia că mă observă cu o privire gravă şi pătrunzătoare, pe care nu i-am mai văzut-o pînă acum ; îşi întoarce ochii de la mine, pare că fixează ceva în zare, dar simt că în sinea ei priveşte şi zîmbeşte uşor — unul din acele zîmbete jenate, amuzate şi înduioşate pe care le au oamenii uneori cînd evocăm în prezenţa lor amintiri intime, puţintel ridicole, din frageda lor copilărie. Mă simt deodată cuprins de-un elan de recunoştinţă, de nădejde... această lucire timidă şi tandră, această rază mîngîietoare din privirea ei, o văd că se opreşte, că stăruie cu complezenţă asupra unei imagini dinlăuntrul ei, aceea pe care o văd în mine, aceea pe care a zărit-o, fără îndoială, sau a recunoscut-o în mine adineauri, pe cînd mă observa cu atîta atenţie ; o privim amîndoi, e imaginea unui vestibul îngust... se aud zgomote tainice în tăcerea ameninţătoare... ele sînt după uşă, pîndesc... nu trebuie să pierdem o clipă... deschide, dar deschide repede, zău, tată... ea ţine clanţa uşii, o apasă cît mai binişor cu putinţă, şopteşte aplecată spre gaura cheii... dar deschide odată, zău, e ridicol, ne-aude lumea... Dacă nu deschide, o să se întîmple ceva, ceva definitiv, sigur, dur, totul se va împietri dintr-odată, va adopta contururi rigide şi apăsătoare,

ele vor apare triumfătoare, implacabile, dînd din cap : „Vedeţi, v-am spus-o eu, un egoist, un calic"... dar el n-o să îngăduie aşa ceva, nu e adevărat, ea ştie prea bine, ştiu amîndoi acest lucru, are să deschidă... are să-l vadă din nou aşa cum îl ştie, cum l-a cunoscut dintotdeauna, nu această păpuşă grosolan fabricată, această marfă ieftină de bazar destinată vulgului, ci aşa cum e în realitate, indefinisabil, fără contururi, cald şi moale, maleabil... o să-i deschidă, o s-o lase să intre, nimic nu se întîmplă niciodată între ei, nimic „definitiv" nu se poate vreodată întîmpla între ei, jocurile vor continua, ea va putea din nou, ghemuită, lipită de el, să simtă bătînd la unison pulsaţia lor secretă, slabă şi blajină, ca palpitaţia unor viscere călduţe încă.

Dar nu... în fond, n-am crezut niciodată, nu m-am lăsat niciodată înşelat : în străfundul meu aşteptam, n-am încetat nici o clipă să-l pîndesc, acest fior de dezgust de-abia perceptibil pe care ea-l are acum deodată, această uşoară mişcare de recul. Privirea ei se aşază din nou asupra mea, o privire ostilă şi dură, care mă respinge, mă ţine la distanţă. Are un zîmbet condescendent : „Ah ! da, într-adevăr, asta e... La asta mă aşteptam... Acest fel de a judeca pictura... Ai rămas acelaşi... Incorigibil... Bagă de seamă, e foarte nesănătos ; nu dă niciodată ceva bun acest...", ea lasă să cadă cuvintele cu un fel de scîrbă... „acest contact... prea personal... căutarea unui asemenea gen de emoţii. În locul dumitale, aş băga de seamă. Nu e nevoie să ţi-o spun eu, nimic nu e mai primejdios — vorbeşte parcă în silă printre dinţii ei strînşi, cu o strîmbătură de dezgust, ca şi cum ar trebui să atingă ceva dezgustător — nimic nu e mai vrednic de ură decît amestecul genurilor." Aud ca într-un vis o voce îndepărtată care strigă : „Domnilor, ora închiderii !" Ea tresare şi se uită la ceasul pe care-l are la mînă cu un aer, brusc, aproape vesel : „Aoleu, dar am întîlnire jos la cinci fără un sfert. Mă şi aşteaptă, probabil. Iartă-mă. Trebuie s-o şterg." Îmi ia mîna pe care n-am puterea s-o ridic, o strînge în grabă şi se duce.

Simt o ciudată senzaţie, ca o slăbiciune, o uşoară ameţeală. Fac cîţiva paşi şi mă las să cad pe-o banchetă în mijlocul sălii. Sala se goleşte. Mulţimea se scurge prin faţa mea încet. Oamenii au chipuri destinse, un aer satisfăcut, sătul. Privirile lor alunecă asupra mea distrat, fără să mă vadă.

Cînd am mai resimţit oare acest sentiment sfîşietor al unui contrast între indiferenţa satisfăcută a tuturor aceste chipuri străine şi propria mea disperare, abandonul meu ? Ştiu. Era într-o grădină fără verdeaţă, complet cenuşie, sau pe-un bulevard larg, mărginit de pomi prăfuiţi... Eram mic de tot, mă rătăcisem, îmi pierdusem părinţii şi încercam să-i regăsesc prin mulţimea îmbrăcată în straie de sărbătoare, ce se plimba paşnic fără să se ocupe de mine. Uneori mi se părea că recunosc ceva familiar, liniştitor, în profilul unui spate, în forma unei haine, alergam... Dar oare

ce fac aci, de ce-mi pierd timpul, nu e nici o secundă de pierdut, trebuie să alerg numaidecît, s-o prind, s-o iau binişor de cot, s-o văd întorcîndu-se, s-o mai privesc o dată, numai o singură dată... Dar nu, e prea tîrziu, trebuie să fie acum departe... Îmi mai rămîne, poate, o şansă, mă reped, străbat mulţimea, îmbrîncesc lumea, alerg la fereastră, mă uit... Iat-o, o văd numaidecît, ea e, această siluetă fără vîrstă, îngustă şi sumbră, care înaintează de-a lungul zidului ; îi văd spatele uşor teşit, picioarele lungi şi uscate, în ciorapi negri, legănarea braţului care poartă ghiozdanul şi, lîngă ea — abia dacă-mi vine să cred — e el, îi recunosc pardesiul lung şi de culoare închisă, spatele adus, un umăr mai sus decît celălalt, gîtul scurt, capul destul de mare sub un fetru cenuşiu... mi se pare totuşi că este, în întreaga lui înfăţişare, ceva straniu pe care nu izbutesc să-l definesc clar ; poate, în conturul spatelui, ceva ţeapăn, veşted, ca un fel de platitudine sau de banalitate : o diferenţă faţă de imaginea pe care am păstrat-o despre el, subtilă, ca aceea pe care parvenim uneori atît de greu s-o percepem între o copie executată cu îndemînare şi originalul ei. Nimic acum — sau m-oi fi schimbat eu ? — nimic în el, ca altă dată, totodată agresiv şi nesincer, care mă agăţa atît de tare ; dimpotrivă, se expune în faţa mea cu un fel de complezenţă, de indiferenţă placidă. Bazinul lui, puţin mai larg sau puţin mai jos, se leagănă, alungînd aerul la fiecare pas, la dreapta şi apoi la stînga, cu o mişcare regulată,

cu o satisfacţie liniştită, cu o imperturbabilă siguranţă. Am impresia că ea îşi potriveşte pasul după al lui ; are acelaşi mers uşor deşelat ; păşesc amîndoi fără să se grăbească, alungînd aerul într-o parte şi într-alta, oscilînd într-un acelaşi ritm. Încetul cu încetul, cele două siluete nu mai fac decît una, în capătul străzii, o singură pată întunecată. Întind gîtul cît pot de mult, îmi lipesc obrazul de geam ca s-o privesc pînă la capăt, pînă ce dispare la colţul străzii.

ACEST SPATE — acest bazin greoi, revărsat de o parte şi de alta a scaunului cu o expresie aproape insolentă de satisfacţie, de suficienţă, mi-a oprit deodată în loc privirea. Şi doar atunci — ca pe acele imagini-ghicitori în care zăreşti mai întîi, ascunsă printre liniile unui peisaj, ale unui arbore sau ale unei case, forma unei urechi sau a unui ochi, şi apoi, mulţumită acestui punct de reper, dintr-o dată animalul întreg — i-am văzut şi pe ei : pe ea şi pe bătrîn, aşezaţi pe banchetă, de cealaltă parte a mesei.

Nu-i de mirare că nu i-am recunoscut din capul locului — trebuie totuşi că erau aci încă mai de mult, îşi terminau ca şi mine dejunul, îşi beau cafeaua — nu-i de mirare că nu i-am observat, atît de mult se schimbaseră, atît de mult, datorită unui ciudat mimetism, se contopeau, se potriveau de exact în această banală şi pseudoluxoasă sală de restaurant, printre aceste oglinzi, aceste alămuri, aceste plante verzi, această catifea de-un roşu-aprins al banchetelor : nişte imagini inexpresive, în culori vii, întru totul la fel

cu acelea care le înconjurau, cu toţi acei oameni care-şi luau dejunul, aşezaţi în jurul lor la alte mese.

Ea mai ales era aproape de nerecunoscut. Costum cenuşiu. Eşarfă de mătase de culoare vie. Părul ridicat după ultima modă în funde mari pe vîrful capului. Chiar uşor machiată : obrazul ei cu liniile rotunjite — se îngrăşase, obrajii i se împliniseră — avea acea înfăţişare netedă şi curată, acea strălucire un pic încremenită pe care-o dau fardurile.

Cît despre bătrîn, nu-l vedeam în întregime. Îi zăream doar craniul lucios şi unul din obrajii săi groşi şi injectaţi cu sînge, aproape vînăt, revărsîndu-se peste gulerul scrobit.

Omul aşezat în faţa lor pivotase pe scaunul său pentru a-i face semn chelnerului. Întors acum într-o parte, cu picioarele încrucişate, cu unul din coate rezemat de masă, mi se înfăţişa din trei sferturi. Un domn între două vîrste, destul de corpolent. Părul său castaniu cu reflexe roşcate, dat pe spate şi deja rărit pe la tîmple, era lins cu grijă. Pielea obrazului cu trăsături masive avea o nuanţă trandafirie bătînd în mov şi părea cam jilavă, parcă macerată. Aveam impresia că avea în toată înfăţişarea, în forma hainelor, ca o vagă asemănare cu bătrînul. Aceeaşi croială. Acelaşi aspect cam gătit de sărbătoare. Acelaşi guler tare şi perlă la cravată. Iar pe piciorul său, încălţat cu un pantof negru de şevro fin şi cu vîrful ascuţit, pe care-l legăna cu nepăsare,

acea proeminenţă pe care aveam impresia că o văzusem şi la bătrîn — un mont, aşa mi se pare că se numeşte asta — la baza degetului gros.

Solid instalat pe scaunul său, puţin răsturnat pe spate, legănînd piciorul, se revărsa în faţa mea cu un fel de impertinenţă. Extrem de sigur de el. Impasibil. Impunător. O stîncă. O stîncă de piatră care a rezistat tuturor asalturilor oceanului. Inatacabil. Un bloc compact. Cu desăvîrşire neted şi dur.

Aşa cum oamenii prea puţin încrezători în propriile lor impresii, prea puţin siguri de cunoştinţele lor, îşi răsfoiesc tot mereu ghidul în faţa monumentelor unui oraş străin pe care-l vizitează ca să ştie ce trebuie să gîndească, căutam, la rîndul meu, de faţă cu el, un ajutor, nişte referinţe, în timp ce privirea mi se aşeza, dezorientată, cînd pe nasul lui cu nările foarte răscroite : semn — credeam eu că-mi amintesc — de insolenţă... sau poate de senzualitate ?... cînd pe gura lui cu buzele subţiri : tot senzualitate ? Sau dimpotrivă, nu cumva buzele groase ne îngăduie mai degrabă s-o detectăm ?... ba nu, auzisem că adeseori buzele subţiri, şi ele, contrar de ce se crede... cînd pe bărbia lui ascuţită : voluntară ? încăpăţînată ? arogantă ?... sau pe fruntea lui destul de joasă : mărginit ? totuşi cele două protuberanţe ar trebui să însemne inteligenţă... sau pe ochiul său în care părea că luceşte binişor acea satisfacţie liniştită pe care-o dă digestia plăcută... Eforturi puerile şi fără rezultat, săgeţi

mărunte, care ricoşau pe dînsul fără să pătrundă, tot atît de inofensive ca bastonaşele de lemn cu care copiii îşi încarcă puştile din panopliile de soldaţi.

Îmi dam seama că sfîrşiseră şi ei prin a mă vedea. Ea mă zărise mai întîi şi mă arătase tatălui ei, în şoapte, cu ochii lăsaţi. Se uitau acum la mine, dădeau din cap zîmbind, îmi făceau semn să mă apropii. Şi comeseanul lor se uita la mine. Lăsa să plutească asupra mea o privire lipsită de curiozitate, paşnică şi mai curînd binevoitoare.

Nici cea mai mică cutremurare în mine. Nici cea mai uşoară tulburare. Nici vreun salt înapoi sau înainte, vreo şovăială. Subiectele în stare de hipnoză au, probabil, cînd execută mişcările care le sînt poruncite, această senzaţie de facilitate supranaturală, de siguranţă, pe care-o resimţeam în timp ce, înfruntînd această privire plină de-o aşteptare paşnică şi încrezătoare, mă sculam, aşa cum se cuvenea, traversam sala cu paşi siguri, fără să încetinez sau să mă grăbesc, şi mă apropiam de ei cu un gest larg şi cordial al mîinii întinse, precum şi cu un zîmbet de bonomie pe faţă : „Bună ziua... ce mai faceţi ? Am impresia că a trecut o veşnicie de cînd..." Mă uit la ea... „Dar ştii că arăţi cum nu se poate mai bine..." Comeseanul lor se scoală — e mai curînd înalt, mai înalt ca mine, destul de voinic — ea mi-l prezintă cu un zîmbet sfios şi mîndru... „Nu vă cunoaşteţi ?" Roşeşte : „Logodnicul meu..." Tatăl ei încheie prezentarea : „Faceţi

cunoştinţă... Viitorul meu ginere : Louis Dumontet... Da' ia loc, te rog..."

Domnul Dumontet se dă la o parte, ca să mă lase să trec. Mă aşed pe scaunul liber de lîngă el. Văd nişte hîrtii, nişte planuri întinse pe masă, printre ceştile de cafea goale. Bătrînul mi-a urmărit din ochi privirea : „După cum vezi, sîntem foarte ocupaţi. Întocmim planuri... Poate ai vreo idee în această privinţă... Ai să ne ajuţi. Tinerii aceştia vor să-şi instaleze o casă..." Domnul Dumontet îşi pune peste hîrtii mîna desfăcută, cu palma în jos, o mînă lată şi cărnoasă, foarte albă şi pistruiată de om roşcovan ; saltă uşor din umeri şi face o strîmbătură care exprimă modestia : „Ah ! e vorba de-o cocioabă pe care-o am în împrejurimile Parisului. O veche căsuţă de vînătoare cu un petic de pămînt împrejur. O moştenire. N-am locuit acolo niciodată. O păstram mai degrabă drept plasament. Tot e mai sigur decît acţiunile... Dar acum — se uită la ea, îi zîmbeşte — m-am gîndit că am putea s-o aranjăm... E într-o regiune frumoasă, nu departe de rîul Oise... Poate cunoaşteţi... între Hédouville şi Beaumont ?" În mine, un ochi atent scrutează regiunea... Hédouville... Beaumont... „N-o fi cumva Persan-Beaumont pe linia Pontoise ?" — „Ba da. Exact. Cobori din tren la Champagne. O staţie înainte de Beaumont..." — „Ah, da... îmi dau seama... cunosc..." — „Vedeţi unde e ? O luaţi pe drumul spre Hédouville, cel care străbate platoul..." Ochiul din mine, tot încordat, urmăreşte docil... „Un drum şerpuit ? care urcă prin cîmp ? care străbate pădurea ?" Domnul Dumontet mă încurajează : „Exact. Aproximativ la trei kilometri pe dreapta... Vedeţi poate... Un cătun mititel..." Văd. Ştiu unde e. Am găsit. Plin de bucurie, adaug, în timp ce el mă priveşte cu un aer aprobator : „Cîteva case... Un turn pătrat ?" — „Chiar aşa. Dar cunoaşteţi perfect regiunea..." — „Nici vorbă. Un unchi de-al meu avea o proprietate lîngă Persan. Mă duceam adeseori acolo să-mi petrec vacanţa. Mă lua la pescuit." Dumontet se întoarce cu totul spre mine şi mă cercetează cu interes : „Aşa ? vă place pescuitul ?... Atunci o să mă înţelegeţi. Pentru mine pescuitul reprezintă tot farmecul acestei regiuni. Cînd însă trebuia să plec singur... Dar acum, duminica, am să pot să dau niscaiva tîrcoale peştilor... Ştiuci pescuiaţi ? Cum ? Cu lingura [1] ?" Încerc să-mi aduc aminte. „Nu, unchiul meu le prindea folosind drept momeală nişte peştişori vii." — „Ah ! e mult mai bine cu lingura, mai ales în rîuri ca rîul Oise. O să vedeţi, o să veniţi într-o zi cînd o să fim instalaţi, am să vă arăt... Dar asta nu-i totul...", se uită la ea şi la bătrîn... „mai e încă mult de lucru acolo... eram tocmai..." Privesc într-un colţ, în partea de jos a uneia din hîrtii, planul amănunţit al unei case : „Asta-i casa ? Dar, spuneţi, deocamdată nu trebuie să fie lucru uşor să repuneţi toate acestea la punct. E nevoie

[1] Mic instrument, semănînd cu o lingură, ce se foloseşte la pescuitul ştiucii.

de multe reparaţii ? — „Destule. Casa...“ Dumontet ciocăneşte cu vîrful arătătorului său gras, cu unghia tăiată scurt, un cerc trasat în mijlocul planului. Ne aplecăm toţi trei... „casa — cu excepţia unei părţi a acoperişului — nu e în prea proastă stare. Dar iată, lucrurile se complică... Avem planuri mari, am vrea să introducem un oarecare confort. Electricitatea există deja, dar ar trebui adusă apa, măcar la bucătărie. Am vrea chiar, hai ?...“ se uită la ea zîmbind şi făcînd cu ochiul, aşa cum te uiţi la un copil căruia îi pregăteşti un mic răsfăţ... „dacă ar fi destul loc la parter, am vrea chiar să instalăm o odaie de baie...“ Ceva a alunecat, am simţit asta, ceva a trecut, abia o uşoară licărire, o pîrîială abia perceptibilă... ea s-a uitat la bătrîn... ceva în ea s-a clătinat... vocea bătrînului e puţintel răguşită : „O odaie de baie ? O odaie de baie ?“ Dumontet îl fixează liniştit cu ochiul său rece. Am impresia că văd ca o uşoară nuanţă de ironie, un început de zîmbet în această privire... — „Desigur... De ce nu ? Ştii, e un plasament ca oricare altul, în fond... sporeşte valoarea unei case.“ Bătrînul ridică din sprîncene, încreţeşte buzele şi dă încetinel din cap, cu aerul că se îndoieşte : „Oh ! cît priveşte plasamentul... să nu vă faceţi prea multe iluzii. Pînă să vă recuperaţi banii cheltuiţi...“

Ea întoarce spre Dumontet nişte ochi plini de încredere, de mîndrie. Dumontet pare că reflectează. Strînge pleoapele ca pentru a da vederii

sale mai multă ascuţime. Am impresia că văd în capăt de tot, în vîrful extrem al acestei priviri, casa refăcută din nou, gata instalată şi, vecină cu bucătăria, alimentată de aceeaşi conductă de apă — e de ajuns să găureşti peretele, trebuie o ţeavă scurtă — o mică odaie de baie dată cu lac alb, chiuveta de porţelan, de format mijlociu, cu robinetele de nichel cromat, şi apoi, lîngă această imagine, aceea a unui teanc de bani sau o cifră scrisă pe-o bucată de hîrtie, în josul unei coloane lungi : 145, acesta e devizul antreprenorului din Pontoise. Cu totul, inclusiv boilerul, 150. Privirea lui Dumontet şi-a schimbat direcţia. Acum se îndreaptă asupra bătrînului : o imagine cu contururi precise — nici o umbră ; nici o cută ; strălucitoare ; ca împietrită — ia locul cadei de porţelan, al robinetului cromat... Dumontet explică, cu vocea lui calmă, cu timbrul ei grav : „Ba nu. Nu spuneţi asta. Ştiţi cît valorează în această regiune o casă ca asta, instalată şi cu confort modern ? Nu ? Ei bine, pot să vă spun eu. Am avut curiozitatea să mă informez la notarul comunei.“ Se apleacă spre bătrîn : „Cinci sute de mii, pe puţin. Şi fără să pui la socoteală terenul.“ Bătrînul ridică capul, ca şi cum i l-ar trage cineva, cu scurte smucituri, de jos în sus : „Aşa ? Aşa ? eşti sigur ? Cinci sute de mii de franci ? Aşa de mult ?... Bineînţeles... Bineînţeles. În cazul ăsta nu mai spun nimic. Găseam la prima vedere că-s cheltuieli cam mari pentru o casă care va fi, în totul, puţin locuită.“ Ea are un ton de fetiţă cuminte : „Oh ! nu spune asta, tată. O să mer-

gem des. Şi în vacanţa mare... Louis are trei săptămîni concediu... La anul, cînd o să fie subdirector, îşi va putea chiar îngădui să ia o lună..." Gudurîndu-se toată, ghemuindu-se toată, umflată ca o păsărică domestică ce se curăţă drăgălaş de apă pe marginea micii sale băi de metal şi-şi scutură penele zburlite... În sfîrşit, la adăpost. În siguranţă. Bătrînul s-a purtat cam urît cu ea. Au trecut-o năduşelile... Ba nu. Atenţie. Nu se mai vede nimic. Nici o adiere. Nici un freamăt. Nu s-a întîmplat nimic. N-am spus nimic. Dumontet : privirea lui de Meduză. Totul se împietreşte. Dumontet vorbeşte : „Păi da... Şi ştii, cînd te gîndeşti, 150.000 de franci cu 3%, asta înseamnă doar o chirie anuală de 4.500 de franci." Are un rîs uşor maliţios : „Tot e mai bine, nu credeţi, decît să-ţi pierzi banii în anumite afaceri..."

Bătrînul îşi încreţeşte la rîndu-i pleoapele, are aerul că socoteşte : „4.500 de franci chirie... Ar trebui spus 4.500 de franci supliment de chirie. E niţel diferit. Nu e totuşi neglijabil... Poţi întotdeauna să te înşeli, evident. Dar nu-mi spune asemenea lucruri, chiar şi în vremurile actuale mai poţi face plasamente care aduc mai mult de 3%." Mă uit la ea. Nu pare să asculte. Pe faţa ei acum nimic altceva în afară de acea expresie de absenţă, plină de încredere, pe care o au — n-ai decît să priveşti chipurile de femeie aşezate în jurul nostru la celelalte mese — acel aer de rumegare vagă şi paşnică pe care o au întotdeauna în timp ce bărbaţii, lîngă ele, vorbesc despre afaceri, discută cifre.

Mîna lui Dumontet se aşază pe-un colţ al planului. I se adresează viitorul său socru : „Ah ! Ştiţi, s-a făcut. Am cumpărat terenul. Ăla de care vă vorbeam. Cîmpul cel mare. Porneşte de colo, vedeţi — ochii noştri pironiţi asupra degetului său urmează traseul — şi se întinde pe aci, pînă la această pădurice. Asta reprezintă circa trei hectare de pămînt cultivabil. Oh, desigur, nu se compară cu cel din Beauce. Pămîntul e calcaros, ca în toată regiunea. Dar, în sfîrşit, dacă-l îngraşi bine, poate doi-trei ani... Arendaşul meu..." Bătrînul pare uluit : „Un arendaş ? Un arendaş ? Şi eu manifest o uşoară surprindere : „Un arendaş ? Există arendaşi în această regiune ? Nu ştiam." Dumontet se lasă pe speteaza scaunului : mîna lui, parcă puţin enervată, loveşte de mai multe ori uşor hîrtia : „Nu, în realitate, nu există. E mai curînd obiceiul în sudul Franţei. Dar eu m-am aranjat. Am găsit un fost grădinar pe care-l voi găzdui în casă. Renunţ în favoarea lui la toate produsele din primii trei ani. Nu poţi face altfel. Pămîntul e în paragină. Trebuie o muncă uriaşă ca să-l pui în valoare. Peste trei ani vom împărţi." Bătrînul are aerul că se agită uşor, că se bîţîie încetinel pe bancheta lui : „O să împarţi roadele ? Dar cum ai să poţi controla ?" Percep parcă şi la ea o uşoară agitaţie. Îşi plimbă privirea îngrijorată de la tată la logodnic : „Da' bine, Louis, îl cunoşti îndeajuns ? căci o să-i lăsăm totul pe mînă... toată casa..." Dumontet îşi apasă ambele mîini pe marginea mesei şi-şi face scaunul să basculeze

de-a-ndăratelea ca s-o vadă mai bine. Are un zîmbet vesel : „Ah ! asta-i bună... Bineînţeles că o să-i lăsăm casa. Păi tocmai de aceea o să stea acolo, ca s-o păzească. Dar fiţi pe pace, răspund de el. E un om foarte de treabă. A fost timp de cincisprezece ani paznic la aceeaşi proprietate...", s-ar zice că o mîngîie uşor cu mîna, că o bate amical cu palma pe spinare... „Ah ! Şi mai ştiţi... cît despre bucătărie, să n-aveţi grijă, s-a aranjat. I-am pus în vedere. N-o să pună piciorul la noi. O să-şi gătească mîncarea pe-o maşină cu cărbuni pe care o s-o instaleze în şopron." Ea se supune, se freacă de el, deplin împăcată, încîntată : „Dar spune, Louis, pentru meri, te-ai interesat ?" Dumontet rîde : „Ah, da, merii, e drept..." Mă ia ca martor, rîzînd : „Ah, femeile, hai, aşa sînt ele..." Toată agitaţia, tot bătutul acela uşor cu palma au dispărut ca prin farmec : înlăuntrul meu vietăţile mici şi înfricoşate, năpîrcile iuţi o iau la fugă ; dau din cap înveselit, rîd. Dumontet o priveşte cu un aer înduioşat : „Ei bine, scumpa mea, în privinţa asta îmi pare tare rău, dar am să-ţi dau o veste proastă. Nu vă aşteptaţi la jeleu de mere anul acesta. Nici chiar anul viitor. Am inspectat totul cu arendaşul. Mai toţi pomii au murit. Ceilalţi au nevoie de îngrijiri. I-am spus să cumpere puieţi..." Bătrînul are un rîs sincer şi sonor : „Ho-ho-ho... Ai să sădeşti pomi ? Ai să sădeşti meri ? Ei bine, copii, pot să vă spun că rodul lor eu nu-l voi apuca." Dumontet : „Ba da, de ce nu ? Bineînţeles că da... Cu puieţi buni,

pe terenuri ca acestea, pînă în şase-şapte ani..." Eu : „Merii-s pomul regiunii. Unchiul meu fabrica un cidru care era tot atît de bun ca cel mai bun cidru normand." Dumontet : „Ah ! cidru, te cred că o să fabricăm." Mă sfătuieşte însă să plantez mai ales mere de iarnă. Continuăm multă vreme. Dumontet : Fata : Tatăl : Eu : Dumontet : Tatăl : Fata : Merele pentru cidru. Merele de iarnă. Mărul Saint-Laurent. Mărul Ruloul roşu. Laba gîştii... Nu se mai aude nici un zgomot. Nici o pîrîială. Nici cea mai mică scînteie între ei, nici de la ei spre mine. Nici cel mai slab curent. Dumontet ne ţine bine în mînă. Ne mînă fără şovăială. Ne întoarcem la cumpărarea terenului : „Şi ce-o să plantaţi ? Trifoi ? Rapiţă ?" — „Vai ! nu, nu pe-un asemenea pămînt. Cartofi — iată ce se cultivă totdeauna pentru început. Arendaşul o să furnizeze îngrăşămintele. V-am spus-o : e un om preţios. Poate să le procure foarte ieftin." — „Îngrăşămîntul complet : se pare că nu există nimic mai bun." Îl urmărim cu privirea atentă, ca nişte muzicanţi bine antrenaţi care ştiu partitura pe de rost : Pescuitul. Vînătoarea. Plimbările. Frémincourt. Pădurea din l'Isle-Adam, Nesles-la-Vallée. Beaumont. Nici o clipă de neatenţie. Nici un fel de distracţie. Şi nici la mine o cît de uşoară durere articulară. Nici o oboseală. Nu. Nu, cît timp el e aci. În sfîrşit, Dumontet se opreşte. Se întinde discret, suspină. Scoate ceasul din buzunarul de la vestă : „Ah ! toate acestea-s bune şi frumoase... Dar acum, hai, iubita mea — se

uită la ea — cred că trebuie să plecăm. Ne aşteaptă mătuşa Berta la ora trei. Şi e ceva drum pînă acolo..." Dumontet mi se adresează mie: „Am un văr arhitect. Are să mă îndrumeze întrucîtva, o să-mi dea niscaiva sfaturi." Bătrînul are un aer admirativ şi mirat: „Un arhitect? Deja? Nu stai mult la gînduri... Aşadar totul e definitiv hotărît?" Dumontet: „Desigur! Eu unul, ştii, nu-mi place s-o tărăgănesc. Zis şi făcut." Bătrînul zîmbeşte cu bonomie: „Bine, bine. Atunci, copiii mei, duceţi-vă..." Copiii se scoală în picioare. Îi întind mîna lui Dumontet: „Ei bine, domnule, vă urez noroc". Dumontet îmi strînge mîna: „Mulţumesc, mulţumesc din toată inima. Şi sper că o să veniţi să vedeţi toate cele cînd vom fi instalaţi. Vă voi lua cu mine la pescuit. Şi veţi vedea — face cu degetul — veţi fi de părerea mea: a încerca înseamnă a adopta. Veţi vedea: lingura, nimic nu se poate compara cu ea cînd e vorba de ştiucă."

Gata. Au plecat. Mă aşed la loc în faţa bătrînului. Nu ştiu ce mai poate provoca în mine — nu poate fi decît urmarea unei vechi deprinderi, ceva destul de asemănător cu un reflex condiţionat — nu ştiu ce mă face să resimt din nou, deodată, acum, în timp ce zăresc în faţa mea în oglindă spinările lor care se întorc o ultimă oară în tamburul uşii, acest soi de vagă nostalgie, acest început de sfîşiere.

Aşezaţi, bătrînul şi cu mine, unul în faţa celuilalt, nu facem nici o mişcare. Pare complet zbîrcit, parcă golit. Obrazul lui atîrnă puţintel. Probabil că semănam cu el, că aveam şi eu acest aer părăsit în timp ce stam astfel tolănit pe banchetă, în sala expoziţiei. Au fost prea tari şi pentru el. A avut şi el de-a face cu adversari prea puternici. Poate că va fi dus jocul prea departe, prea se va fi bizuit pe noroc. Sau poate că cel cu care juca nu se va fi dovedit la înălţimea lui. În zadar punem, aşa cum am încercat eu să fac, toate şansele de partea noastră, în zadar ne luăm toate precauţiile, întotdeauna se iveşte ceva neprevăzut. Jocul e prea primejdios. Arma pe care încercăm s-o manipulăm ne explodează în mînă.

Îl văd zîmbindu-mi. Îmi arată locul liber de lîngă el: „Vino aci, ai să stai mai bine". Încerc, în faţa aerului său de bunăvoinţă fără fasoane şi puţin distrată, aceeaşi strîngere de inimă, aceeaşi milă pe care o resimţeam altădată, cînd mi se părea că deosebesc în slăbiciunea, în blîndeţea neobişnuită a părinţilor faţă de mine primele semne ale bătrîneţii. Nu-l mai simt, ca altădată, palpîndu-mă numaidecît, scotocind în mine spre a descoperi locul sensibil. Nu se mai găseşte în mine acum nimic care să-l aţîţe, să-l incite să mă provoace. În zadar ciulesc urechile, nu mai percep în cuvintele pe care le schimbăm acele rezonanţe pe care le aveau altădată, acele prelungiri care se înfigeau atît de adînc în noi. Cuvinte anodine, anonime, înregistrate demult. Te fac să te gîndeşti la nişte vechi discuri de gramofon. Aşezaţi unul lîngă altul pe banchetă, trebuie că semănăm cu două păpuşi mari al căror arc a fost răsucit:

„Păi da, cum trece timpul... O veşnicie a trecut de cînd nu ne-am mai văzut... Am vrut adeseori să-ţi fac semn, şi apoi timpul trece... nu se ştie cum... Timpul trece prea repede... Şi îmbătrînim tot mereu, hm, îmbătrînim... Lăsăm locul tinerilor..." Se opreşte un timp, ca şi cum ceva într-însul s-ar fi înţepenit, şi apoi porneşte iarăşi... „Aşadar, ai văzut, hm, fata mea are să se mărite?" — „Desigur!... Dar nu ştiam... Am fost plăcut surprins." — „Păi da, era şi timpul... De mult ar fi trebuit să se gîndească la viitorul ei... Eu nu sînt nemuritor. A sosit fără îndoială momentul să-mi ia un altul locul. Am făcut ce-am putut, într-adevăr, am crescut-o cum am putut, n-a fost întotdeauna uşor, ba e chiar tare greu pentru un om singur. Căci nu e întotdeauna comodă din fire; ştii, are un caracter destul de dificil; dar, în sfîrşit, sper că acum o să meargă, cred că n-a nimerit prea prost..." Am impresia că vorbele lui au un răsunet ireal, mă întreb dacă crede şi el, cu adevărat, ceea ce spune, sau dacă n-are cumva impresia că recită ceva ce e silit să repete. Dar nu e, cu siguranţă, vorba la mine decît de acea imposibilitate, veşnic, de-a mă convinge că e aşa, de a crede că „s-a întîmplat cu adevărat", această aversiune de care vorbea specialistul meu de-a mă angaja, în mod sincer, pe calea vindecării... El, bătrînul, a înţeles perfect — el înţelege întotdeauna înaintea mea — ştie că nu există altă soluţie, şi s-a resemnat. Poate încearcă acum să-mi întindă mîna, să-mi arate calea, să mă ajute să trec acest hop... „De

altminteri, ai văzut... viitorul meu ginere nu mai e chiar un om tînăr, hm, nici el... Dar aceste căsătorii de convenienţă între oameni mai mult sau mai puţin maturi..." Capul meu se înclină parcă fără voia mea: închei în locul lui: „Sînt adeseori cele mai bune". Dă din cap la rîndul lui: „Păi da... De altminteri, e un băiat serios, care are o situaţie destul de bună. A izbutit să pună ceva deoparte. Are gusturi destul de modeste. Cît despre mine unul nu le pot da mare lucru. Mai pot încă trăi o bucată de vreme, trebuie să te gîndeşti la toate. Am făcut întotdeauna ce-a trebuit ca să nu cad în spinarea altora la bătrîneţe..." Încuviinţez respectuos cu capul: „Desigur... Vă înţeleg..." Simt, în timp ce stăm de vorbă, ca un junghi uşor la inimă, o ameţeală... dar cred că n-o să fie nimic... că o să treacă. E doar un hop puţin mai greu de trecut, apoi totul o să meargă mai bine. E de ajuns să te laşi călăuzit fără să te gîndeşti la nimic, să dai replica docil, aşa cum fac eu, încuviinţînd cu înţelepciune din cap... „Ah, desigur, n-o să fie întotdeauna plăcut... O să trebuie şi ei să fie atenţi, aşa cum am fost eu întotdeauna." Aprob tot mereu, înţeleg... „Cît despre asta, cred că e chibzuit, e-un băiat care a pornit de jos, care a muncit întotdeauna. Iar fiica mea a fost şi ea învăţată, n-avea încotro, să ia viaţa-n serios..." Aceste cuvinte pe care pare că le rosteşte mecanic au probabil, cu timpul, puterea liniştitoare, izbăvitoare, pe care-o au asupra credincioşilor cuvintele simple, monotone ale rugăciunilor: ajunge uneori să le reciţi maşinal, ca să rezişti ispitelor Necuratului, ca să-ţi în-

tărești credința care slăbește. Încetul cu încetul, credința va veni. N-ai decît să te lași în voia lor, să li te încredințezi cu toată smerenia. Acum, că m-am angajat atît de departe pe calea cea bună, ei n-o să mă mai părăsească. Am să găsesc pretutindeni sprijin. Nu așteptau decît atît, o știu prea bine ; nu vor altceva decît să mă primească în rîndul lor. Astfel primește Biserica în sînul ei, cu generozitate, oițele rătăcite, astfel deschide ea larg brațele fiilor săi care se căiesc. Ei mă așteaptă. N-am decît să viu.

Femeile cu fața cam ștearsă, parcă puțin spălăcită, care iau aer așezate pe pragul ușii în fața imobilelor mari cu fațadele dărăpănate, sau în scuaruri alburii, nu vor mai tăcea cînd am să mă apropii. Vor ști numaidecît — nu se înșeală niciodată — că nu mai trebuie să se ferească de mine, că sînt de-ai lor.

Am să mă așed fără teamă lîngă ele, pe băncile prăfuite, chiar lîngă bordura de merișor. Vor clătina din cap și mă vor privi cu ochii lor placizi : „Crede-mă, e mult mai bine așa... Întotdeauna i-am dorit sărmanei să-și găsească un bărbat bun. Și a avut noroc în nenorocul ei. Putem într-adevăr s-o spunem, e chiar un noroc nesperat ca un domn cu situație, serios ca Dumontet, să fi vrut s-o ia de nevastă, deoarece se spune că tatăl ei nu i-a dat, ca să zicem așa, chiar nimic. Doar nu era să piardă o asemenea ocazie, să scape de ea fără să scoată un ban... Ah ! iaca unul care nu uită niciodată să socotească : un egoist, domnule, un avar cum rareori întîlnești...

Bineînțeles, cînd îl cunoști... mai intim, cum îl cunosc eu... Îți pot vorbi despre el, crede-mă, eu care am stat douăzeci de ani la ei..."

Am să-mi amestec cucernic vocea mea cu a lor...

Totul se va liniști treptat. Lumea va lua o înfățișare netedă și precisă, purificată. Întocmai aerul acela de puritate senină pe care-l iau, zice-se, chipurile oamenilor după moarte.

După moarte ?... Ba nu, nu e nimic, nici asta... Chiar și aerul acela puțintel straniu, parcă împietrit, aerul acela puțintel neînsuflețit are să dispară, la rîndul său... Totul are să se aranjeze... Nu va fi mare lucru... Doar un hop de trecut.

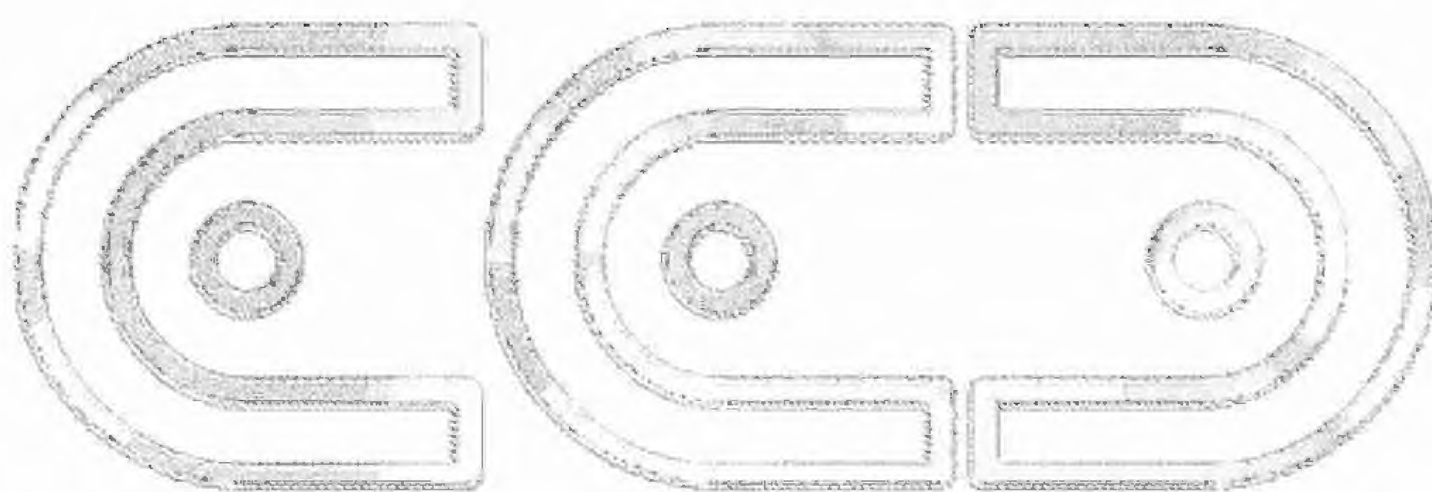
Paris, 1947.

Redactor responsabil: MARCEL ADERCA
Tehnoredactor: AURICA IONESCU

Dat la cules 25.03.1967. Bun de tipar 15.06.1967. Apărut 1967. Tiraj 20.160 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 9,21. Coli tipar 7,5. A. nr. 01761. C. Z. pentru bibliotecile mari 84. C. Z. pentru bibliotecile mici 84—31=R.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti,
Republica Socialistă România
Comanda nr. 296







Scanare și prelucrare digitală



de

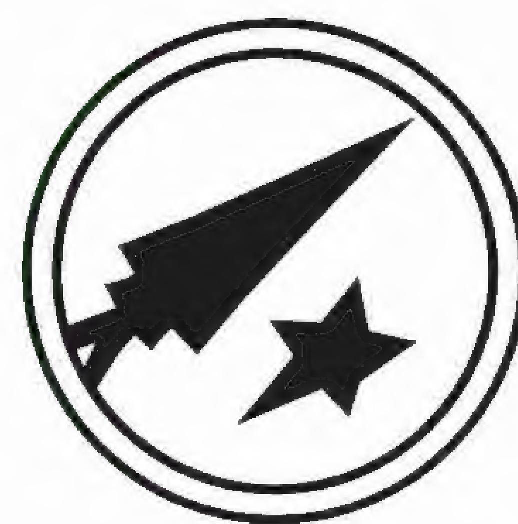




Anonim



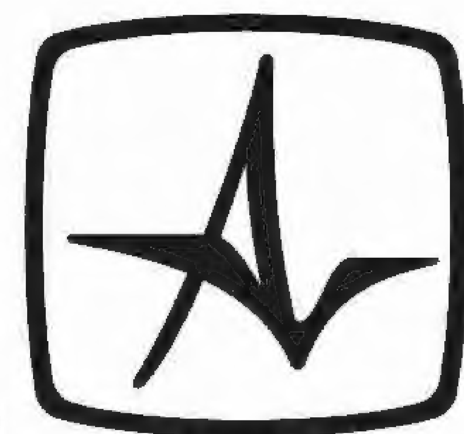
și



CAT Graur



Antwerpen







2024

